



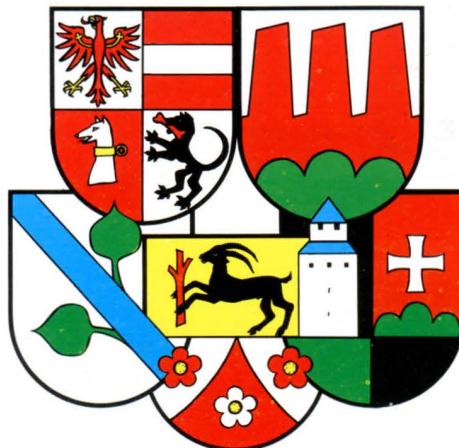
calendrier ladin 1993



1889  1989



CASSA RAIFFEISEN VAL BADIA



Cun nos é dessigü döt plü scëmpl

PORTINES: Corvara

Tel. (0471) 836243 - Fax 836295

Tel. (0471) 836307

Telex 401554 R BADIA

Colfosch

Tel. (0471) 836163 - Fax 836524

Badia

Tel. (0471) 839732 - Fax 839904

La Val

Tel. (0471) 843140 - Fax 843249

San Martin

Tel. (0474) 523102 - Fax 523465

Al Plan de Mareo

Tel. (0474) 501180 - Fax 501685

Rèba

Tel. (0436) 79382 - Fax 79388

79383

Sorvise d'assiguraziun

Tel. (0471) 839930 - Fax 839943

calënder
ladin 1993

*dè fora da Ert pur i Ladins
dla Val d'Badia y Marô*



Col suiùs dla frunt.....

Foto Hans Pescoller

L'ann 1993

L'ann 1993 é n ann scëmpl cun 365 dis.

L'ann liturgich mët man la pröma domënia d'Advënt 1992, ai 29.11 y se finësc cun la sabeda dan la pröma domënia d'Advënt dl 1993, ai 27.11.

L'ann di Iüdes mët man ai 16.9.1993 (5754 agn); l'ann dl Islam mët man ai 21.6.1993 (1414 agn).

L'aisciöda mët man ai 20.3.1993 dales 15.41,

l'isté mët man ai 21.6.1993 dales 10.-,

l'altonn mët man ai 23.9.1993 dales 1.22,

l'invêr mët man ai 21.12.1993 dales 21.26.

Capitun é ai 24.2.

Pasca é ai 11.4.,

l'Assënza é ai 23.5.,

Les Antlês é ai 13.6.,

la festa dl Cör de Gejù é ai 20.6.

Festes de prezet chilò da nos:

1.1. Nanü - Maternité de S. Maria,

6.1. S. Guania-Bonia,

15.8. S. Maria Dal Ciüf,

1.11. Gnissant,

8.12. Imaculata,

25.12. Nadé.

L'Assënza y les Antlês vëgn chilò da nos zelebrades la domënia dô, che ares tocass.

S. Ujöp y S. Pire y S. Paul n'è nia plü festes de prezet t'Italia; ailô mëssassun ji ti païsc vijins.

jené
iener



Iener-jené

1 Vëindres

2 Sabeda

3 Domënia

4 Lönesc

5 Mertesc

6 Mercui

7 Jöbia

8 Vëindres

9 Sabeda

10 Domënia

11 Lönesc

12 Mertesc

13 Mercui

14 Jöbia

15 Veindrës

16 Sabeda

17 Domënia

18 Lönesc

19 Mertesc

20 Mercui

21 Jöbia

22 Vëindres

23 Sabeda

24 Domënia

25 Lönesc

26 Mertesc

27 Mercui

28 Jöbia

29 Vëindres

30 Sabeda

31 Domënia

Nanü, S. Maria uma de Dì, Wilhelm - de prezet

Basilio, Gregöre l'Gran - 1. sabeda dl mëis



2. dô Nadé, Adele, Genofefa

Mario, Angela, Cristina

Emilia, Deduard

S. GUANIA - BONIA

Trëi Resc - de prezet

Raimund, Valentin

Severino, Heinrich

Julian, Alexia



Bato de Gejù - Wilhelm

Paulin

Hilda

Ilario, Gottfried

Rainer, Odo

Romedio da Thaur, Arnold



Giovanna

2. d'ann lit. Antone l'Gran, patrònn d'Antermëia

Regina, Susanna

Mario, Heinrich

Bostian y Fabian, patrônns da Piculin

Agnes, Meinrad

Vinzenz, Walter

Heinrich, Seuse, Hartmut



3. dl'ann lit., Francësch da Sales, Vera

Cunversciun de S. Paul

Timoteo y Tito, Paula

Angela Merici

Tomësc d'Aquin, Manfred

Ujöp Freinademetz, Valerio

Martina, Serena

4. dl'ann lit., Jan Bosco, Eusebio



Iener-jené

Iener é chilò da nos, la maiù pert, l'mëis plü frëit de döt l'ann, mo dî ne nia l'mëis dala maiù nëi.

N té paur da La Val dijô n iade: I me recordi, ch'al é gnü nëi te vigni mëis dl'ann, ater co de ieñer nia". Chël pô pa bgn ester vëi.

L'medemo paur dijô inè n iade: "Al é ste agn, ch'i à lauré ala campagna diüc i mëisc dl' ann."

Chël pôl ester bel assà Fora pur chi rogns da Ciampò sciafiâl pa assà da mené tera o tra inè de iener o de forà.

Pur la sanité dla jënt jona é l'mëis de iener avisa tan dërt co l'mëis de iuli, aldédaincö cis, olâ ch'ai à dötes les ocajuns pur fa movimënt col sport de schî, che vëgn scrit gran aldédaincö, spo d'autres sorts de sports, che diüc

canè pô se vaighé. L' movimënt é n gran tru ala sanité, purchël dessel gni adoré dala jënt jona y da düc chi che pô.

Pur la jënt vedla é l'mëis de iener plilere n pëis. Ai n'é gonót nia plü bugn da fa chi movimënc ch'ai adorass, purchël ési lià ala stüa y ala ciamena. Altamo pôi se punsé, che i dis va sòpert y vëgn vigni dé plü lunç.

Important éle, disc i doturns, ch'al side de buna aria, olâ ch'an mëss abité, purchël él dërt da dauri datrai val' finestra, ch'al pôis ite de bun'aria y inè n pü de sorëdl, ch'al dà de iener.

N local se lascia inè scialdë plü sauri, sc'al é aria nëta.

Pur laurela cõrta é n bun y bel liber gonót n gran amich.

Sc'an va alaleria, se visti ite sciöch'al alda.

Spo passa pa bëgn inè l'mëis de iener.

Notizies:

Forà



Forà

1 Lönesc

Brighida, Severo

2 Mertesc

Prejëntaziun dl Signur-Patrozinio a La Pli de S. Marou

3 Mercui

Blaje, benedisciu de S. Blaje

4 Jöbia

Rabano Mauro, Veronica, Gilbert

5 Vëindres

1. dl mëis-Ingenuin y Albuin, Agata

6 Sabeda

1. dl mëis, Paul Miki, Dorotea

7 Domënia

5. d'ann lit., Richard



8 Lönesc

Iarone

9 Mertesc

Apollonia, Lambert

10 Mercui

Scolastica, Wilhelm

11 Jöbia

S. Maria di Lourdes

12 Vëindres

Gregöre II, Benedetto

13 Sabeda

Adolf



14 Domënia

6. d'ann lit., Zirillo, Metodio, Valentin



15 Lönesc

Siegfried

16 Mertesc

Iuliana

17 Mercui

1 Fundadùs di Serviti

18 Jöbia

Simon, Angelico

19 Vëindres

Bonifaz, Irmgard

20 Sabeda

Corona

21 Domënia

7. d'ann lit., Pire Damiani, German



22 Lönesc

Catedra de S. Pire

23 Mertesc

Policarp, Otto

24 Mercui

Capiun-Jaiun y astinënza - Matti apost., Ida

25 Jöbia

Walburga

26 Vëindres

Metilde, Ulrich

27 Sabeda

Gabriel

28 Domënia

1. de Carsëma (Invocabit), Roman

Forà

L'mëis de forà é inèc èiamó n mëis da d'invêr, mo altamo n'él nia plü tan lunch.

Dal turism infora pudessun feter cunfrunté forà cun agost.

L'movimënt gran de furesti y inèc de chisc da childò! I schî é la gran moda y an n'en vëiga de vigni sort de curù fora pur chës nëis.

La jënt jona y inèc èiamó chëra bele impü ite pur i agn se devertësc cun i schî, cun la liösa y cun d'atres massaries da liöstri, les domënies y inèc d'atri dis.

Al é dessigü dër sann, mo medete pu mâ averda da ne se rumpe les iames. Na iama o l'atra cun n'ghips é bëgn inèc moda, mo bun ne sàl nia, arati iö.

Recordesse madër ch'i ëis mâ döes iames y mâ un n cé.

Tan de iadi aldun pa, ch'al é jënt che se copa coi schî.

Pur jënt vedla é l'forà sanbëgn tres èiamó n mëis da d'invêr y al vëgn inèc dit ch'al é l'mëis da nëi.

L'sorëdl va bele cotan plü alt y jënt vedla s'infida bele inèc datrai fora de èiasa.

Sc'an pô dé n cunsëi, spo uressi di, ch'an dess dagnora ji bun vistîs y èiaré ch'al ne jëri nia les iames y i pîsc.

Dér important éle d'avëi i pîsc süüè y bun èialcè, èiamó deplü da ji a durmi da sëra.

De forà mëtel inèc man da rodé incërch les coies y ailò éle spezialmënter important de se tigni èialcè, pro forza y sté plü a èiasa pur evité chi postc, olà ch'al é deplü jënt, èiudi che ailò éle goñot les côes dles coies.

Sc'an s'un sint bele dles coies, éle pur jënt vedla bun da ji atira a s'acunsié dal dutur.

Spo våra pa bëgn indô.

Notizies:



Merz

1 Lönesc	Davide, Albin	⌚
2 Mertesc	Agnes, Carlo l'Gran	
3 Mercui	Cunigunda, Friedrich	
4 Jöbia	Rupert, Walburga	
5 Vëindres	1. dl mëis, Dietmar, Oliva	
6 Sabeda	1. dl mëis, Fridolin	
7 Domënia	2. de Carsëma, Perpetua y Felizita (Reminiscere)	☺
8 Lönesc	Jan de Di	
9 Mertesc	Bruno, Franziska	
10 Mercui	Milio, Gustav	
11 Jöbia	Rosina, Ulrich	
12 Vëindres	Beatrice	
13 Sabeda	Paulina, Iudita	
14 Domënia	3. de Carsëma (Oculi), Matilde	⌚
15 Lönesc	Clemens M.Hofbauer, Luisa	
16 Mertesc	Herbert	
17 Mercui	Patrick, Gertrud	
18 Jöbia	Zirillo, Eduard	
19 Vëindres	S. Ujöp, om de S. Maria	
20 Sabeda	Irmgard	
21 Domënia	4. de Carsëma (Laetare), Cristian	⌚
22 Lönesc	Lea, Elmar	
23 Mertesc	Rebecca	
24 Mercui	Elia, Caterina	
25 Jöbia	Anunziaziun dl Signur	
26 Vëindres	Lara	
27 Sabeda	Heimo	
28 Domënia	5. de Carsëma (Iudica), de Pasciun, Guntram	⌚
29 Lönesc	Helmut	
30 Mertesc	Amando	
31 Mercui	Beniamin	

Merz

N té berba, che fantinâ n pü dassënn o datrai, dijô n iade: "Dô otober vëgnel pa merz, spo chël é ciámó peso, vël".

N pü rajuñ âl impò. D'otober ésun pa bëgn cotan plü stersc co de merz.

D'otober àn passé l'isté y d'i-sté vëgn les forzes plü granes.

De merz àn passé l'invêry d'invêr él les forzes che tol jö, purchël ésun plü debli y plü inclinà y sotmetüs a de vigni sort de màis.

Ijogn à tres albü plü movimënt y purchël n'à les forzes nia tan lascé dò. Mo pro jënt vedla éra atramënter; d'invêr ési scialdi sta chiè, la spëisa sarà inèsta da datrai manco da vitamines y insciö ési plü sotmetüs a maraties.

Vign'ann, pôn di, él les coies che roda dassënn incërch de merz.

Magari pudessun childò acunsié de ne se sforzé nia de massa da ste sö. An é plü debli, spo perdun les forzes plü snel.

De merz éle l'sorëdl che dà cotan plü dî y plü sterch y an à la vëia da ji a se lascé sorëdle jö y scialdë dal sorëdl, che an à albü mancia tan dî.

Mo mâ atenziun! Bele da vedlamënter incà dijòn, che l'sorëdl de merz é prigurùs.

An dess tres ciámó ji bun vi-stís. Savëise, bel de merz y d'aure é les puntes prësc danman.

L'sorëdl de merz é bun pur i guancì y i leç, pur jënt él da mëte averda.

Impò él plü bel de merz; al mët man l'aiscioða, che plesc a gragn y pici, a vedli y a jogn.

Notizies:



Auri

1	Jöbia	Irene, Hugo
2	Vëindres	1. dl mëis, Francësch de Paula, Eustachio
3	Sabeda	1. dl mëis
4	Domënia	d'Uri (Palmarum), Isidor, Richard
5	Lönesc	Vinzenz, Crescenza
6	Mertesc	Wilhelm
7	Mercui	Jan Bat. de La Salle
8	JÖBIA	SANTA, Walter, Beata
9	VËINDRES	SANC, Waltraud
10	SABEDA	SANTA, Engelbert
11	DOMËNIA	DE RESURRESION de N.Sign. GEJU' CRIST
12	Lönesc	de Pasca, Herta, Zeno
13	Mertesc	Martin, Ida
14	Mercui	Paulina, Ernestina
15	Jöbia	Damian
16	Vëindres	Bernardeta
17	Sabeda	Rudolf
18	Domënia	Blancia, 2. de Pasca, Alexander
19	Lönesc	Leo, Werner
20	Mertesc	Hilda
21	Mercui	Conrad de Parzham, Anselmo
22	Jöbia	Caio
23	Vëindres	Iorz, Adalbert, Gerhard
24	Sabeda	S.Ciascian y s.Vigile, Fidelis v. Sigmaringen patronns dla diozeja de Balsan-Pursenù
25	Domënia	3. de Pasca, S.Ciascian y s.Vigile, Merch evang., Hermann, Erwin
26	Lönesc	Cleto
27	Mertesc	Pire Canisio, Zita
28	Mercui	Pire Chanel, Hugo
29	Jöbia	Catarina da Siena, Roswita
30	Vëindres	Pio V., Gherino

Auri

Al é bele i dis lunè, l'sorëdl plü cialt, la gran festa de Pasca, la nïei che s'un va, i prà che vëgn vërch, les prömes flus che florësc y döt adöm che dà coraje a düc. I sun düc tan dependënc inèc dal tëmp y dales sajuns.

D'aisciöda él bëgn feter te vigni porsona les forzes dl corp y dl spirito che se moscëda indô de plü y se lascia adintëne.

D'invêr àres scialdi palsé chëstes forzes y sägn d'aisciöda vëgneres indô plü vies, datrai inèc massa vies!

Pur chi che é debli de nerf, é l'auri n mëis n pü prigurùs, pur chël dessi dër chirì la compagnia cun d'atra jënt, val'da fa y da se tripé la bun'aria y döt cant ñi che destol dala ria löna, dala solitudine y tristëza y dai pinsiers, che ne lascia nia la pësc.

Mo, i sà bëgn, al é sauri da di, mo datrai dër rî da fa. Pur chi che é dër inclinà a maraties di nerf, él d'acunsié da ji dal dotur.

Datrai él pa bëgn bun da medidié, mo da fa mirachi i strüfera inèc a vël.

Les maraties di nerf é les plü ries maraties y ñiamó plü ries da vari. Degun apparat ne ciafa sö, olà che ara pò falé.

A jënt vedla pudessun acunsié de ne se despié nia massa adora l'samare y de ne ji nia massa adora inmanighins.

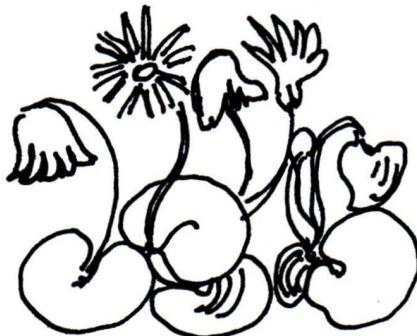
“April tut wie er will”, disc l'tudësch. Un n iade élle n dër cialt, l'ater momënt nëiel o graniëiel.

I doturs disc mefo, ch'an ne dess da d'altonn nia se visti ite massa adora y da d'aisciöda ji dî vistîs.

Bel l'mëis d'auri é pur jënt vedla scialdi prigurùs. Bel te chël mëis él gonót chël dala falc che vëgn a sié. Chël vëigun ales statistisches.

Mo al vëgn pa l'mà cun ciüf mâ bel assâ.

Notizies:



Mà

1 Sabeda

2 Domënia

3 Lönesc

4 Mertesc

5 Mercui

6 Jöbia

7 Vëindres

8 Sabeda

9 Domënia

10 Lönesc

11 Mertesc

12 Mercui

13 Jöbia

14 Vëindres

15 Sabeda

16 Domënia

17 Lönesc

18 Mertesc

19 Mercui

20 Jöbia

21 Vëindres

22 Sabeda

23 Domënia

24 Lönesc

25 Mertesc

26 Mercui

27 Jöbia

28 Vëindres

29 Sabeda

30 Domënia

31 Lönesc

1. dl mëis Ujöp laurant

**4. de Pasca, prozesciun de S. Germano
pur l'bun tëmp, a S. Martin**

SS. Filipo y Iaco apost

Florian, Guido

Godehart, Iutta

Antonia

1. dl mëis, Helga, Gisela

Friedrich

5. de Pasca, Beato

Beatrice

Iachin Tabernitz

Pancraz

Servaz

Bonifaz, Cristian

Sofia, Isidor

6. de Pasca, Jan Nepomuk

Walter, Pasquale, Antonia

Jan I., Felix

Ivo, Kuno, Urban

dles Crusc, Bernardin, Elfriede, Valeria

dles Crusc, Hermann Josef, Constantino

dles Crusc, Renate, Iulia, Rita

Assënza - Palsacrusc

Dagmar, Ester

Beda Vener., Gregöre, Maria M. de Pazzi

Filippo Neri

Agostin de Canterbury, Bruno

Wilhelm

German

PASCA DE MA' -Pentecoste-Ferdinand,

Ioanna d'Arc

Metilde, Tecla



Mà

Sc'an damana jënt vedla, ci sa-jun che i sà la plü bela, spo disc bëgn düè: l'aisciöda y l'isté. Mo sc'an damana jënt jöna, él inè la maiù pert che disc: l'aisciöda y l'isté!

Al é pa bëgn vëi! D'aisciöda é i dis bele dër lunè, la nëi s'é retrata çina sönsom les munts, la températüra é gönüda morjela, l'sorëdl lascia sinti so çialt y les nöts é inè bele plü morjeles.

Pur jënt jona àl indô metü man l'laur pro n gröm de sorts de arte-jagn y plü laur ch'ai à y plü sagns ch'ai é.

Recordesse, jënt jona: L'laur é sann pur l'corp y pur l'anima.

Can ch'i laurëis, spo fumëis de manco y buiëis de manco y eës, inè plü vëia da palsé de nöt. Döt cosses sanes pur corp y anima.

Y jënt vedla, ci pënsa pa chi

sëgn de mà? Ai se disc un a l'a-ter: I se l'un indô scaporada pur n pez. Ai à indô fiducia tla vita y al i sà indô plü bel.

Sëgn pôi indô ji plü alaleria, inè indô fratiné val'pro çiasa y majun o pro i tiers o pro val' d'a-ter, se gode l'bun çialt, che scialda indô ite la goba, passé val'séra morjela sön chël banch cun amîsc y vijins a s'la cunté y inè s'la baudié.

Al é tan bel da aldi i vici sön chi lëgns, che fesc cunzert; da i ciaré pro ai rehli, che vëgn da doman y da sëra a pascenté te chi prà dlungia les çiases.

Al é la natöra che tira indô y dà forza da vire. La buna aria é na medejina impröma de döt pur la jënt, mo spo inè pur döt ci che à vita.

Sëgn pôn pa bëgn indô dauri sö dl döt les finestres pur lascé ite la bun'aria. Mo tl'aria che tira ne dessun impò ne nia ste y an pudess se trà ados na dërta ma-cagna, che pô ester de prigo, plü co ater pur jënt vedla.

L'mà é la flu dla vita.

Notizies:

Jügn



Jügn

1 Mertesc	Iustina, Simeon
2 Mercui	Armin, Pire Mart
3 Jöbia	Carlo Lwanga y soz.
4 Vëindres	1. dl mëis, Werner, Crista
5 Sabeda	1. dl mëis, Bonifaz
6 Domënia	SS.Trinité, Norbert, Bertrand
7 Lönesc	Robert
8 Mertesc	Helga, Medardo, Engelbert
9 Mercui	Efrem
10 Jöbia	Heinrich da Balsan, Oliva
11 Vëindres	Barnaba, Alice
12 Sabeda	Leo III., Guido, Casper
13 Domënia	Les Antlês. Antone da Padua, patronn da Piculin
14 Lönesc	Meinrad
15 Mertesc	S. Vi, Lothar, Gebhard
16 Mercui	Benno, Gherino
17 Jöbia	Rainer
18 Vëindres	SS.Cör de Gejù
19 Sabeda	Romuald, S.Cör de Maria
20 Domënia	SS.Cör de Gejù, Adalbert
21 Lönesc	Luije Gonzaga
22 Mertesc	Paulin, Thomas Morus, John Fisher
23 Mercui	Edelraud
24 Jöbia	S. Jan Bat., patronn da S. Martin
25 Vëindres	Dorotea
26 Sabeda	Vigile, patronn d'Al Plan y Colfosch
27 Domënia	13. d'ann lit., Hemma, Zirillo
28 Lönesc	Ireneo
29 Mertesc	S. Pire y S. Paul apost., patronns da Rina
30 Mercui	Otto, i pröms martiri de Roma

Jügn

L'méis de jügn, pòn di, che é purdërt l'pröm méis dl'isté.

Plü dadí dijòi: "te chinesc dis erba assà y te na nöt nëi assà."

Sce i pröms chinesc dis de jügn é bugn, spo él i paurs che à erba y fëgn assà y chi dales ès mil assà.

La sanité dla popolaziun é de jügn la maiù pert inèe dér buna. Chël cunësciu bele ti ambulators di doturs. De jügn él manco jënt co i atri mëisc che aspeta ai-lò.

Inèe a jënt vedla i sàl de jügn dér bel. Chi che é ciamó bugn da lauré, se prô dassënn, ciudi ch'al i sà bel da lauré y n pü lauré i

fesc inèe ciámó bun ai vedli. L'sanch se mét indô a rogoare plü sauri tles avënes y sc'an é n pü stanç da sëra, spo dormun plü sauri y palssa plü bëgn; l'tëmp passa plü snel y an n'à nia da se baudié dl'aurela lungia. Y döt chësc fesc, ch'an é plü sagns y plü cunténè.

Chi che n'à nia plü l'ocajiu de lauré dess se tò l'tëmp da ji a pé. L'ji a pé é tan sann; al mantégn les forzes y an ne vëgn nia tan starì. Sanbëgn ch'an mëss datrai se sforzé da mëte man da fa valch o da ji, mo naòta ch'an é tl laur, vâra mâbel assà y dedô ésun cunténè, sàl inèe bel da ste invalgò sentà a s'la ciaculé cùn compagns o vijins, o da li les novitêns o val'storia da ri.

L'méis de jügn passa trö massa snel.

Notizies:



Iuli - Messè

1 Jöbia	Regina
2 Vëindres	1. dl mëis, Vijitaziun de S. Maria
3 Sabeda	1. dl mëis, Tomësc apost.
4 Domënia	14. dl'ann lit., Ulrich, Berta
5 Lönesc	Antone M. Zaccaria, Letizia
6 Mertesc	Maria Goretti
7 Mercui	Willibald
8 Jöbia	Killian, Adolf
9 Vëindres	Veronica
10 Sabeda	Erich, Alexander
11 Domënia	15. dl'ann lit., Benedetto, Olga
12 Lönesc	Felix
13 Mertesc	Heinrich II., Cunigunda
14 Mercui	Camillo, Roland
15 Jöbia	Bonaventura, Bernhard, Egon
16 Vëindres	S. Maria dl Carmelo, Carmen
17 Sabeda	Alejio, Marina
18 Domënia	16. dl'ann lit., Arnold
19 Lönesc	Bernold
20 Mertesc	Margareta
21 Mercui	Laurënz da Brindisi, Daniel
22 Jöbia	Maria Madalena, Verena
23 Vëindres	Brighida de Schweden
24 Sabeda	Cristoforo, Christine
25 Dömenia	17. dl'ann lit., Iaco apost., patronn de Badia
26 Lönesc	SS.Anna y Iachin patronns da La Crusc
27 Mertesc	Bertold, Natalia
28 Mercui	Benno, Beato
29 Jöbia	Marta, Ladislau
30 Vëindres	Pire Crisologo
31 Sabeda	Nazio da Loyola, German

Juli-messé

Cun l'méis de iuli sunsi bele amez l'isté. Chësc méis vëgn cun i dis da čian. I čians, can ch'ai à massa čialt, spo pëti fora la lëinga, purchël dijun a chi dis čialc dl'isté "dis da čian. De iuli vëgnel 8 o chinescdé dër dessigü dër čialt, datrai inèe chilò da nos 30 o deplü gradi de čialt y jënt s'la baudia, spezialmënter de té muradùs che mëss döt l'dé lauré sö pur de té mürs, cun les peres o i cadri tan čialc, ch'an pudess apraté üs lassura.

Aldédaincö se despëi pa bëgn fora scialdi či ch'ai à indos, mo purchël n'él nia manco čialt. I peduini che roda döt l'ann fora pur l'desert cun 30,40 gradi de čialt, chi va tan vistîs ite, ch'an i vëiga mâ plü l'nês. L'guant i preservëia dal borjé dl'čialt.

I doturs disc, che l'sorëdl fesc pa bëgn bun, mo nia massa, dea ch'al pudess inèe ester gauja de crebs.

Jënt jona sta dër di a sorëdl dl mér o dla munt pur gauja dla moda. Sanbëgn ch'al é gran moda ester bi rosc tl müs y ti atri postc dl corp. Či ne fesç pa nia jënt pur la moda! Sc'al foss moda avëi cõr, se cumprassi sigü chël angħent, che i fesc crësce! Ah maë!

A jënt vedla i fejel pa bëgn inèe bun l'sorëdl, mo impò él dër da mëte averda, čiudi che de iuli é l'sorëdl tan sterch, ch'al pudess ester de gran dann, inèe prigo dal bot o da "Sonnenstich"!

De iuli éle inèe bun čialt t'ambria, purchël chirun d'isté ion l'ambria.

A pert dl sorëdl dla čiasa dessun senté lëgns da fëia; d'isté feji ambria y d'invêr nia, čiudi che la fëia toma jö. A pert nord dla čiasa va bëgn inèe i lëgns da odlagn, sciöche peçios, ciers y d'atri bi lëgns.

Iuli à bëgn 31 dis, mo al passa pa tan snel, ch'an ne se n'adà apëna.

Notizies:

Agost



Agost

1 Domënia

- 2 Lönesc
- 3 Mertesc
- 4 Mercui
- 5 Jöbia
- 6 Vëindres
- 7 Sabeda

8 Domënia

- 9 Lönesc
- 10 Mertesc
- 11 Mercui
- 12 Jöbia
- 13 Vëindres
- 14 Sabeda

15 Domënia

- 16 Lönesc
- 17 Mertesc
- 18 Mercui
- 19 Jöbia
- 20 Vëindres
- 21 Sabeda

22 Domënia

- 23 Lönesc
- 24 Mertesc
- 25 Mercui
- 26 Jöbia
- 27 Vëindres
- 28 Sabeda

29 Domënia

- 30 Lönesc
- 31 Mertesc

18. dl'ann lit., Porziuncola, Alfonjo, M. Liguori



- Eusebio
- Lidia, Benno
- Jan M. Vianney
- Dedic. dl'ijia S. Maria Maggiore, Oswald
- 1. dl mëis, Trasfigurazion dl Signur
- 1. dl mëis, Sisto, Afra, Caietan

19. dl'ann lit., Domenico



- Edith
- Laurënz
- Clara d'Assisi, Susanna
- Radegund
- Ciascian, patronn a S. Ciascian
- Maximilian Kolbe

S. MARIA DAL CIÜF - ASSUNZIUN de S. Maria al cil patrozinio a La Ila



- Stefo d'Ungaria
- Iazinto
- Elena, Claudia
- Jan Eudes
- Bernhard, Ronald
- Pio X

21. dl'ann lit., Maria Regina



- Rosa da Lima
- Berto apost., Isolde
- Senese, patronn a La Val
- Gregöre
- Monica
- Agostin

22. dl'ann lit., Martirio de S. Jan Bat., Sabina



- Felix, Amadeo, Rebecca
- Paulin, Raimund

Agost

Al é l'proverb che disc: Ci che iuli ne cösc nia, ne pô agost nia apraté.

Ooh, cari mituns, l'agost i dà belle na dërta taiada ai dis. Les ambries di légns y dles costes vëgn bele tres plü lunges, mo agost é impò l'mëis, olà ch'an vëiga l'plü tröpa jënt sö pur munt. I paurs à da sié i prà da munt y i furesti se gode l'bun cialt sö pur munt.

D'agost rüva inè l'dér cialt sö pur munt. Sc'an udò de iuli ciamó val'tac de nëi, d'agost se n'esi oramai düté y sc'ai ne s'un va nia d'agost, spo stai cina a l'ater ann, o plü dî.

L'maiù crabal de furesti élè da Santa Maria dal Ciüf. Ai i disc "Ferragosto. Plü dadî ne savôn nia, ci che chël ê y aldédaincö vëgnel pa scrit tan gran!"

D'agost él düté chi che ô, che à laur childò da nos.

Jënt vedla dess inè ciamó se gode n pü l'bun cialt dles munts.

Aldédaincö cundüsc les strades sura les munts ia y tres passel auti de linea, ch'an pô adoré pur ji sö alalt a ciaré incërch y se gode n pêr de beles ores cun i familiars o cun i amîsc.

L'aria de munt é pa tan sana pur i jogn y ciamó plü pur i vedli.

Y sön munt ésun dalunc dal tof y dal sciisciüre dles citês y di païsc ales basses.

D'agost él pa mâ inè feter ora de s'adoré n pü l'isté.

Da s.Berto, dijun, spizura la nëi sura les munts ca y spo éra pa feter fora con bun cialt y purchël orunse ciamó s'un ciarié n püch pur l'invêr.

Notizies:

Settember



Sëtember

1 Mercui

2 Jöbia

3 Vëindres

4 Sabeda

5 Domënia

23. dl'ann lit.,

SS. Angeli Custodi - festa di jogn

6 Lönesc

7 Mertesc

8 Mercui

9 Jöbia

10 Vëindres

11 Sabeda

12 Domënia

13 Lönesc

14 Mertesc

15 Mercui

16 Jöbia

17 Vëindres

18 Sabeda

19 Domënia

20 Lönesc

21 Mertesc

22 Mercui

23 Jöbia

24 Vëindres

25 Sabeda

26 Domënia

27 Lönesc

28 Mertesc

29 Mercui

30 Jöbia

Egidio (Sant al Cerf), Verena, Rut



Igrid

1. dl mëis, Gregorre l'Gran, Sofia

1. dl mëis, Ida, Irmgard

23. dl'ann lit.,

SS. Angeli Custodi - festa di jogn

Magno

Otto, Regina

Nadé de S. Maria

Otmar, Pire Claver

Ann. dla cunsagrazien dl dom da Pursenù y Balsan



Felix

24. dl'ann lit., Sant'inom de Maria

Jan Crisostomo, Notburga

Ejaltaziun dla Crusc

Maria Dolores, Dolores

Cornelio y Ziprian

Hildegard, Robert Bellarmin

Lambert



25. dl'ann lit., Gennaro, Teodoro

Eustachio, André Kim

Matteo apost.

Moriz y soz.

Lino, Cleto

Rupert y Virgil, Gerhard

Klaus de Flüe



26. dl'ann lit., Cosma y Damian

Vinzenz de Paul

Wenzel, Tecla

Michiel, Gabriel y Rafael

Iarone, Victor



Setember

Ai 21. de setember mëtel bele indô man l'altonn. Insciö éra tla natöra. Impröma pêle, sciöehe ara foss morta y dlaciada, mo spo se refejera, ara lascia gni fora flus, erba y vita nöia, cina che döt é madiü y spo se dàra i früç, che dess se mantigni inant, tan dî cina che la vita mëss i lascé lerch ala mort y spo a vites nöies.

I dis de setember vägn mâ snel plü cürç. Sc'al é bel tëmp, é chësc mëis ciamó dër bel y inèc l'sorëdl scialda mâ bel assà. Sc'al é bur tëmp, våra mâ debota cuntra l'frëit y la nëi y l'invêr.

Ara é pa bëgn inèc insciö bel avisa cun la jënt. An nasc, vägn jogn, vägn gragn, madiüs plü o manco, spo él indô les forzes che dà dô, i ciavëis vägn da broja y toma fora zënza fa mé, döt atra-mënter co i dënz, ch'fesc mé da

tomé fora. An ciafa l'c'é de banda y l'müs da faldes y les iames ståres. I edli vägn plü debli y les orëdles n'ô gnanca plü dër aldî l'bel ciante di vici.

An vägn vedli, mo sc'an é n pii bugn y sagns, él pö inèc la punsiun.

Da bel tëmp se vägnel acunsié da se gode ciamicó l'bun cialt dl sorëdl y da bur tëmp se fajunse scialdë la stüa y stun al cialt, mo se visti ite massa adora y massa tröp, disc i doturs, n'é nia la dërta, zënza gnuñse tan ziti pur can ch'al vägn la ria sajun. Sc'i sun bugn, él dërt sc'i porvun tres ciamicó a fratiné val'y spezialmënter él dër bun pur l'corp da ji y da se tigìi pro la buna löna.

Sce nostra vita é stada na vita da laur, spo podarunse gode i früç y les ligrëzes cun la familia, i vijins y cun düç chi che é incér nos ia.

L'bun lëgn porta de bugn früç y pô palsé cun pêsc y se cunforta tres danü indò da porté de bugn früç inant.

Notizies:

Ottolber



October

1 Vëindres	1. dl mëis, Terejia dl Bambin Gejù
2 Sabeda	1. dl mëis, ss. Angeli Custodi
3 Domënia	da Rosare, 27. d'ann lit. Udo
4 Lönesc	Francësch d'Assisi
5 Mertesc	Placido
6 Mercui	Bruno, René
7 Jöbia	S. Maria da Rosare
8 Vëindres	Günter
9 Sabeda	Jan Leonardi
10 Domënia	28. d'ann lit.
11 Lönesc	Bruno da Köln
12 Mertesc	Maximilian, Edwin
13 Mercui	Eduard, Aurelia
14 Jöbia	Callisto
15 Vëindres	Terejia d'Avila
16 Sabeda	Hedwig, Margarita, M. Alacoque
17 Domënia	29. d'ann lit., Segra de düc, Nazio, Rudolf
18 Lönesc	Lüca evang.
19 Mertesc	Jan de Brebeuf, Paul dla Crusc
20 Mercui	Wendelin
21 Jöbia	Ursula
22 Vëindres	Cordula
23 Sabeda	Jan d. Capestrano, Severino
24 Domënia	30. d'ann lit., Antone M. Claret
25 Lönesc	Ludwig
26 Mertesc	Albuin
27 Mercui	Wolfhart
28 Jöbia	Scimun y Iüda apost.
29 Vëindres	Narzisso
30 Sabeda	Alfonjo Rodriguez
31 Domënia	31. d'ann lit., Wolfgang, Iutta

Otober

Dér tröc früic ân bele podü cöie d'isté y spo de setember, mo l'gran mëis di früic é l'otober. Savëise, ch'i mëss di, che l'mëis d'otober me plësc dér dassënn. I dui mëisc plü da curusc é mà y otober y bel chisc dui mëisc é dedicà ala plü bela flu, che n'ënia ajiada da val'macia y chësta flu é Santa Maria.

De mà éle i miliuns de ciüf che intënj la natöra y l'otober vëgn indô intënt dai plü bi curusc. Al è les fëies y l'odlagn di lëgns, che ciafa i plü bi curusc denant co tomé jö.

Sc'al é bel tëmp, él bel y sann da ste a sorëdl tan pur jënt vedla co pur jënt jona.

Mo a jënt plü ite pur i agn n'uressi nia plü i acunsié de ste adambria, ciudi che da chësta sajun é les ambries massa frëides y an pudess pa bel assà se trà ados na dërta strüscia o tos o inè val'deplü, sciöche les puntes o la Rippenfellentzündung.

Sc'an ciafass impò val'de té, él

dërt pur jënt vedla de ste jö atira y no bëgn dî raugné incérch. N mal che mët man, va cotan plü sauri da vari co sc'al é tröp inant.

Jënt vedla dess mâ inè datrai mangé val'da forza, mo dér sana é la ordöra. Chilò da nos él pö tan comot, ch'ai t'la porta bela y frësca te ciasa. La ordöra é dagnora sana. Dér d'acunsié é inè l'craut. L'craut, vëgnel dit, pô vari 110 maraties y ciámó üna laprò.

Col vin éra mefo insciö: i savun ch'al vëgn fat datrai cun üa y üa é inè na ordöra y sce l'vin vëgn tut ite cun mosöra, fejel pa bëgn bun, o ne fesc nia mal.

Zënza la dërta mosöra n'él nia che fesc bun, gnanca l'cioce o les tutres o l'smalz o les balotes o les bisteches y insciö inant.

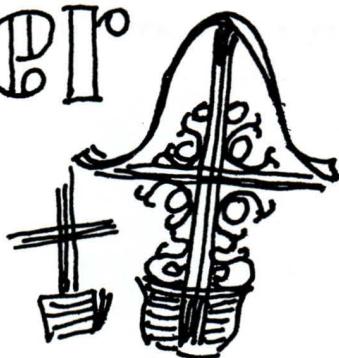
Gejù Crist à tut vin pur la funziun plü santa de nostra santa religiun y tla s.Scritöra stal scrit: Vinum laetificat cor hominis", che ô di: l'vin fesc ligrëza al cör de jënt.

Madër mosöra ôl ester. Un dijô n iade insciö: "Na mosöra ôl inè ester da ji a l'infér."

Nbel alton se fesc ji cun la buna löna tla ria sajun.

Notizies:

Novëmber



Novëmber

1 Lönesc

2 Mertesc

3 Mercui

4 Jöbia

5 Vëidres

6 Sabeda

7 Domënia

8 Lönesc

9 Mertesc

10 Mercui

11 Jöbia

12 Vëindres

13 Sabeda

14 Domënia

15 Lönesc

16 Mertesc

17 Mercui

18 Jöbia

19 Vëindres

20 Sabeda

21 Domënia

22 Lönesc

23 Mertesc

24 Mercui

25 Jöbia

26 Vëindres

27 Sabeda

28 Domënia

29 Lönesc

30 Mertesc

GNISSANT - de prezet

Dé dles Animes

Hubert, Ida

Carlo Borromeo

1. dl mëis, Emmerich

1. dl mëis, Linert, patronn a S. Linert de Badia

32. dl'ann lit., Engelbert, Carina



Gottfried

Dedic. Lateran, Roland

Leo l'Gran

Martin de Tours, patronn da S. Martin

Iosafat

Stanislau Kostka

33. dl'ann lit., Alberich

Albert, Leopold, Marino

Margareta, Otmar

Florino, Gertrud

Dedic. basiliches S. Pire y S. Paul

Elisabeta

Corbinian, Edmund

Cristo Re



Zezilia

Culumban, Clemente I.

Flora

Catarina, patrona dla dlisia vedla da Corvara

Conrad, Gebhard, Ida

Modesto

1. d'Advënt, Berta



Friedrich

Andrè apost.

Novëmber

Novëmber é chël mëis, olà che la natöra se despëia da döt l'bel di atri mëisc. Al n'é nia plü ciüf che flurësc, fora pur chi bosc él chit sciöche te na fossa, an n'alda plü n vicel ñiantan, al plü na coca che toma jö d'en lägn, sön munt magari ñiamó na crecia o l'atra, che jora dan cier a l'ater y lascia aldi so scrai, che ne sona nia da ñianté.

Al é l'mëis dles nöts lunges y scöres, di dis cörç, dl sorëdl debl, dla fëja che toma jö di lägns; al é l'mëis che fesc gni la ria löna y tristëza a tröpa jënt.

Mâ te curtina él gnuü plü vi-.Gnissant, l'dé dles animes y döt l'mëis fesc punsé ala mort y ai morè. Sciöche l'ann va ala fin, él la vita de nos düc, che va n iade ala fin.

Mo ñina ch'al é poscibl, ñiarun-

se de se tigni in vita.

La jënt jona va scialdi söl laur pro n gröm de sorts de artejagn, inè alaleria, sce l'tëmp n' é nia mal. An ñiara d'adoré vigni dé denant ch'al vëgnes la nëi.

Sc'al é naota la nëi, él n gröm de laurs che mëss ste chiè y spo s'ariugnun ca a mëte apost les massaries pur chi dai schî.

A jënt vedla él d'acunsié de ro-dé incérch mâ sc'al é ñiamó bun tëmp y scenò ste daite, ñiaré d'avëi dagnora bun ñialt, che é dër important. Datrui n bun tee scialda ite y fesc bun.

Sce i trus mët man da gni da dlacia, spo mëtunse bel averda, ñiudi che da se rumpe na iama, chël é pa prësc fat y al é chësta la sajun, olà ch'an varësc dër ert.

Di dijòl bëgn un n iade: "N mal é pa prësc fat y da vari àn datrai mez n dé."

Sc'al é bun tëmp y de bi trus, fejel bun da ji a pé y al n'é nia da dodé da porté na maza, che é de gran aiüt.

Notizies:

Dezember



Dezember

1 Mercui Edmund, Natalia

2 Jöbia Bibiana

3 Véindres 1. dl mëis, Francësch Xaver

4 Sabeda 1. dl mëis, Berbura

5 Domënia 2. d'Advënt, Anno

6 Lönesc Micurà

7 Mertesc Ambrojio

8 Mercui S. MARIA IMACULATA - de prezet

9 Jöbia Liborio

10 Véindres Angelina

11 Sabeda Damaso I.

12 Domënia 3. d'Advënt, Hartmann da Pursenù, Ioanna de Chantal

13 Lönesc Luzia, patrona da Lungiarü

14 Mertesc Jan dla Crusc, Franzisca

15 Mercui Nina

16 Jöbia Adelheid, Ivo, Vittoria

17 Véindres Iolanda, Lazaro

18 Sabeda Filipo de Ratzeburg

19 Domënia 4. d'Advënt, Pire de Arnoldsen

20 Lönesc Regina

21 Mertesc Richard

22 Mercui Itta

23 Jöbia Ivo, Jan da Krakau, Vittoria

24 Véindres Véia de Nadé, Adamo y Eva

25 Sabeda NADE DE N. SIGNUR GEJÜ CRIST

de prezet

26 Domënia dô Nadé, S. Stefo, pröm martire

S.Jan evang.

Mituns Inozènè

Tomêsc Beçket, Tamara

Felix

Salvester

Dezember

Indô sunsi ruvà al ultimo mëis dl'ann.

Dezember n'é nia plü chël mëis tan dala ria löna co november.

Cun döt ch'al é bel de dezember i dis plü cörç y les nöts plü lunges, él gragn y pici che sint bele plü ligrèza. Al é pa bëgn l'Advënt che fesc chël y plü co ater la bela y gran festa da Nadé.

Da s.Micurà fora aspetun pa bëgn inçè la nëi y sc'ara vögn, spo éle n gröm de laur de plü pur la jënt jona che à da fa cun les funivies y i liftè y cun i furesti, che ô avëi döt apost pur Nadé y dô Nadé.

Inçè i artejagn à gonót dan Nadé n laur mat, ch'ai mëss datrai propi inç tò ca la nöt pur ruvé a zapin.

Peso éra pur jënt vödla, che mëss ste cotan de plü daite. Magari pôl ester val'plata o val'bun

liber che fesc l'aurela cõrta, o n pü de vila pro i vijins. Datrai pô pa inçè jënt vedla se dé jö cun fratiné val'te ciasa o te val'local da tisler o da zumpradù.

N pü s'armöre é dagnora bun inçè pur jënt vedla y bun fesc inçè sc'an mëss n pü sforzé l'ciurvel cun val'laur. Plü co ater dër important éle d'avëi bun cialt te stüa y altrò.

D'advënt él pa inçè dër dërt, sc'an tira indô ca la cripele.

Al é pô tres val' d'arjigné laprò y spo mëssun punsé y studié dô, sciöche an pudess indô fa val da nü o plü bel y interessant. Döt dëida pro a fa la vita plü da saù y plü bela.

Jënt vedla sà pa bëgn inçè chilò da nos, ch'an pô impli fora cotan de tëmp cun perié, ci che jënt jona n'ô nia plü cis aldédaincò y n'â datrai nia dër dlaurela.

Y can ch'al vögn Nadé, våra belle indô sòpert cun la sajun, mo al é pa bëgn inçè dërt, sc'an pënsa datrai: "Sciöche Chelbeldî ò"!

Notizies:

Marcés

IENÉ-IENER

ai 5. a Bornech y Urtejëi - ai 25.
a Tluses.

FORÀ

al 1. a S. Laurënz - ai 15. a Badia
- ai 20. a Bornech - ai 24. a Tluses

MERZ

ai 12. a Pursemù - ai 27. a La Pli/
Lonega - ai 30. a Bornech.

AURÌ

ai 1. a S. Laurënz (marcè da Pasca)
- ai 30. a Bornech.

MÀ

al 1. a Badia - ai 13. a Bornech -
ai 26. a Pidrô.

JÜGN

ai 8. a S. Martin/Tor - ai 23. a
Longega - ai 25. a Bornech. - ai
26. a Tluses

IULI

ai 22. a Bornech.

AGOST

ai 7. a Bornech.

SETËMBER

ai 11. a Bornech - ai 14. a Tluses
- ai 21. a Al Plan - ai 27. a S.
Martin/Tor.

OTOBER

ai 4. a Badia (S. Francësch) - ai
7. a S. Laurënz - ai 19. a Longega
- ai 23. a Pidrô - ai 26.27.28. a S.
Scimun/Bornech.

NOVËMBER

ai 8. a S. Martin/Tor - ai 11. a S.
Laurënz - ai 18. a Bornech.

DEZEMBER

ai 4. a Bornech.

Notizies:

SALÜC LADINS

Bun dé y bun ann,
incö éle l'pröm dé dal ann!
Cun furtüna y benediscium
te vigni piz y ciantun.

Insciö gnöl dit y cianté dan da 50, 80 agn in Nanü da doman adora dô la pröma mëssa fora pur les ciases dl païsc.

Ailò udôn pa schires de mituns cun sües sportules, che jô dér debota da na ciasa a l'atra, danfora i maiüs y ia dedô i mëindri y vigni schira urô ester la pröma da ji te chères ciases a fa les aodanzes da Nanü.

Can che döes schires s'incuntâ invalgò sön tru, spo stôi pur n mumënt chiè pur se di dér adascusc, olà ch'al ê de plü da ciafê, spo saltâi pa bëgn indô inant.

Jënt udô ion chi dal Bundé. Al gnô dit, ch'ai portâ furtüna; mo laota, dan da tröc agn, ân tan püch da i mëte te sportula; al nênia ater co val' nusc o pomaranc o vaina.

Val' d'ater n'ân nia y scioldi ciamó manco. Mo i mituns ê mefo impô tan cuntënè, mangora aldédaincö, olà ch'ai uress avëi i ne sà mâ nia cî!

Mo altamo él ciamó resté cotan la usanza di mituns da ji a di l'Bundé. Te nostra valada våra jö-



pert inè cun chësta usanza te val' post, mo tla maiù pert di postè la tëgnun ciamó sö.

Ciamó aldédaincö é i mituns scialdi cuntënè cun döt cì ch'ai ciafa, y scenò ne vâi nia.

An pô pa bëgn inè aldi da geniturs jogn che disc: "Ah, chësc feter ji a petlé."

Mo in realté n'él nia ji a petlé, mo ji a aodé l'bun pur l'ann nü y chësc é inè n sägn d'amur y n lian nanter vijins y tla comunità. Purchël él val' de dërt y de bel y ci che vögn de bel dala boëcia di mituns, vögn benedi da Dî.

Al sta scrit: "Chi che tol sö n té pice te mi inom, tol sö me". Insciö disc l'divin maester.

Aldédaincö suzedera ch'al vögn tut jö de beles y bunes usanzes vedles pur i lascé lerch a usanzes näies, furestes, burtes y stletes.

An ne pô nia cunté sö de té usanzes furestes, burtes y stletes, scenò vögnera fora, ch'an é dër tröp indô y ch'an ne va nia col temp.

Mo vöni él bëgn ci ch'al sta scrit tla s.Scritöra: "Al lovarà sö de falc profèc cun sües purdiches cuntra la sana dutrina y sc'ai é bugn da trà valgëgn al mal, vögnera fora d'avëi ciámó fat n mirit."

Purchël uress l'scrivan dl calënder ladin aodé ala jënt de nosta valada de se tigni a nostes beles usanzes, che vögn respeta des da düè chi che vögn te nosta valada, y no dlutí cun tan de saù les usanzes, purater nia beles, dla China, dl Iapan, dl'Africa y dl'America.

Sciöche n ciámurc ne va nia bun tla planüda, insciö él chères usanzes, che ne passenëia nët nia ite te nostes beles mutns. An pô osservé che chëstes usanzes furestes müda inè la mentalité y l'caracter de nosta jënt.

Ai n'é gonót nia plü da cunësce, cun ci idees strambes ch'ai vögn adalerch.

Se tigni a nostes beles usanzes dessun, purchël junse pa bëgn impò dô al temp, sc'i sun impü istruïs y madüs! Y scenò ne jöl pa impò ne nia!

Scuiöche vigni ann aoda l'Calënder ladin döt l'bun a düè i ladins tla valada y fora dla valada y inè a chi dër dalunc, ia delà dal mér y tles misciuns.

Laprò aodel a düè na gran sanctité, spezialmënter ai püri ch'ai varëscs, spo furtüna y benedisciun da Chëlbeldi, olà ch'ai va y olà ch'ai sta; na gran sapiëenza y paziëenza y amur ai geniturs tl'educaziun, inè l'coraje de eduché al spirito de sacrifize.

Al sta scrit tla Scritöra: "I geniturs che ti ô bun ai mituns, i mostra inè datrai la frascia."

Mo nia tl sänn ne dessun mostré la frascia, spo sän de l'adore dërt y tl dër post.

"Per aspra ad astra", disc l'proverb latin y pur ladin oressel di apres ciapüch: "Sc'i urëis ruvë sönom, spo messëis se fa fadia".

Pur tudësch disc l'proverb: "Kein Meister fällt vom Himmel".

Pur ladin: "Degun maester ne toma dal cil".

Tan gonót aldun baudiàn dai geniturs che disc di mituns: "Ai n'olga nia".

Mo, sc'i punsun impü dô: s'un fajunse de morvëia, sce mituns de 10, 15, 17, 18 agn de vita n'olga nia, can ch'ai pudô bele fa döt

ci ch'ai urô cun un o dui y o trëi agn?

Ciudi él pa families, ciámó aldédaincö, olà che i mituns olga ciámó cun 20 agn, y d'atres families, olà ch'ai n'olga gnanca plü cun 6 agn?!

Chi che à orëdles da intëne, dess intëne; scenò vëgnel les cunseguënces al cënt pur cënt y i pröms da s'un ste fora é dër desigü i geniturs, mo spo inè döta la comunità.

Purchël aoda l'Calënder l'corage de eduché al spirito de sacrifice y al à pa bëgn raujun.

Cun 20 o 30 agn él massa tert da gni lassura ci che é dërt u ci che é stort!

Sëgn bastel cun la purdica de chësc vers. Al pê ch'al ne jöis pa impò nia. Aldédaincö é l'ü plü sciché co la iarina!

Les bunes aodanzes pur l'ann 1993 va sanbëgn a düc i ladins, mo l'scrivan oreß spezialmënter sotescrî valgünes aodanzes, ch'al vëiga dër umportantes.

Üna de chëstes é inè l'aodanza dla uniun pur les families. Sc'an ô lascé avarëi o no, vëi él impò, che aldédaincö vëgnel tra scüré l'plü de döt les families te nota sozieté moderna.

An fesc les dötes pur abeli l'ciüf, mo an ne fesc oramai nia pur la raïsc. Al vëgn bëgn inè scrit bindicé val sön chësc problem, mo fat vëgnel bel l'contrar.

Tres de plü aldun lamentàn geniturs y plü co ater geniturs jogn, che à mituns y mitans dai 14 ai 18 agn.

Savëise, ci ch'ai disc? Ai disc: "I ne podun feter mai plü ester na sëra düc adüm. Vigni sëra vëgni cherdà demez da chisc o da chi atri, pur chësc o pur chël motiv; vigni sëra él mefo da ji demez da ciasa, y can ch'ai vëgn, él mefo la maiù pert dô mesanöt y nos geniturs sun chilò bi susc, plëgn de fistidi y de crusc, che ne se lascia nia la pêsc y ne se lascia nia durmi.

Ne pënsi nia a nos geniturs chi che se chérda demez nüsc mituns? È la ciasa veramënter mä plü devëntada l'post, olà ch'an à n têt pur ji a durmi datrai y pur valgünes ores y ji a mangé?

N'é nia la familia la pröma sozieté y la sozieté che Chelbeldi instess à metü sö? O é la familia mä plü la sozieté che s'abina ciámó n iade adöm dan l'notar, can che l'pere é mort?"

De té domandes aldun spezialmënter da geniturs jogn. Ares dà da punsé, sc'an à ciámó n pü de sëns de responsabilité ados.

Purchël aoda l'Calënder indô plü uniun pur les families y che chësta uniun, chësc ste adöm, spezialmënter da sëra, ti vëgnes inè lasciada dai atri.

Al é pö la maiù pert mä les sëres ch'ai pö ste adöm; ia pur l'dé ési pö demez söl laur o a scora.

Mo al é ciámó na aodanza da fa, che sta söl stome y al é chësta:

I oreß ti aodé dër dssënn ai ladins de nota valada y inè ai atri de plü, cotan de plü cuntenëza.

An pô bëgn osservé, che al nénia piùc ladins, che é dér malcunténè, che à mefo dagnora mâ da brunturé, da baudié y critighé y la maiù pert aldun de té lamentanzes da jënt che se sta dér bëgn!

Ara é bëgn dér gonót insciö sön chësc monn, che jënt che a püch, é defata cunténè y jënt che à tröp, oreß mefo dagnora avëi de plü y n'é nia cunténè.

Can é pa i ladins de nostra Provinzia sta tan bëgn co aldédaincö? Mai! Mo bel mai!

S'un fajëise de morvëia, che ladins foradecà n'ô nia ste cun nos, can ch'i ne fajun nia ater co bau-dié, brunturé y critighé nosta situazium, scebëgn ch'i l'un cotan plü buna co i ladins dles atres provinzies, mo sura i Guerns y i partis de chères provinzies ne s'infidunse da di nia o püch y nia?

Ciudi pa chël? Feji döt dërt chi? O oreßun inèc nos ester ailò, orunse la idea de chi?

Orunse abandoné la mentali

té y la identité de nüsc antenaç, te nüsc peresc, de nostes umes, de nüsc néinesc y de nostes lâes, che à siglé plü iadi cun les paroress y cun documénè la fedelté al Tirol y de chësc n'ân nia bria de se dodé.

De gran scicà à bele dit plü gonót: "Chi che reneghëia i antenaç, reneghëia se instësc y se ciâ la fossa".

A chëstes aodanzes ch'i à scritte chësc toch, crëi, che la gran-pert di ladins, sides a üna, y ci che l'scrivan de chëstes lignes à ciamó da aodé personalmënter, vëgn scrit t'en artichel dedô.

Purchël ciamó n iade: Plü cuntentëza! Ara va pö bun, dér gonót massa bun!

Al foss sanbëgn ciamó n gröm de cosses beles y bunes y de gran importanza da i aodé ai ladins, mo i crëi, che ares side inèc cuntegnüdes tles prômes lignes di Salüc ladins.

Y sc'i urëis ciamó val', cum-pressel!

Morlang Angel



Laur da d'aisciöda - (Foto Hans Pescoller)



L'aisciöda.

Regules dl tëmp

D'aisciöda:

Sce merz é dër mol,
resta öt l' fôl.

• • •

Merz assöt,
gareta döt.

• • •

Sce i vici èianta adora,
l'invêr fesc èiamó póra.

• • •

Sc'al ton a de merz,
la siara gareta sön dötes les perts.

• • •

Tan de rosada ch'al é de merz,
tan de broja él da Pasca de mà.

• • •

L'värt de merz dessun pesté jö cun la maciüia.

• • •

Tl mëte man o tl finì
é l'merz dër rì.

L'aurì s'astila
can da rì, can da pité.



D'aurì saràl dagnora vëi,
ch'al vëgn èiamó la nëi.



Mëteste i soni d'aurì,
spo ne vëgni nia saurì;
i mëteste de mà,
spo ési prësc da tò ca.



Chël pôn zënzater dì:
Cina mez mà n'ô l'invêr nia s'un ji.



De mà mai plöia assà.



De mà des vign i raïsc ciafé n pazun de plöia, sc'an ô che l'paur
n'ais ala fin degüina möia.



Sce les ês somëna de mà,
spo àn plü co mil assà.



Çi che tan de mans à lauré,
pô la broja de mà ruviné.





Sciöche 1 calënder la veiga danfora

*N dër calender mët man
cun Nanü
y in chël dé aldirëis dessigü
tröpes aodanzes da pici y gragn
de podëi ciamó vîre tröc
de bi agn.*

*Al Vëgn aodé sanité y legrëza,
pêsc, amur y cuntentëza;
mo él bëgn dagnora aodanzes
sinzires?*

*o ma na te usanza che fëj
catovîres?
N ann, chël savunse bel'
da mituns,
á dodesc mëisc y cater sajuns,
mo sëgn vëgnel scialdi ma
plü baié
dla sajun da d'invêr y de chëra
da d'isté.*

*Chëra da d'invêr dess ester
la miù,
anfat sc'ara porta n frëit da lù,
al dé da incö ân döt
n'atra mesöra,
al ne vëgn nia plü tan ciaré
ala natöra.*

*Sc'al é plëgn de sciori
te vigne büsc,
sce dük va coi schi ci ch'ai
pordüsc,
spo mina tröc ch'ara vâis bun
y al vëgn dit: "Ci buna sajun!"*

*Y dla bela nëi, ci dessun pa di?
Sc'ara vëgn éle dërt, sënza la
fejun gni.*

*Pur ne perde nia chësta buna
sajun,
éle gnü inventé la nëi de canun.*

*La nëi che toma sön tru y
sön strada
cun vigne meso vëgn
strabaciada;
sëgn mëssun spo ince ciamó
la saré,
insciö insuza ne pôn la lascé.*

*Zacan, canche an ê te mituns,
saltân döt invêr incërch
coi scufuns,
blancia y nëta ê laota la nëi,*

*an podô la mangé canche an â
sëi.*

*Dal frëit n'ân plü bria de
se tomëi,
döt vëgn sëgn scialdé ch'al é
n plajëi;
la dlisia, da n tëmp frëida y
dlaciada,
é sëgn buna cialda, mo impò
n'ân durada.*

*L frëit ala leria se parun sauri,
guané cialé ala moda á dük
da s'visti;
an n vëiga de vigne curù y polan,
an oress datrai di che carnescé
foss dan man.*

*Da sëra stân bëgn ciamò ion
dô mogun,
mo guai sc'al ne foss nia
la televijiun,
na štufaria fossl bëgn da crepé,
an ne sa sëgn nia plü ci se cunté.*

*Imped' dî la corona o
val'oraziun,
sun stân ores pro la televijiun
che porta noeles, scialdi
ma ries,
y lascia odëi de gran porcaries.*

*Tles beles stües n'ân nia
dér durada,*

*plü sauri se stân ti bars a fa na
cartada,
pro n gote de vin o n café a bun
prîsc
vëgnun alsavëi les noeles dl
paisc.*

*Zacan gnol baié dl ji a fëgn y
tra taies,
de nûc che ê sta a mangé les
fortaies,
dl prîsc dl lignan ch'ê valgamia
bun,
de fanc y fanceles che mudâ jó
patrun.*

*Sëgn se baiun d'invêr l plü sauri
de sciori, de gares, de lifç y de
schi,
de iames rotes y de auti sfolà,
l laur da paür ne vëgn gnanca
trat ca.*

*D'inver tomel inc ite l san
carnescè,
la gran ocajiun da se mascheré,
mo sc'an cunsidra la moda
ch'i ùn,
spo él bëgn carnescé da vigni
sajun.*

*Al vëgn spo ince l tëmp
de carsëma,
tëmp de penitëenza, a che ti fëjel
pa tëma?*

*valgügn magari tëgn inc' söl
jaiun,
da to jö val'chili, na buna
ocajiun.*

*A Pasca, gran festa düc canc se
conforta,
jënt vedla po indô ji n pü defora
da porta;
dô l lunch invêr n pü de
ressureziun,
a anima y corp dagnora fëj bun.*

*L'aisciöda speruns che vëgnes
buna dô ca,
ch'an n'âis nia bria de scialdé
fina da mà,
ch'an pôis te urt tosc n pü
fratiné
y se gôde la beleza dles flus fora
n pré.*

*L'isté é te nûsc paisc l plü bel,
mo impò vân al mér a se praté
la pel,
chësc é sëgn gran moda y chi
che ne po nia l fa,
de püri pitochi vëgn bëgn aratà.*

*I paurs cun gran prescia mët
man spo da sié,
sce l tëmp lascia fa, te chinesc
dé âi rové;
vigni laur mëss ji sëgn dër snel,*

*purchël vëgnel fat döt cant
mascinel.*

*Foresti o sciori, sciöch'an ô
ti di,
tl mëis de messé mët man spo
da gni.
Les strades s'implësc de banda
lorënta,
i ostîs mëss s'armè de santa
paziënza.*

*Schires de taliang y inc' val'
todësc
ti bosc y sö pur munt, dlunch ai
rabësc,
pur avëi n pü de pêsc y ester n
pü susc,
fossł bun ji sön Pütia o sön Sass
dla Crusc.*

*Goneles y braies mëss gni
trates sö,
che les beles iames pôi se praté
jö;
mo nia ma pel de jënt mëss gni
apratada,
al é inc' gran moda da fa la
"griliada".*

*Festes ala leria pur se fa
val'miliuns
organiséia d'isté les uniuns;
te bosch, te pré o sot n tendun,*

*pro bira y galüc jënt sla lascia
ji bun.*

*Y deache al n'é nia domënies
assà,
les gran festes vëgn sëgn tutes
ca;
insciö ince Santa Maria dal Ciüf
vëgn strabaciada fina ch'an é
stüf.*

*D'agost lji a munt a sié y restlé
é prësc ma n record d'un tëmp
passé;
i bi pra da munt, che trës
manco vëgn sià,
da schires de foresti vëgn sëgn
ciarpedà.*

*San Berto, cun les plöies che a
döt ti fëj bun,
incündia la fin dla cialda sajun;
da sié artigöi i paurs mët sëgn
man,
i foresti stufusc sun tira bel
plan.*

*Maestri y scolars, düè bi palsà
fora,
s'arjigna indô ca da mët man
l'ann de scora.
Sperun che d*c âis tröpa buna
orenté
da insigné bun y inc' da imparé,*

*Incér San Matî i famëis vëgn de munt,
l'altonn é sëgn sterch, al tôl döt a cunt:
les brojes prata jö döt ci ch'à flù,
les fëies mët man de mudé corù.*

*D'otober é l tëmp gonot ciamò bun,
mo te ciasa da sëra stân ion dô mogun;
da ciamp y da ûrt i ultimi frûc vëgn romenà adöm incér segra de düc.*

*Sôles munts él gnü chít, ares po sëgn palsé,
mo jö ti paisc mëss tröc se porvé da rové de fabriché cun gran desfratamënt,
ciodi che l'inver po gni vigne momënt.*

*Novëmber, Gnissant, natöra che mör,
pinsirz de tristëza implësc inc' nosc cör;
a chi che a chësc monn é dër ingrifà,
odëi che döt passa, ma bun po ti fa.*

*Ai pröms de dezëmber odessun ion nëi,
mo sc'ara ne vëgn, ma nia sla odëi,
cun nëi de canun ân tosc fat i trusc o pistes, sciöch'an dïj, pur i pröms sciadus.*

Advënt, n tëmp de preparaziun; zacan stôn te stüa incér mogun, al gnô perié, cunté y pastelné, an se confortâ dô l bel Nadé.

*Sëgn aldun dijon: "Bel indô chësc Nadé,
ci mëssi pa a chël, a chëra i cumpré?*

*Ci fossl mo bun se visti, cujiné?
Madér che döt foss defata passé!"*

*A chësc resultat s'â l bëgnester porté,
insciö strabaciunse nos sëgn l Nadé.*

*Che l Pice Bambin nes porti a düc
n pü d'umilté y manco patüc!
Cun San Salvester, patron d'Antermëia,
da nosc calender toma l'ultima fëia;*

*cun chësc é spo l'ann y la rima
rovada,
sperun de ne s'avëi dé na bela
stufada!*

PB



Dui dla vijita di S.Martin dan plü de
30 agn





Domënia dal Uri a Laval
foto: Hans Pescoller

L Crist sön urt de tru

*Sön urt de tru
sta l gran Crist de lëgn,
sciöch' sägn
de feder y devoziun
de nüsc antenaç.
Tla bela creaziun,
n post de palsu y devoziun
pur l viandant,
che pur so iade
periâ dô proteziun.

Val' ciüf salvari
crësc d'isté incëria.
Pücia é la jënt
che ti fëj compagnia,
snel raita i viandanç
sägn dlungiaia.

Tla büsia y tla gran prescia
de nosc tëmp,
ciarún de chiri
de palsu n pic' momënt.

Bel dlungia n Crist,
a mesa la natöra,
podess ciafë l pinsîr
na elevaziun
y aldi tl chít la usc,
che vëgn dala crusc,
y nes incündia vita y redenziun.*



Jaco Feur da Lungiarü



Scolares da La Val - 1942

Bun dé

Can ch'an va da doman söl laur y incunta na porsona ch'an cunësc, la salüdun cun "Bundé" y èra respogn "Bundé". Dô les dodësc dijun bun domisdé y söla séra buna séra o buna nöt. I taliagn à mâ buon giorno y buona sera. Te cité vëgnel mâ saludé i cunesciüs. Fora pur l'païsc él scialdi la usanza de saludé düc.

Sc'i ürti n furesto, ch'i ne sània èi lingaz ch'al à, diji bun dé y vël respogn te so lingaz.

Cun l'salüt mostrun comunité y ti aoda che l'dé ti portes furtüna. An amaré ti fejun les aodanzes ch'al varësces y ch'al se stais dami.

Un che à feder, pënsa a Chël-beldî y purchël él vigni audanza, sc'i pô di insciö, na oraziun.

Valch tol jö l'èciapela saludé, d'atri fesc n pice inchin. Chi che é t'auto, fesc n sëgn cun la man.

Cun l'salüt ti dàn atenziun an n'ater, ti mostra respet y a chësta moda se sënt l'saludé inalzé. Val' de té pô ester n aiüt pur na porsona. N salüt pô ester sciöche n rài de luminùs söl tru dla vita. N tru luminùs é dami co na val scöra.

N scritur scriô te na plata: Ch'i ê èiamó n té möt y jê cun mi pere, él suzedüi, che mi pere ti â tut jö l'èciapel an petler y l'â saludé cun bela mainiera y l'petler ne n'ânia respognü l'salüt. Spo ài damané mi pere, èiudi ch'al saludâ n che-
stian che ne i dô nia resosta. L'pere disc sön chësta. Chëlbel-
dî salüda gonót de chi che ne re-
spogn nia. Cotan d'agn dô â l'möt capi ñi che l'pere minâ cun chë-
res parores. Tla Bibia liunse:
Chëlbeldî lascia lové l'sorëdl sura i bugn y sura i rî, al ti mëna l'salüt a vignun.

Al n'un n'é degügn che ne se mirita nia de gni saludé y respe-
té.

Inèe sce un s'à mirité n casti-
ghe y sc'al foss gnü cundané, la dignité de na porsona ne perdel purchël nia.

Dostojeswski scri: Side che

ch'al òis, vignun ghira instinctiv dai atri respet pur süa atenziun cun ciüf o val'scincunda.

A un che se mët söl iade, dijun "bun iade"!

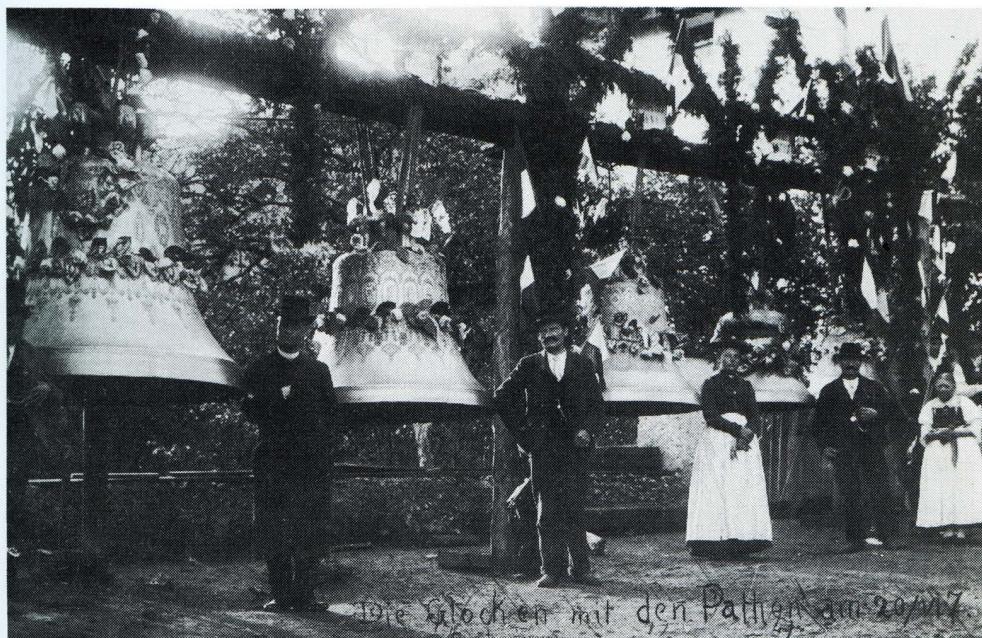
Val' jënt à debujëgn ch'an ti dàis atenziun y ti portes respet.

Te chi agn maç él sauri che un röis sot a tru, dea ch'al ne sà nia de s'adoré l'ciurvel y rové te ries compagnies; an tal é l'aiüt d'en bun amich, de na buna amica, de na buna porsona, de gran ütl. Spezialmënter te de pici païsc é dër n gran bëgn, sce jënt se salüda y se dëida fora, dea ch'ai é plü susc y se vëiga dainré n iade.

Sanbëgn ch'an salüda gonót inèe mâ pur usanza, mo vigni salüt é n sëgn de benevolëenza. Les porsones che salüda sön i auti, ne cunëscium nia dagnora, dea che l'spidl adurbëia y itant l'auto é demez. A me me suzedl valch de té gonót; i n'à inèe nia la vijiun de cunësse l'auto, sciöche de té mituns che sà da di, ñi auto che chël o chëra â.

Sciöche l'sorëdl se salüda jö dales pizes dles munts y l'ciüf florësc dlungia tru, olà ch'i passi, inscio salüdi inèe iö, vedl sciöche i sun, düè chi che lí ñi ch'i à podü scri te chësc calënder.

ac



LE COMUN DE MAREO. I PRÊI DE SÜES TRËI FRAZIUNS

En preo é öna dles scincunes plü de valüta che Chelbel-dio pô i fa a chi che al chérda, a söes families, a sü paîsc y a döta la jont.

Les "cherdades mëssan se perié decà. Tan de paternostri y de sacrifici sarâl mo ste ia dô chisc 120 prêi: ciasfès fora dô en nia picio laur tal paîsc d'La Pli

de Mareo (86), te chël d'Al Plan (15) y te chël da Rina (19). Des-sogü n'en sarâle ciámó ste valch, che i scriè plü vedli téggn ascognüs.

Te döta nostra valada n'édl gnüi ciafë sö oramai 500.

Periun ennant dô y por i prêi.

PRÊI D'LA PLI (DIOZEJAGN)

Paroires ascortades:

N (=nasciù), P (=preo), M (=mort), B (=benefiziat), Ca (=capolan), Cu (=curat), Es (=espojito), Pl (=ploan), De (=degan).

1. Ioannes de La Pli

Ca encér le 1348 a Cavalese.

2. Brach-Asch Matia

Fi de Balthassar de Brach y de Lucrezia Flamm M 1618 desco canonico a Augsburg.

3. Prackh Albert

M encér le 1521; de Brach.

4. Volman (n) Christianus

N 1596 ai 6.5. Stüdi a Desproch; P 13.6.1620; Cu Umhausen, Landeck; Pens.

5. Agreit Domène

N a Sach(?), P 2.6.1662; Ca Ta-sten, Gais, La Pli de Mareo, Cu a Rina cina la M ai 2.1.1714.

6. Mayr Michael

N encér le 1654; P 19.4.1680; Ca la Pli de Mareo, Redant, Matrei a.Brenner, dô 16 agn de cöra a Steinach édl mort enlò desco preo dér sciché, 10.1.1714.

7. De Zenz Joannes

D'La Munt(?), N 16.2.1684; P 19.9.1716.

8. Agreit Pire

Al mone; N 1699; Ca La Pli de Mareo; Cu Lungiarü dal 1731-1768 olà ch'al é mort en S.Ojep.

9. Thaller Joannes Bat.

Da Curt; N 10.3.1715; stüdi a Desproch, P 18.8.1740;

Ca a Fodom; Es S.Ciascian y Badia y enlò mort 12.4.1764.

10. Heidacher Mattias

N a Longega(?) 16.9.1706; Mëssa noela a Sonnenburg 21.3.1734; Ca Percha, Fassa, La

Pli de Mareo, Al Plan, Be a Fassa.

M 13.8.1764 a S.Laurënz.

11. De Claris Franz Antone

Le pere ea dazier a Longega mo de familia nobile; N 13.4.1709; P 16.3.1732; Cu a Ranggen, Mühlbach, Ried cina la mort 5.3.1777.

12. Conezeider Joannes evg.

Fi dal För a Framacia, N 26.8.1719; P 21.9.1743; Ca a S.Martin, S.Ulrich; Cu a Rina cina la mort 31.12.1789.

13. Merscha Paul

Dla Costa N 12.4.1719(?); P 8.4.1748; dal 1762 al 1766 Cu a Arabba; M 14.1.1766.

14. Egger Antone

N 12.10.1702; P 5.6.1729; Ca Niedertai(?) Cu a Wildermim-ming y Lavis y enlò mort ai 18.8.1776.

15. De Salla o Rindler Casper
da olà? P 5.6.1694.

16. Pedelvilla Mocherà

N Costa de Brach 4.12.1730; Ca a Pufels, ia en Fassa, Fontanac; Es a Ornella cina 29.4.1784 M.

17. Dala Costa Joannes evg.

N La Costa 12.11.1725; P 1753; Ca Badia, La pli de Mareo, Ortisei; Cu S.Cristina dal 1773 y M 15.12.1792.

18. Dr. Winkler Martin

da Pliscia 26.10.1732; P 1759; Ca dagnora te païsc todësc; Stil-fes, Türesc, Toblach, Ciastel; Cu a Strassen y Cu a Nasserreith dal 1780 y M 12.2.1793.

19. Polfroder Iaco

da Peraforada. N. 20.9.1773; P 1797; Ca a Ortisei y enlò mort ai 20.11.1800 con 27 agn.

20. Silgan=Baccher Antone

Rü 14.4.1752; P 1777; Ca La Pli



Don Angelico, siur Hannes, siur Pire y siur Carlo

de Mareo, daidé fora dio a Rina y dal 1793 a M 6.5.1803 a La Val.

21. Erler=Erlacher Pire

da Alnei(?), N 14.11.1731; P 1759; Ca Matrei (Brenner), La Pli de Mareo, Stubaital, Hall, Cu Telfes (Stubai) Be Mimmingen: Čina M 5.10.1803.

22. Gasser Joannes

Matlogn N 11.12.1762; P ? Ca S.Cristina, Badia, debl de santé mo sterch tla politiga, dan da döt laota dal 1795-1797; an i à dit le "Haspinger ladin". Mort a S.Laronz 30.8.1804.

23. Winchler Ojep-Antone de Colz

Baçé a La Pli de Mareo desco cotan d'atri nobli de chës families. Fi dal scroan a S.Martin de Tor, N 5.7.1741; P 1768; Be a Al Plan, Cu a Oberau, M a A.Laronz ai 19.6.1822.

24. Winchler Benedict

di Colz a Ruatsch La Ila, fré de num. 23, N 27.7.1743; p 21.9. 1767, Be a Al Plan, Es Sonnenburg, čina al 1812; M desco pensioné a san Laronz 24.8.1828.

25. Rouara Joannes

NSoratrù 1.7.1764; P 8.7.1794; Ca

La Pli de Mareo, Weitental; Be a Ornela, Ca S.Martin de Tor, Lungiarü; Es Mühlbach sora Gais dal 1820 a M 2.1.1829.

26. Ploner Joannes

N La Munt 9.2.1780; P 1803; Ca La Pli de Mareo, Fodom, S.Cristian; Es Tesselberg èina al 1841; M a Percha 12.2.1846.

27. Soratrù Antone

N Soratrù 12.7.1777; Roé a Calvarienberg tla Steiermark y M enlò 1835; P encér le 1801.

28. Rouara Ojep

N Col sora Curt 16.3.1770; P 23.8.1797; Ca S.Lizia, La Val; Be Andraz, Ca a Badia, Ortisei; Es La Ila dal 1818 ala M 16.8.1835.

29. Rouara Ojep Antone

N a Sotrù 8.6.1786; P 21.12.181; Te plü posè Ca tla diozeja da Salzburg; Be a Zell, M a Kufstein 21.2.1855.

30. Cortleiter Domène

N Costamatlogn 30.10.1780; P 1803; Ca a Badia, La Pli da Mareo, Bornech; Be a Tlis sora Pursenù y enlò M 10.4.1873.

31. Cortleitner Antone

fré jomelin de num 30; Ca Cortina d'Ampëz, La Pli de Mareo; Cu a S.Čiascian(1821-1833); spo a S.Martin de Tor èina ala M 28.9.1869.

32. Trebo Antone-Lois

N Granċiasa 17.11.1747; P 1774; professer a Pursenù, Ca a Badia; Cu a La Val y Badia, dal 1788 ala M 21.12.1808, ploan y degan a La Pli de Mareo.

33. Huber Joannes

N a Framacia ai 18.6.1784; P

1808; Ca a La Pli de Mareo, a Ortisei y a Bornech; Be a Tils sora Pursenù; M enlò 10.4.1875.

34. Morlang Franz

N a Morin d'La Pli ai 28.7.1828; P 24.7.1853; al é jü agn. Gnü zruch, âl fat le Ca a Porsenù y a Ehrenburg. Nia contont tal Europa s'an édl endô jü y cösc iade ia tl'America tal Perù. édl spo mort ai 17.6.1885 a Carca Amago, diozeja de Lima.

35. Maneschg Joannes

da Sach. N 9.7.1814 y P 2.8.1840, âl lauré da Ca te so païsc, a Badia; da Be a Andraz, olà che Caterina Lanz i â fat cöga. M a Rina ai 6.4.1868 dô 11 agn de laur enlò.

36. Maneschg Franz

da Sach N 2.12.1819; P 27.7.1844; Ca La Val, San Martin de Tor, Porsenù; Es san Linert sora Porsenù. Al é spo ai 30.11.1865 coi Serviċ y à ciafē l'enomm P.Andreas. 1878 él ste n picio pez a Rina; le medemo ann él mort a Desproch ai 19.11

37. Maneschg Carlo

le terzo fré preo da Sach. N 19.12.1829; P 27.7.1856; Ca a La Pli de Mareo y Badia, S.Čiascian y t'en spitol da Desproch. Director dla čiasa di préi vedli a Sarns y ala fin Ca a Ehrenburg èina 10.8.1892.

38. Maneschg Lois

dla Costa de sot, N 27.11.1824; P 29.7.1849. te val'post Ca, spo degan da Cortina d'Ampëz. Al ea en preo sant, dër veneré da diiċe, se scincâ ia oramai döt y gnea

chirit sö o con lëteres o zonza por ciafé n bun consëi. Tratan la por-dica en Palsacrusc él tomé ia por glander de greda y é spo mort ai 4.5.1883.

39. Agreiter Mariangelo

N a Brach ai 2.6.1844; P ai 3.7.1871. Denant co gni consagré édl ciámó ste a fa le soldà tla vera a Custoza. Ca te so païsc, plü tert a Arabba, spo preo dles Mësses adora a Cortina d'Ampez. Enlò moríl ai 17.6.1885.

40. Terza Joannes

de Zinto a Costamesana o Čiasanea, N 16.12.1803; à lauré plü agn da fant, P 1836. Al à lauré a Lungiarü y à fat sö la dlisia con scioldi che al jea a se perié decà tl'Europa. A Longiarü âl mossü

s'an ji a Kiens, spo a mori a Uttenheim ai 13.3.1888.

41. Trebo Pire

da Biei defora y enlò nasciü ai 25.11.1824. P 28.7.1850; Ca a La Val, a Pieve, a Andraz, dal 1862 al 1870 Cu a Colfosch, spo èina la mort a S.Martin de Tor Cu, M 16.9.1895. Trebo é ste le bun prinzipal dal "Beat Ujöp Freinademetz capolan."

42. Msgr. Konrater Franz

vijin de num.41 a Biei, fré dal P.Aoron capuziner. N 17.4.1853; P 23.7.1883; Ca a Strengon, dio prefect tal Vizentinum; 1902 Be a Desproch y enlò preses dal "Kath. Gesellverein": en gran y bun pordicadù. M Desproch 30.4.1911.



Festa di curs dla valada dan tröc agn

43. Palfrader Florian

de Pre de sora y N 4.5.1853; P 23.7.1882; Ca a La Val, San Martin y La Pli de Mareo y Col de S.Lizia. Dal 1898 Es a Fell sora Mantena todëscia y enlò M 12.1.1915.

44. Dasser Ojep

N a Peraforada ai 4.6.1845 y gönü preo ai 25.7.1872. Ca a Fodom, La Pli de Mareo, Cortina d'Ampéz; spo a Rina, olà ch'al à metü sö la próma Cassa Raiffeisen de Südtirol. 1892 Cù a Vierschach y enultima desco defizient tla ciasa dai vedli a Picolin y enlò M 20.9.1926. Dasser ea en preo dér dla orela cörta y à fat dér trep atlò encërch por le "cianté zezialian" de dlisia.

45. Ties Zelestin

de Col sot Brach; N 18.4.1889; P 25.5.1815; Ca a San Martin, Badia, Pichl de Gsies, Cortina d'Ampéz (Aministradù); spo defizient a Sarns de Porsenù y enlò mort ai 13.3.1936. Dér picio de statöra y malsann.

46. Morlang Angelo

da Fosé a Misci, fora de na familia dér, dér numeroja y N 27.5.1859. P 1884; Ca a S.Martin, Col de S.Lizia, Badia, Cuy Pl a Rina y dal 1902 a San Ciassian. 1923 él jü en ponsiun a Al Plan. Enultima él dal döt verc. Al à abi-né adöm corč de grandiscima valüta. Plü de valüta ea ciámó söes oraziuns, so patimont, sü conséis dan da döt tles ores lunges pas

sades te confessional. M 26.6.1946 Al Plan.

47. Frontul Alfonjo

Fi dal gran maester Jepele Frontull, mone, orghelist etz. N 4.5.1901; P 29.6.1925; Ca Sant'André y Badia, Trëi agn stüdi de musiga a Viena, spo orghelist dal dom a Porsenù por 35 agn alalungia. En preo dér stimé y onoré da diüè. Mëssa noela a Lungiarü. Mort a Porsenù ai 23.6.1966.

48. Kehrer Franz

da Costamesana, N 9.9.1915; P 29.6.1941; Ca a La Val, prefect tal Vinzentinum, Ca a Al Plan y Lungiarü; Cù a Aufkirchen y enlò mort ai 4.4.1980. Endluch dér ben odü.

49. Maneschg Eduard

da Poz a Fordora, N 20.3.1897; ofizier tla próma vera, P 29.6.1923; Ca a Fodom, Cortina d'Ampëza y La Val. Pl a Vandoies de sora dal 1935 cina la mort ai 29.10.1981. En preo diagnora dla bona löna co se scincâ ia döt.

50. Morlang Angelo

N a Fosé da Misci ciámó sot a l'Austria ai 14.10.1918; P 29.6.1943; Ca a Badia, Lungiarü, Col de S.Lizia, La Val: enlò le próm so gran teater "Fanes da Zacon"; Pl a Rina dal 1951 al 1959, spo Pl a San Martin cina la pensiun 1897. Al laora ciámó da bun preo y dëida fora, da poet, moler y mët adöm da plü de 30 agn le "Calënder ladin".



Siur Pire Mischi da Longiarü

51. Dr. Rigo Mattia

N a Matlogn ai 11.8.1920; P 29.6.1946. Denant âl èiamò mos-sü fa la vera. Stüdi de lingac a Friburg tla Svizera y dal 1951 en-sëgnel tal Vizentinum. En preo de gran bonté.

52. Ellecosta Heinrich

N La Costa de sora ai 2.8.1928; P 29.6 1964; Ca a Badia, Margreid, S.Cristina, Sançiana. Dal 1983 édl Pl a San Çiascian.

53. Ellecosta Otto

Fi dal Stifler da ČIaseles, N 17.7.1941; P 1967; Ca a Selva de Gardena, prefect tal Vizentinum y dal 1975 laorel desco maester religiun y tla Ciasa de S. Ojep a Bornech.

54. Ploner Iaco

da Corterei, N 22.4.1944; P en San Pire 1971; Ca a Burgstall p. Lana, Badia, Mals, Algund, Ortssei, Sterzing; Pl a Buchholz sora Salurn y Gfrill, spo a Antermëja 1987. Fora de söa bona avëna da poet él gönü, danter l'ater, l'inno Gran Signur, i te laldun".

55. Willeit Iaco

da Mez a Biei daete; N ai 25.7.1946; 29.6.1972; Ca a Toblach, Ortisei, Laifers y tla Probstei a Balsan; dal pröm de setember 1987 Pl a San Martin de tor.

56 Mag. Fiung Tone

da Longega, N ai 2.8.1955; Ca a Saniére, Selva de Gardena, stüdi a Desproch y a München y dal 1987 directer diozejan por le laur dla jonëza diozejana.

PRÊI (DE CONVONT) D'LA PLI DE MAREO

1. Albert da La Pli

prelot da Neustift (1298) y arzidiacon de Puster, M 23.4.1319.

2. Paul da La Pli

P 1669: preo da Neustift

3. Englmor Joannes Chrysostomus

P 1669: preo da Neustift

4. Winchler Joannes-Antone (P.Joannes Capistran)

franziscaner, N 31.3.1654, M a Desproch 3.11.1696.

5. Nob. Brach-Asch P. Vitus

capeziner; N 1621; jü te convont 1648; M guardian a Eppan 24.8.1679.

6. Winckler-Colz Joannes (P.Silvester)

capeziner; N a Badia mo bacé a La Pli de Mareo ai 20.5.1639; avocat; da Jan Bat. Winckler y Magdalena Englmorin, M a Desproch 22.8.1797.

7. Cortleiter Sebastian (P.Procopius)

capeziner, N 1648; jü te Conv. 1667, enlò maester dai novizi y subprior, M a Augsburg 1.2.1714.

8. Nob. Winckler Mattia (P.Gutbert), Fi dal licare. Franzescaner, N 1671, M a Mürzzuschlag (Austria) ai 5.9.1722.

9. Terza P.Erasmo

franzescaner, N 1673(?), jü te Conv. a Reutte 1693, P 27.8.1969, M 13.2.1724.

10. Tolpeit Antone (P.Tiberius)
capeziner, N 5.1.1732, fi dal scroan dal licare.

11. Winckler Filipo Iaco (P.Filipo)

franzescaner, N 1.5.1737, M 16.5.1761

12. Winckler Antone (P.Silvester)

fi dal licare: franzescaner, N 1676, M a Zisterdorf 1741

13. Winckler Joannes (P. Timoteus)

fi dal licare, fré de num. 8 e 12; franzescaner, N 1678(?); M a Vienna 1750.

14. Peratoner Pire (P.Tobias)

capeziner, N 1688, jü te Conv. 1709, M a Balsan ai 3.3.1763.

15. Tolpeit Iaco (P.Fortunat)

capeziner, fi dal licare, N 1.5.1709, jü te Conv. 1730, professer dla teologia tal conv. dai capezineri a Salzburg, M a Balsan 28.9.1775

16. Teuboner P.Claudius

franzescaner, N 1719, jü te conv. a Sançiana 1735, P ? 12.1737; M a Kaltern 24.1.1780.

17. Gasser Pire (P.Gregor)

franzescaner, "dala Mont", N 26.2.1728, P 1.8.1776, a Wilten, M a Desproch 16.5.1795.

18. Hiteler Iaco (P.Hilarion)

ieronimit, N 1.5.1706, fi d'en diaziere a Longega, P 1733 y mëssa noela a Al Plan, M?

19. Agreiter Pire (P.Alois)

franziscaner, fi dal mone, N 21.2.1758; 1784 te conv. dai franziscaneri bavareji; P ?, gran prodicadù, M a Lienz ai 26.1.1806 da na ria maratia tacada.

20. Nob. Winckler Francësch (P.Joannes Nepomuch) DDR.

capeziner, N 21.2.1745, fi dal licare. È instëss ste licare con dui titli da Dr.Jü te Conv. 4.10.1771. M a Neumarkt 25.3.1807.

21. Miribung Ojep (P.Wendelin)

capeziner; N tla čiasa dal Mair da Curt ai 9.4.1877, jü te Conv. 1895; P 1902: M a Braunau 5.1.1909.

22. Gasser Ojep (P.Luitpuld da Majun)

premonstratenser da Wilten (Desproch), N 14.10.1780; jü te Conv. da Wilten 17.1.1806; P

27.9.1807, Ca a Amras, Gries, Wilten, Mutters, Telfes; Cu da Telfes y Rinn dal 1828 y enlò M 27.6.1834. En la mëssa noela a Wilten àl albü na beliscima para-monta, co i é spo püch dô gönüda venüda dala Regierung da Bayern al dom da Pursenù.

23. Ellemunter Franzesch (P.Leonhard)

capeziner, N a Pliscia al 1.12.1806. Al à stüdié en pez teologia a Pursenù spo, paré demez, édl jü coi capezineri dla prov. da Tront 1832 M a Rorëi ai 10.6.1859.

24. Zulee Joannes Bat. (P.Zacharias)

capeziner, N ai 27.12.1805 zelé, al à lauré en pez da preo diozejan, spo édl jü pro i capezineri da Tront le 1832, M a Rorëi 18.1.1890

25. Trebo Pire (P.Flavian)
capeziner, N Bolser 25.6.1851, jü te Conv. 1851; Al à lauré tles misciuns dla Bulgaria y é M a Philippoppel ai 10.1.1893.

26. Conroter Pire (P.Aaron)
capeziner da Biei defora, N 2.2.1855; dio alalungia fant da paür inèc tal Vinzentinum. Dô va'stüdi jü pai capezineri a Pursenù 1886, P 1890, M dô lungia maratia a Porsenù ai 9.5.1933.

27. Ellemunter Franzesch Xaver



Chi da Biei - La Pli - 1925

(P.Plazido)

capeziner, N a Pliscia (Puster), 26.3.1859, jü te Conv. 1879. A lauré desco misionare tal Asia Budìà dlungia Smyrne por 12 agn, roé endò zruch âle lauré tal Seminar serafico da Salern (Vahrn) olà ch'al é mort ai 8.8.1934. Consagré édl gñü 1884; Vizeprovinzial, directer dles scores, professer de teologia tal conv. y a.

28. Agreiter Angelo

salesianer, N a Brach 25.2.1882; P 1920, dio édl ste fant. Cherdé da Chölbeldio y olghé, édl jü pai salesianeri. Lauré dér trep por la jonëza, por l'amministraziun dal convont a Faenza. M a Faenza 23.3.1961; trec le tignâa por en preo sant.

29. Agreiter Franz

salesianer, N a Alnei ai 20.4.1923, âl stüdié a Verona y é jü coi salesianeri d'otober dal 1937. Spo a Torino, olà che le cardinal Fossati l'à consagré preo ai 2.7.1950. Le berba "don Angelo de Brach" à pordiché a La Pli dala Mëssa noela. 1950 jü tles misciuns tal Brasil y ensegnâ enlò inèe con 60 ores al'edema i studënèc dal liceo y dla université. Signor Franz é dér lié a nostes munts y a nostra patria.

30. Mühlmann Raimund (P.Martin)

fesc pert dal Deutscher Orden=Ordo teutonico. N a Somavilla da Pliscia (Baldessé) ai

13.2.1921, âle metü man sono vi-
ziat a Lana le 1945. P tal dom da
Porsenù ai 29.6.1953. Ca a
Sarnthein, S.Linert de Passaier,
Lengmoos. Dal 1967 PI da Wan-
gen sora Balsan.

* * * *

PRÊI DA RINA

1. Rungg de sot P.Hermann Josef

Domène é gñü baçé a La Pli ai 6.6.1614; 1668 jü coi Franzescaneri a Schwaz; 29.10.1670 consagré y mort a Balsan ai 8.11.1687.

2. Castlunger Marcus

N ai 28.7.1724 da Costalungia (?). Al à lauré a La Pli da Mareo, a Badia y é mort desco benefiziat ia en Fascia dal 1780. Preo l'ann 1750 (?)

3. Castlunger Matteo (P.Emanuel minorita)

N 23.7.1780. Fat i voti sol. pai minoriti a Viena l'ann 1804. Provinzial dal 1834 al 1849. Preo 1804(?). Mort a Viena ai 22.2.1851.

4. Trebo Bartolomeo

Signor Berto, en preo dagnora dla bona löna y da matades ê nasciü ai 28.8.1781; primiziant 1804; Ca a Ortisei y al La Val. Por un n ann zirca corat a Rina, spo dal 1820 a La Val, olà al moria al 1.1.1851.

5. Huber Matia (P.Bernhard CR



Studēnè dl Vinzentinum 1930

da Neustift)

Önn dai prêi da Curt/Tintal; Nai 10.4.1805; ai 29.7.1832 consagré preo; Ca a Naz, Valdaura, capocoro tal convont, spo endô a Sorafurcia y a Rasun dessot, olà che al moria ai 3.10.1875; al é ince ste curat a Sciabes, ia S.Iustina u maester dai novizi.

6. Huber Antone

gnü al monn ai 25.10.1801, preo ai 12.8.1827. So gran laur a Vandoies, spo a Antholz dai 5.8.1853 al dé dla mort 13.10.1870.

7. Huber Iaco (P.Richard franziscaner)

Dea che cösc terso möt ne podea

Ania ji a stüdié, s'an édl sciampé con les dermenes sora munt ia. Nasciü édl a Graz; Preo?; da Graz édl roé tal convont de s.Anna dai franziscaneri a reutte: en-lò édl ste organist y guardian y é mort dal bot dedô che al â èiamó soné na Mëssa ai 20.9.1879.

8. Costamaior P.Franz Josef franziscaner

Franzescaner d'Al Pinter. Al dess ester ste parontela con l'imperadù Franz Josef da Habsburg. Nasciü ai 3.11.1832, preo ai 23.12.1854; al é ste corat a Orisei, ploan y guradian a S.Francesco della Vigna a Vene-

zia; por cotan de agn custode dal “Ospiz poi i pelegrins austriazi” a Gerusalemme y enlò mort ai 10.10.1890.

9. Mellauner Matthäus (P.Canisius, capeziner)

capeziner, nasciü a (?) 31.1.1840; jü te convont ai 19.8.1869 y mort a Bornech ai 17.9.1902.

10. Sottrù Pire (P. Hadrian, capeziner)

Da Sotrù, é gnü al monn ai 18.1.1845, gnü iestit pai capezineri ai 27.8.1874 y mort a Lana ai 19.2.1908. P.Canisio y P.Hadrian à motü man a stüdié empormò plü tert y ai é gnüs dui capezineri dér devoç co à dagno-ra fat onù a San Francësch. La fossa de P.Canijio a Bornech é defata dô la sopoltöra gnüda menadu demez dala gran ega.

11. Gasser Ojep (P.Vinzenz, benedetiner)

Söa cöna âl albii a Grones daete dal 20.7.1840; Mëssa noela ai 2.10.1864. P.gasser à lauré desco professer a Sarnen (Svizze-ra), tal convont a Gries. Enlò édl inè ste maester dai novizi, sub-prior tal convont; Ca a Marling, Ploan a S.Maria de Schnols y spo mort te so convont ai 29.3.1910. Gasser é ste n gran preo de Con-vont con na gran scionza y dér veneré. Al é inè ste n gran ladin co à scrit cotan sön nosta valada. Tla biblioteca de Gries / Balsan édl da ciasfécotan de sü scriè.

12. Dejaco Pire

de Rü dessora co aldîa laota con Colac ciámó pa la ploania da Ri-na. Nasciü ai 23.5.1893, consa-craziun da preo 17.12.1921, spo capolan a La Pli de Mareo, La Val, Badia; Be a Ornela y Andraz, corat a Al Plan, dedô corat a Sora-ruaz. Mort dala Blinndarment-zündung rota fora ai 17.7.1949 y sopoli a Antérmeia. Signor Pire é ste n preo dér dôt, de prezijiun y popolar.

13. Alfreider Amando

da ciásia a Colac, dal 6.4.1898. En San Pire de jügn dal 1923 édl gnü preo y à spo lauré desco capolan a La Pli de Mareo, Gais, S.Madalena te Gsies, S.Martin de Gsies, La Val. Spo espojito a Ornela dal 1936 y mort enlò dal bot ai 10.5.1941. Al é inè ste tla próma vera. Signor Amando ea dér conesciü por söa musiga, por söa ligrëza con le slop, mo dan da dôt por söes benedisciuns, co fajea ciñamai baié de cosses mi-racolajes.

14. Ferdigg Davide

de Misi. N enlò ai 30.12.1879. Mëssa noela le 1905; Co a Cortina d'Ampëz, Col de s.Lizia; Be a Ornela tal mëter man dla próma vera mondiala. Al é spo roé a An-termëia espojito y à enlò lascé restauré dassënn la picia dlisia, co é gnüda beliscima. Dal 1930 ploan a La Pli. Döes cosses l'à fat pati nia püch: chës stories dla opziun y chë religiun dai Geova

a Frena. Jü en ponsiun le 1949 a Sach pa söa sò Nane, édl mort enlò ai 23.10.1958. Signor Davide é stada na porsona d'or.

15. Ferdigg Dr.Carlo (P.Marcus, franziscaner)

Costalungia à odüi söa cöna pa chi de Poldèle ai 22.3.1923. Stüdi a Rina, Balsan, Porsenù, orrdinaziun ai 29.6.1949, y Roma. Tal Antonianum dal 1960 professer pai franzescaneri a Balsan èina dan da püèc agn. Le gran laur de P.Dr.Marcus encö é sorvi Chëlbeldi inè te chë püra jont dla droga, dal alcohol y dles porjuns. Tan de pan y de scialami che al taia sö vigné dé pro chi gromuns de porsones co é enlò döt le dé a s'la plüré. En samaritano de fer!...mo con en cœur almanco d'ar-jont.

PRÊI D'AL PLAN

1. Pedelvilla Antone

(plü sogü de Costa sora Râs co dla Costa d'La Pli). Nai 7.2.1676, consagré preo defata dôle 1700; al à lauré desco capolan a La Pli de Mareo, spo desco corat a Lungiarü. Enlò é dl mort ai 18.9.1730.

2. De Treo (=Trebo) Iaco

Nai 23.4.1711; preo ai 21.9.1737 y mort l'ann dò ai 25.11 y sopolital presbiterio dla dlisia empor-mò restaurada da La Pli.

3. De Gillia Ojep

da Garsun. N encér l'ann 1687;

preo ai 29.9.1720. An sà che al é ste corat a Calfoschg dal 1733 al ann dla mort 1755.

4. De Gillia Antone

da Garsun. So nadé ai 19.12.1712; stüdi a Desproch; consagré preo ai 22.12.1736 y mort desco benefiziat a Inzing fora sora Desproch, 1779 (?)

5. Da Ċianei (=Conaider) Jan Bat. Domene

Nai 7.12.1681, al à stüdié a Desproch filosofia y teologia; preo 2.6.1708; Ca a Badia y a La Val, spo corat de chël païsc dal 1723 al 1762, ann dla mort. Sot ad él à lauré le gran artist Domène Moling. Signor Jan Domène à dio alalungia albü n prozes por se defène dal corat de Badia, co i à soranominé chi da La Val zingaindri.

6. Lonz Mattia

So pere ea pröm fant a Râs y enlò édl nasciü ai 18.12.1702. Preo ai 23.11.1729. Al à lauré a La Pli de Mareo y plü tert a Porsenù. Enlò édl inè mort ai 29.11.1779. Al ea en preo co ne la dörâ nia dér dio enzai.

7. Canaider Gregöre

de cösc sànsé che al é nasciü ai 12.3.1709 desco fi de Antone Canaider y de na Cristina Campidellin; preo dal 1736; corat a Pu-fels a a Arabba: enlò mort ai 16.3.?

8. Trebo Antone Loije

dal Ferber. Nadé: 17.11.1747; primiziant 1774 y mort degan de

Mareo a La Pli ai 21.12.1808. Al é ste professer tal ginasio a Porsenù, Ca a Badia, Cù a La Val dal 1784 al 1787 y spo ploan y degan a La Pli.

9. Della Gerba Antone (P.Andreas C.R)

da Rioalta; N ai 30.9.1774; Mëssa noela ai 7.2.1801; l'ann de-nant profes a Neustift; Ca a Falzes y S.Sigmund; professer a Neustift y enlò mort ai 22.8.1811.

10. Coneider Jan...P.Fortunat capeziner

N ai 31.8.1758 (a Ciasé?). Pai capezineri da Augsburg édl nü iesti ai 4.10.1777. Con 42 agn âl èiamó metü man da stüdié filosofia y teologia por podëi ensegné y à inèc ensegné val'agn tal Seminar da Porsentù. Al à inèc fat le Capolan a La Val y é mort tal convont a Lana ai 17.8.1758. Al ea en gran talento.

11. De Gilla Franzesch (P.Sciomun, capeziner)

da ciasa a Mantena dal 3.12.1727; ste en gran y bun capeziner co é gnü dit por söa umilité y santité na "Zirde der Orden-sprovinz". Mort tal convont da Bornech ai 3.2.1817.

12. Troger (Trocke) Domène
fi dal mornà a Mantena y enlò nasicü ai 26.3.1731; Preo 1757. Ca a Latzfons, Pfitsch, San Martin Gsies, spo Be a Wahlen dlun-gia Toblach cina ala mort ai 4.5.1812.

13. Maneschg Ojep (P.Eduard CR)

Fi dal scroan y nasciü a da capolan a Völs, Völsseraicha, Nieder-rasen, é spo ste corat a Kiens, olà ch'al à fat sö la dlijia, dedô degan tal convont y mort a Neustift, 90 agn vedl, ai 22.7.1869.

14. Huber Matteo

da Raas. N ai 28.12.1825, preo ai 25.7.1852; al é dër rodé encérch: a Col de s.Lizia spo maester de todësch a Bassano, direc-ter dles scores a Cortina d'Ampëz; espojito a Corvara, a Ehrenburg, a Weißenbach. Al é ste en pez fora Al Crist, spo a Ornella y é mort a Sarns jai 6.8.1891.

15. Oberbacher Can.onor.Carlo
fi dal maester y nasciü ai 2.8.1902; preo 29.6.1925; Ca a Wiesen (Sterzing), col de S.Lizia, La Val, Ampezzo; Ploan a Meransen cina al 1950, spo a Toblach. Nominé canonico onorar dal dom da Bologna dal Card.-Lercaro. Mort a Toblach ai 9.9.1969.

16. Maneschg Jan

nasciü a Cianei ai 1.3.1892; dô val'studi tal seminar da Porsenù édl jü coi Jesuiç y é gnü consagré preo ai 26.11.1925. Al à lauré dër trep po la jonëza. Plü tert s'an édl jü dai Jesuiç y à fat le ploan a Schneegattern (Salzburg), olà ch'al é mort ai 10.5.1977.

17. Anfossi Dott.Giuseppe

fi dal umbolt (podestà da laota),

N a Al Plan ai 7.3.1935. Scores y stüdi a Al Plan, Saluzzo, Torino, Rivoli, ROma Urbino. Preo a Torino ai 26.6.1959. Spo Vizedirektor tal Seminar da Torino dal 1975.

18. Maneschg Dr.Hans

da Čianei. Nadé: 23.12.1941 da geniturs da La Pli; jü pai miscionari da Milland. Stüdi a Porsenù, Roma, Gerusaleme. Dr. de teologia y professer tal Africa dal Süd (Pretoria).

19. Miribung Dr.Hans (miscionare de S.Ojep Mill Hill)

da Čianacei: N 12.2.1937; preo 7.7.1963. Önn romagn “sacerdos in aeternum” inè sce al vègn laisé dan papa.

Situr Merch Crafonara



Maria Clara (Oriana - Lungiarü)



Na dërta patruna ladina dess savëi da fa zigri y inè n'en fa
(patrunes da La Val) - foto: Hans Pescoller

Nicolaus Cusanus

Fora dla vita dl
gran Vësco da Pursenù

Plü co n iade él gnü scrit tl Calënder ladin sura l'vësco da Pursenù Nicolaus Cusanus. Al se tratâ dla storia sura les monies dl cunvënt da Sonnenburg.

Pur fontana de chësc scrit vëgnel tut en tratat dl professer de teologia Dr. Anselm Sparber dal ann 1964.

Nicolaus Cusanus é nasciü l'ann 1401 a Kues tla diozeja de Trier tla Germania da geniturs cristiagn benestanç. L'jonn à podü fa de gran studi a Holland y al Université de Heidelberg.

Dedô àl studié 6 agn a Padua ius, filosofia, matematica y astronomia. Indlunch mostrâ l'studënt so gran talënt.

Zruch in Germania se dêl jó agn alalungia tles biblioteches sura manoscirc. Tl medemo tëmp studiâ Nicolaus inçè teologia.

L'ann 1427 él gnü cunsagré prou. Al godô de plü prebendes dla dlilia y chères ti portâ scioldi. L'ann 1432 él gnü ortié dal vësco da Trier al conzil de Basel. Ailò gnê Nicolaus in contact cun personnes d'importanza, inçè cun un che é devënté papa, cun l'inom de Pio II.

Da chësc conzil s'à Nicolaus metti sólo pert dl papa. L'papa Eugen IV. à ortiè Nicolaus a Constantinopel pur fa urgënt la uniu di ortodossi cun la dlilia de Roma.

Dal medemo papa él spo gnü ortié in Germania, olà ch'al dò pur 10 agn alalungia defëne les rajuns dl papa. Al è i tëmps, olà ch'al è plü co un n papa. Nicolaus è ste bun de trà sön süa pert l'governant tudësch Friedriech III. pur i afari dl papa. Pur dùc chisc miriè, che Nicolaus s'â fat, àl ciafë dal papa la nomina da cardinal.

Pro düc chisc laurs de diplomazia â Nicolaus èiamó têmp da scri dagnora pur latin - trattaç scientifizi de filosofia, teologia y fisica, n dër gigant dla sciënça. L'ann 1450 â l'papa metü l'cardinal a incundé la indulgëenza dl iubileo. Ti medemo têmp messâl inè porvë de fa la reforma dla vita religiosa.

Pur chësc scopo ti â l'papa dé al cardinal diverces facoltés da pesé sura de plü pur la vita di proi y di frati: suspensiun, interdict, scomunica.

L'cardinal fajô impresciun pur süa vita de scëmplizité y de pieté. I agn 1451/52 â l'cardinal vijité n garn toch dla Germania, al vijitâ cités y cunvènc, se tignô sö inè üna o döes edemes, tignô sinodes y cunferènzes cun abati pur reformé i costums.

Ara falà gonót dassënn pro proi y frati, purchël relasciâl ordinanzes sceveres. Dea che l'cardinal manaciâ castighi dla dlijia infora, âl cùn süa rforma inè sucess.

Ala fin de süa vijitaziun âl fondé, adüm cùn sü fredësc, n ospedal, olà ch'al gnê tut sö gratis 33 porsones vedles malsanes.

L'ann 1450 él mort a Pursenù l'vesco. Bele dô döes edemes â i canonizi metü pur suzessur l'canonico Leonhard Wiesmayer. Chësc è inè l'Kanzler, l'scrivan dl prinz Sigmund. Massa prescia! Ai ess messé



**Brigitte Deiaco - Pescoller
Jater - Lungiarü**

aspeté l'"placet" dl arcivësco da Salzburg y dal papa.

Denant co chësta notizia rovass a Roma, â papa Nicolaus V. chiri fora instëss n vësco pur Pursenù y chësc ê l'cardinal Nicolaus von Kues. Al l'à inè attira cunsagré vësco.

L'papa â sües gaujes da méte Nicolaus. Al l'aratâ abil da tigni sö i dërè dl episcopat, spezial-mënter cuntra l'governant, Landesfürst Sigmund, che orô se fa patrun dl prinzipat da Pursenù. L'prinzipat da Trënt s'âl bele denant fat so. Cun chësta nomina se sinti Sigmund toché, deplü èiamó l'capitel dl Dom.



Ciasa y jént ladina - zacan la domënia domisdé

Al ti fajô resistëenza. I canonizi orô ñinamai fa l'apel an conzil ecumenich. Inlaota êl la crëta che l'conzil stess sura la potesté dl papa.

Mo l'papa ne dê nia dâ. Nicolaus s'â metü a üna cun Friedrich IV., che ê a üna cun süa nomina y ti à dé i dërc y les facoltés sura l'prinzipat da Purßenü. Chësc fajô Friedriech IV. pur se fa la müisa dan dal papa, da chël ch'al sperà de gni coronaé imparadù y ara ti ê garatada.

Sön chësta â l' capitel dl Dom dé dô y i dui vëschi se l'â fata fora privat.

Dô Pasca dl'ann 1452 à Nicolaus tut possess jdlia diozeja, no dér bëgn udüi, dea ch'al ê cunesciü pur süa severité. L'vësco nü â tosc tut in opera la reforma dl clero.

Sciöche te d'atres diozejzes tudësces ê l'concubinat di proi tröp slarié fora. L'ann dô â l'vësco cherdé ite na sinoda pur porvé de desmëte i abusi, spezialmënter l'concubinat.

Al ordenâ che i proi, che tl temp d'en mëis ne lasciâ nia ji fora de èiassa éres sospetoses, pordô l'benefiz. Ince proi che n'â degun benefiz y che ê mä inscio in banun, chi proi dô jënt tigni fora y nia tò pert a sües funziuns sacres.

Ciamó de plü, an dô i paré demez y inmalora, fora dla diozeja.

Ales concubines ti gnél proibi da ji te dlijia y sanbëgn de ij ai

Sacramënè, tut fora l'Viatico, y nia sopolis dala Dlijia infora.

Ai proi gnél racomané de se lavé anima y corp, de di la Mëssa jaiuns, ste dalunc da divertimënè da de nöt y nia bëire y mangé massa.

I proi dess di a dërt'ora y cun devoziun so brevir.

La Cunfesciun pô mä gni fata te dlijia, tut fora chëra di amarâ.

L'medemo vël pur l'Bato y ai-lò dess ester prejënc trëi toç a testimonié. I matrimoni adascusc é proinîs, ai pô mä gni fac te dlijia.

I proi ne pô nia scomencé les sacres funziuns denant co ch'al vëgnes dé, no scurté les mësses ciantades.

In les festes pô gni i orghi mä adorâ dal Introito, Kyrie, Graduale, Sequenza y Inni. Pro vi-gni mëssa dales domënies mëssel gni perié pur l'papa, l'vësco y la Dlijia catolica. Purchël vëgnel cunzedü na indulgëenza de 50 dis.

Fa pellegninagi y ji pur Sanè dessun mä tla dlijia dl vësco, a Roma o a San Iaco tla Spagna y ti atri santuars cunesciüs da vedlamënter incà, sciöche Achen y Acquileia, de Carsëma ne pò i proi nia mangé lat, smalz y üs. L'atra jënt dess jiné chëstes spësies l'lönesc, mercui, vëindres y düta l'edema santa.

Jënt vëgn amonida a se tigni fermi tla dërta fede, imparé

adamënz l'Paternoster, tigni santa la domënia y tò pert ales funziuns cun perdica deplëgn.

Tratan les funziuns ne pôl t'u-staria nia gni dé ca da mangé o da bëire.

I proi dess invié a fa vignun la cunfesciun y tl temp da Pasca ji ala Comuniun. In cajo de mancanza se tirun ia la sopoltüra dla dlisia.

Divorzià, leri y concubinari mëss gni stluc fora dai Sacramënè. I fedei dess spo gni amonis de païé l'diejo, inçè les teres runciades sö damü, ev. sot la pena de gni stluc fora dla comunità eclesiala.

I comissari dl vësco mëss pro la vijita s'interescé sura les funziuns de dlisia, sólo la manutenziun y aministraziun di incassi dles dlisies.

Ai mëss damané sc'al é tla comunità, porsones sospetoses dla fede, blastomadures, de chi che lí i planëc, devorzià, concubinars y sce i fedei trascüra les funziuns y i sacramënè, che é scriè dant.

Pro vigni reunium dl capitel messâl gni mostré sö l'messale coreto. Degun prou ne podô adoré n messale nia revedü y dles parores dl messale ne podôl gni mudé nia.

De novëmber dl 1455 à Cusannus cherdé ite a Pursenù na sinode de trëi dis. Al se tratâ de trà ite l'diejo de dütes les entrades dla dlisia pur païé les spëises dla crociata cuntra i Türç.

Chisc â bele conquisté gran pert dla penisola dl Balcan y Constatinopel. Al gnê indô revisà i statuè dla sinode dl 1453, pesé sura de ne tò nia proi furesti zënza damané l'Ordinariat.

Chi messâ gni suspendîrt. I messali messâ gni revîs dô na mostra metüda dant dai cunvënc de Neustift, Wilten, Stams y l'capitel coleghial de Innichen.

Da chësta sinode â l'cardinal inçè pesé sura sólo orazion commune, dl coro y dé odianzses sura l'vistimënt di proi.

Pur regolé i afari dl diejo gnê i cunfessurs comanà a damané i penitènc, tan de diejo ch'ai dé jö y a chi che ai i dé jö.

De chësc messâ i cunfessurs pur Pasca de mà dé cunt dan l'vësco. Al gné inçè comané de tò les osties de farina pura de formënt dal sacristan dla cathédrale.

L'vësco Nicolaus â de fora n ordine pur tigni les festes dl'ann dô 4 gradi. Festes de prüm grado: Nadé cun i trëi dis dô; Nanü, S.Guania, jöbia y vëindres sanç.

Pasca cun trëi dis dô, l'Assënsa, Pasca de mà cun dui dis dô, S.Maria dales ciandères, L'Annunziata, S.Maria dal Ciüf, la Nativité de s.Maria y de S.Jan Bat., les festes di! 2 apostuli, S.Martin, S.Laurënz, S.Michiel.

Gnissant, Invenziun dla s.Crusc, les Antlés, i patronns



Indô na bela êiasa de nüsc paîsc

S. Ciascian, S. Ingenium y Albuin y la segra dl Dom:in düt 42 festes.

Pro la secunda classe él les festes de s. Micurà, S. Agnes, S. Rupert (Salzburg) S. Iorza, S. Merch, s. Agostin, Cunversciun de s. Paul, Catedra de s. Pire, S. Pire in vinculis, Ejaltaziun dla s. Crusc, l'Immaculata, s. Maria Madalena y s. Caterina: 13 festes.

Les festes de prüma classe ê obbligatories, chères de secunda classe gnê incundades y i fedei gnê invià a les tigni.

Al é ñiamò 21 Sanç de terza classe, che i fedei podô tigni dô süa mintunga. I fedei dò tò pert da doman ales funziuns.

Les 7 festes de quarta classe él proibi da tignî, dea ch'al n'ê üna o l'atra accompagnada da superstiziun o abusi, pur ej. chëra de S. Valentin.

Incö é nosta diozeja unida a chères dles trëi Venezies cun l'scagn a Verona, olà ch'al é inè l'cardinal. (osservaziuns dl scrivan ac). Inlaota aldîra pro chéra da Salzburg.

Pur ariigné ca l'conzil provincial l'ann 1457 â l'cardinal cherdé ite na sinode a Pursenù, olà ch'al â instëss la prüma usc in capitel.

Chilò pesâl indô sura, che i statut diosejagn, dà fora de-nant, gnis osservà. Sot ala guida d'en canonico gnêl vijité i postè de cûra d'animes tl distret de Pursenù, Wilten y Inni-chen.

Sot a pena de interdict (Kirchenbann) o scomunica gnêl ordené, ch'an podô mà tò i linbri revedüs pur aministré i sacramènc, l'medemo castighe êl inè pur chi che ne tolô nia les osties pro l'mone dl Dom.

I religiosi y frati ne podô nia dé l'assoluziun zënza la lizenza de sü superiors. Ai laici gnêl proibi l'"Würfelspiel" y soghé ales chertes sot pena de scomunica.

I maiìs castighi dla Dlijia, sciöch'an vëiga, gnê adorà go-nôt pur cosses de.....

Ala fin dla sinode â l'cardinal pronunzié l'Kirchenbann sura i proi, che è sta demez zënza gran gauja y chi che n'à nia porté dant na raijun canonica legala pur ste demez.

Da chëta sinode él dessigü inè gnü traté dla stritaria dl

cardinal cun les monies da Sonnenburg y l'Herzog Sigmund dl Tirol.

De chësc argumënt él gnü prinzipalmënt traté tl'abinda dl'ann dô, 1458, mia presënt l'cardinal. Larcivësco mostrà gran buna orienté.

Al jê tröp söl pergo. Cun döt ch'al se tignô mà sö 5 agn a Pursenù, âl perdiché 80 iadi tl Dom. In pert vijitâl vël instëss les plaoñies, in pér gnêres vijitades da n so commissér. I proi gnê damanà fora dô n zerto formular de 98 domandes.

Čiamó incö él da odëi l'protocol dla vijita dla ploania da Albeins. L'vesco jê inè fora pur i païsc a cunfermé.

I prüms agn cuntâ l'visitator inè sö de bugg sucess pro la reforma dles ploanies. Danfora vijtâle i cunvënc di ëi y miliorâ süa disciplina.

Da Roma âl spo inè ciafë l'ordine de vijité i cunvènè dles ères. In pert falâra dassënn y al incuntâ gran resistëenza, p.e. pro les Clarisses da Porsenù.

In base al autorité papal âl sostituì la badëssa cun n'atra.

Dea che les monies ne la orônia avëi, â l'cardinal pronunzié Bann y Interdikt. Dô dui agn è la cossa gnüda regolada in chë moda, ch'al è gnü set monies todësces da n n'atra pert y üna de chëstes é devëntada badëssa.

Peso él da fa la reforma tl convënt dles monies nobles de

Sonnenburg. Sön chësc êl gnü scrit la storia tl calënder ladin dl'ann 1986.

Pur la questiuon dl Cusanus ê l'papa instëss rovè in bega cun l'Herzog Sigmund. Al â comané spo ai regnanç dles vijinanzes de tigni fora l'Herzog pur bloché l'Tirol; mo chisc ê oramai düc sólo pert dl Herzog.

Dô che Sigmund â pié l'Cardinal a Burnech, â l'papa instëss pronunzié la scomunica sura de vël y rinové l'interdict sura la gran pert dla diozeja.

Tröc proi gnê scomunicà o rovà sot ala suspensiun, dea che ai se tumô da Sigmund. Mo les scomuniches fajô plü püciâ faziun.

L'cardinal instëss se tignô sö tres a Roma. Inè l'doge de Venezia y l'regnant de Bayern â porvé d'invié ia la pêsc, mo ai n'â derzé fora nia.

Ala fin dles finades s'â l'papa dé cuntënt. Insciö ruvân finalmënter an "Ausgleich" l'ann 1464 a Wiener Neustadt in prejenza de Friedrich III.

Cusanus à ciafé zruch l'episcopat y l'prinzipat sciöche al êste denant.

Sigmund messâ restitui l'ciastell da Türes, la Signuria y i scioldi ch'al ti â sforzé fora al vësco.

Dütes les penes dla Dlijia: interdict, suspensiun y scomuniches gnê tutes demez da düc i proi, fedei y inè dal Herzog Sigmund.

Chësc compromiss gnê fat ai 25. d'agost dl'ann 1464 in prejenza dl imparadù Friedrich III.

Al gnê constaté che dütes les porsones dl monn dl clero y di laici dô ciafé zruch sü bëgns y sües dignitês.

Inant êl suzedü dui fac imortanç: ai 11. d'agost êl mort a Todi tl'Umbria de na picera maratia l'cardinal Nicolaus Cusanus al'eté de 63 agn.

Trëi dis dô morile inè l'papa Pio II. Chëstes döes mortalitês â slisiré la reconzialiazion definitiva, che düc dô indô rovè ala pèsc.

L'papa che gnê dô Pio II, Paul II., â tosc firmé l'congual de Wiener Neustadt, â despunsé düc chi che se sintî in colpa, â desdit l'interdet sura l'païsc de Sigmund y la diozeja.

Insciö â albü na fin la litiga lungia y crüdia. Scomencé àra can che l'cardinal orô reformé l'convënt dles monies da Sonnenburg.

Dea che les monies se metô plü gonót cun l'Herzog pur avëi so aiüt, êl devënté na gran striaria dinfora, pur sura la questiuon, che chël ti aldî la gran pert dl episcopat da Pursenù l'dërt dla proprieté al vësco, o ai grofs che comanâ sura Isarch, Puster y Inntal y chësc dan dal 1457 ianant.

Sciöche la scrituranza dla reconzialiazion dl fa a üna à mostré, â l'cardinal trat la cürta.



Fam. Dapoz - Lunz - La Val

Dea che l'cardinal n'â nia i mesi y i aiütanç, fossel ste da odëi danfora, ch'al la pordô cuntra l'Herzog.

Sigismund ne se lascià nia desmëte zënza adoré la forza. Chësc fat â albü de burtes consequenze. Dal 1457 s'âl formé la feforma religiosa; al ê gnüi de gran disordini.

Agn alalungia stê l'interdict sura l'païsc y sura la gran pert dl Domkapitel, i proi y la jënt êl la scomunica.

An ê dessenà sura l'modo de fa dl cardinal, declarâ iniüst y invalid l'interdit y la scomunica y ne fajo püch y nia dinfora. La

gran pert di proi y dla jënt ê sólo pert dl Herzog, cun düt a chël che süa vita ê düt ater co a post, incér süa moral.

Sigismund ti fajô de gran dificultés al cardinal te so proiect de reforma; al l'dessenâ y l'provocâ. L'peso de düt é ste, ch'al â stlüt l'cardinal tl èiastel da Bornech.

Chësc â fat ria impresciun y dispec sura düt l'monn catolich. Mo inè proi y conventuai ê de gauja, che la reforma n'ênia garatada.

L'cardinal â inè sües deblëzes. Al ti falâ la prudëenza y la paziëenza. Te so temperamënt

focùs adorâl gonót les penes dl'interdict, suspensiuns y scomunica tan snel, tan gonót y inèc te caji, olà ch'al ess podü fa a manco.

Chisc mesi, minâ l'cardinal, de messëi absolut adoré pur súa reforma, scebëgn ch'al ess podü odëi ch'ai fajô pücia fazjun, deach'ai gnê adorà massa gonót. Y chël n'orôl vël nia capi.

Spo saré sö l'proviant ales monies pur les sforzé a tigni la clausur, chël n'è inèc nia da fa.

Rî da capi êl inèc, a ñò moda che Cusanus se dê jó tan intensiv y tan dî cun la reforma dl convënt; al se tratâ mâ dla clausur. L'scagn da vësco da Purseenù ti è ste de dann.

Mo chël mëssun ti lascé avarei: la intenziun de reforma è fata dô cosciënsa y so comportamënt da prou ìn confrunt a d'atri gragn dla dlisia, ejemplar, tut fora magari la "cumulatio beneficiorum" (n gröm de beneficii adöm).

Cun la sciënsa à l'cardinal Nicolaus Cusanus albü n sucess de morvëia. Chël inom ti è resté. Te chësc secul à i studià indô ciafè interesse de sües opere.

Dò la prüma vera él gnü dé fora 6 libri de so scienziat. Cusanus è n gigant de spiritualité.

Da diplomat savôl l'lingaz sciöche piùc de so tëmp.

Al è iurist, filosof, politicant; filosof de na té profondité, originalité y forza, che degun filosof de so tëmp ne podô se mosoré cun vël (Humanist).

Al è astronom, cosmolog, geograf.

Al à arichi l'monn fisical cun iniziatives preziose, pionier dla sciënsa y de idees nöies.

L'ativité dla reforma da vësco da Purseenù ti è gnùda païada cun misconoscënza y ingratitudine.

Pur descedé fora súa memoria à l'vësco Mons. Josef Gaglitter dé ala gran ñòsia d'ativité religiosa y cultura da Purseenù l'inom CARDINAL NIKOLAUS CUSANUS AKADEMIE.

Ara dess in zerto modo sodesfà l'tort, ch'al ti è gnü fat te chi agn ch'al è ste vësco da Purseenù.

ac





U'giſſe.

Regules dl tëmp

Sce jügn é frëit y mol,
l'paur dër mal se pôl.

• • •

L'vent de jügn ne döra mai dër di.

• • •

Sant'Antone y San Jênn
porta brömes dër ienn.

• • •

Sce i dis da çian é dër tlêrs y luminusc,
spo portai blaa, vin y nusc.

• • •

San Iaco zënza plöia
mostra n ann cun pücia möia (n bun ann).

Iuli dess scialdé
ci che agost dess praté.



Sorëdl de messé
laora inèc de nöt,
no mâ de dé.



Les vignes al bas, les ñioures
alalt
n'à d'isté mai massa ñialt.



Les nöts d'agost des ester frë-
sches,
i dis d'agost dess ester ñialcê,
spo é i gröms dal nüz bì alè.



Jënt da noza zacan a Piculin



Curt de Mareo tla bela flu d'aisciöda

Foto: Hans Pescoller

L' Segret Sant

Dô chël tru sura l'païsc de Valdessot iaefora, olà ch'an röia spo te chël bel bosch de lersc, dô chël tru fora jôl l'vicare.

Al tignî l' cè danjö y stô bindicè indô chit, alzâ sö l'cè cun so ciapèl fosch dales ares ôtes sö döt intoronn.

Al ê avisa sciöche al uress ciaré sö al eil, sc'al foss mefo ailò adalerch ruvé n luminùs, che ess podü stlarì l'problem tan scûr, che ne i lasciâ pêsc no de dé, no de nöt, bele n pez alalungia. Al ê dagnora. dagnora visti scialdi a scûr cun n samare plüllere lunch y la braia strënta. Tl corp êle dër megher, mo ciamó depilü tl müs, olà ch'al parô, che chi dui odlà, che ê fêter dagnora fora insom l'nês, i tomass, jö vigni momënt. Mo ai stô mâ tres sö. Nanter l'ciapèl y la pel dl cè n'él nia cis tröp, purchël n'ál nia bria da ji cis gonót dal frisér. Tan de plü âl pa indere te so cé, ch'al gnô araté un di plü sci-câ lunc y lerch.

Sc'an baià impara sön val'tru o zënza invalgô, spo fajôl la grigna da ri y da bonac y sü edli grisc sluminâ ciamó de plü sot les cëies biondes fora.

Can ch'al ê te so ufize, fajl dagnora na gran scerieté. Usc âl na debla, mo zënza êl na gran

pursona y dala maiù pert dla jënt respeté.

Chësc ê nosc vicare, che â tan da punsé... mo ciamó val': can ch'al jô fora de ciasa, l'udôn dagnora cun süa maza storta, ch'al tignî la maiù pert ia dedô söl spiné y da drüche t'en butun pudôl fa n'ambrela dinfora..

L'ambrela l'acumpagnâ sön vigni tru fora de ciasa. Mo al ê ciamó valgûgn, che l'acumpagnâ, can ch'al jô a spazier y chël ê n tè rî pudl d'en cian, che â l'cè fosch y da snauzeri, les iamès fosces y la coda foscia, che jô tres ia y ca bel anfat, sciöche ara oreß dé tact ala musiga da Tripstrill. Dër nët n'él nia chël cuzin de cian, mo cherianza âle. Y can ch'al gnô chi dis da cian pur i cians, spo s'astilâl atramënter co la jënt dl monn modern d'aldédaincö, che sta de dé a ciasa y va fora de nöt. Chël pice cian, che â inom pipifax, fajô atramënter. Can ch'al gnô pur vël chël tëmp cialt, spo s'un jôl da dumân y gnô da sëra a ciasa. Al cunesciô avisa l'orar di bus de linea y can che l'gran auto daurâ i üsc, saltâl ite y jô impara, spo l'udôn ia pur l' dé da chères viles sö, ch'al la desmenâ cun d'atri cians, mo da sëra, can che l'ultimo bus ruvâ lafora ite, ê Pipifax jö da strada,



Berba Angel da Ĉianins - La Ila - cun prësc 100 agn

ch'al aspetâ ch'al gniss dauri l'üsc, spo tirâl n salt sö y ite t'auto y can ch'al ruvâ a Valdes-
sot, sciampâl, sanbëgn zënza
paié, fora d'auto y se prejëntâ
döt sant sö dan porta dl vicare,
che l'lasciâ ite y i fajô ciámó les
beles. Chësta jô insciö intant
pur döes o trëi edemes, spo dôl
pa bëgn indó na tria pur n mëis
o l'alter.

Chësc è l'èian dl vicare cun süa
puntualité, ch'al arà messé im-
parè dal patrun, che è cuntënt
impara, ciudi ch'al ne i dô nia
tröp laur y al â bëgn zënza da fa.
Gonót dijô l'vicare a se instëss:

"Sce la jënt foss tan puntuala
co mi èian, spo ciarassera fora
atramënter" ..

L'vicare è inçè ste maridé y süa
buna fomena ti è bele morta
adora y al n'en n'â nia plü chirí
n n'antra, mo s'â ciafê na cöga
che i fajô düè i laurs te èiasa.
L'inom pipifax ti âla cöga metü
al èian, ciudì ch'al lasciâ bindi-
çé de té lêç incérch, ch'ara mes-
sâ spo romené sö.

La storia dl èian ân messé cunté
tan avisa, ciudì che döt l' "po-
polo d'Israele" l' cunesciô; spezialmënter
êl i mituns che se
dô jô tröp impara.

Can che l'vicare jô a spazier y ch'al â l'pipifax cun vël, che i saltâ, can dant, can dô, y manaciâ de i fa la gambarella, baiâl pa inè datrai impara, sciöche cun jënt, mo in chël dé no.

In chël dé jôl mâ bel plan inant sura pinsier y l'èian pudô i ciaré sö y mené la coda tan dî ch'al urô; l'vicare ne i metô nia averda. L'problem tan zite y compliché, che i stô a cör, ne i lasciânia la pêsc.

Al jô mâ tres söl medemo pas, èina ch'al ê ruvè ia te chël bosch, olà ch'an ne l'udô nia plü.

* * *

Iorz y Iarone ê dui zumpradüs da laota, che an se tulô ciámó les massaries da lauré te na rëfla söl spiné o sôles sciabes y jô sôles stôres y stô ailô èina che l'laur ê ruvè y gnô mâ a ciasa la domënia y les festes, sc'an n,ê nia dér dalunc dal laur y scenó stôn inè chi dis tl furesto.

Iorz y Iarone ê dui vijins da ciasa infora y se godô sëgn, da val-gügn agn incà, la punsiun. No ch'ai foss dagnora sta a ne fania y ti porté laur y scich a ciasa... no, no, ai daidâ pa bëgn a ciasa, can, ch'al ê debujëgn y spo, chi dis ch'al ê indô da ji a té la punsiun, lasciâi pa bëgn tomé cotan de zetules te tacuin di patrûns y insciö êsi inè a ciasa bëgn udüs.

Savëise, ai â pa bëgn imparé

cherianza laota ch'ai ê jogn y ch'ai rodâ fora pur l'monn a fa i "Handwerksburschen".

Chëra ê la usanza laota. Can che un ê imparé fora te val'ert, aldîl da rodé jô l'monn pur udëi sciöche d'atri laurâ... döt mâpur imparé inant y inè pur imparé cherianza y savëi da se cumporté cun jënt.

De té Handwerksburschen messâ pa bëgn se lascé di de vigni sort de parores y dér gonót inè se duré fan.

Sc'ai gnô inè datrai ciámó da sëra parà fora de ciasa, messâi pu mâ l'avëi y ji a bate porta pro n n'atra ciasa.

Ci ch'ai â te so ruchsoch, ê mefon pü de guant da se mudé y val' massaria da lauré.

I Handwerksburschen ê laota na usanza organisada te de plü stati dl'Europa.

Sc'ai ciafâ laur pro n maester, messâi s'astilé dërt y lauré sciöch'al toca, purchël ciafâi l'alberch y da vire y gnô rincurâ, mo ai pudô mâ ste n tan de tëmp, spo messâi ji inant.

Can ch'ai messâ ji t'ustaria a mangè, êl l'regulamënt, ch'ai mëssâ tlocuré col poresc dla man sot mësa y insciö gnôi cu-nesciüs pur Handwerksburschen y ai ciafâ da mangé zënza païé.

Ai messâ madér dé dant l'inom dl patrun, olà ch'ai ê sta inultima a lauré. Chësc ê l'regulamënt y laprò ài ciámó d'atres regules dla sceta di Handwerksburschen.

Un di ultmi Handwekburschen te nostra valada sarà ste l'vedl Bau da Pidrô, inè bele dadî mort.

Iorz y Iarone savô da se tó la vita dla punsiun, purchël i udôn inè dër gonót adöm, datrai ia dal Cerf pro chë picia mësa a carté ala fëia o a pefransen, sc'ai n'en ciafâ ñiamó n erzo a daidé.

D'isté i udôn inè spaziràn da munt sö, mo plü gonót êsi coraia dlungia l'bosc, n cënt metri sura tru, ch'ai se fumâ la piapa y s'la cuntâ.

Dea ch'ai n'â nia tres val'da nü da se cunté, se punsâi fora deburiada val'matada da ti cunté indô ala vedla fancela dl Cerf, che se spazâ de la cunté inant frësca y cialda a dötes les staffles dl païsc y a vignun che ruvâ ailò dal Cerf a mangé o se bëire val.

Can ch'ai se n'â indô punsé fora üna dër na tocia, spo s'la riôi trami dui, ch'ai se scassâ mà, un cun la usc dër bassa y l'ater cun la usc dër alta, sciöche al fos la gran ñiampana y la picera sön ñiampanin che sunass deburiada.

Chël che s'la riô cun la usc bassa, fajô la ciantia plüdere pëigra: hahahaha...haha... Chël Iorz che fajô la usc alta, ti dô dër snel: hihihihih.

Inè sc'an ne i udô nia, bele dalcunc i cunesciôn al ri.

In chël dé, ch'al ê indô l'vicare che passâ col cé bas dô chël tru

fora, êsi indô sö dô chël bosch, Iorz y Iarone:

Sanbëgn ch'ai â atira vidlé l'vicare, bele ch'al gnô coraia ca. Spo disc Iarone: "Iorz, ñiara, corajö ca vëgnel l'vicare. Tan gobe y col cé sot ch'al va. Incö n'âl na pesoçia da se punsé fora.

Ñiara sciöch'al mëna tres la man dërta, avisa sciöch'al uress paré demez valgûgn".

Iorz: "Al é vëi. Al à chël viz da baié su y ailò mënél tres les mans. N té vicare, sàste bëgn, n'ârâ pa bëgn dagnora de pesoçes da porté y urëi desfâ. Chël pôn se punsé. Iö n'uress pa ester vicare".

Insciö la minâ bëgn inè Iarone, ch'al dijò: "Plü ion co ester vicare, fossi bëgn n avocat. Vigni iade che n avocat dour sö la bòcia, pôl se ghiré scioldi y inultima se lâl pa impò mât les mans sciöche Pilato".

Iorz fesc la grigna da ri y mina: "Ah, propi inscio ne sarâra pa no. Ñiara mât, chël vedl avocat, ch'ai à supoli l'ann passè, dijô, ch'al foss mort da fan".

Iarone sön chëra: "Ciudi ch'al ne savô nia tan da minti".

Trami dui ài spo metü man de ri tan dassën, che l'vicare aldî alzâ sö, l'cé y ñiarâ sö mo udëi ne i udôl nia, dea ch'ai è sëntâ ia dô na té picia brüscia de jenuiri, mo impò se punsâle che ch'al fos pur incérch, ciudi ch'al i cunesciô al ri.

Iorz y Iarone pudô ñiamó os servé val, che i fajô morvëia y ch'ai â da cunté inant.



Carlo de Josc à copé le bëch

Denant che l'vicare ruvass ite te chël bosch, incuntâl l'curat y trami dui stôi chiè.

Iorz y Iarone ê dagnora curiùsc y dala gran curiosité êsi propi lovà sö dô chë brüscia pur udëi plü avisa l'vicare y l'prou.

L'vicare alza l'cé, tol jö l'ciapel y salüda. L'curat fajô l'medemo, spo mëti man de baié, imprüma scialdi chitamënter, mo plü lunch che l'dscurs gnô y plü che chi dui sciori metô man de ghesticulé y mené les mans ia y ca y sö y jö tan dassën, ch'al parô ch'ai uress se ciavaté jö.

Iorz y Iarone udô chësc y Iorz dijô: "A udëi, can che ai se salta

ite, mo capi ne capësciun nia de ci ch'ai l'à".

Iarone lassura: "Ai fesc pa bëgn tan, ch'i podun ciámó ji a paré ciará".

Spo riôi indô sciöche maç. Mo chë riüda aldî chi dui corajö tan ch'ai ciará sö, lasciâ de mené les mans y i brac, metô i êcs plü adöm y baiâ plü adascusc.

Mo ai s'ê spo defata despartîs, l'vicare y l'curat, y ê jüs inant, un ite pur l'bosch y l'ater fora cuntra l'paisc.

La discussiun nanter l'vicare y l'curat tratâ dl gran y bur malfat, che ê suzedü sön munt de Valdessot y che â spriguré n pü düc chi dl païsc y degügn ne

savô da se dé na spligaziun, mo al gnô mâ sospeté ia y ca y la maiù pert döt damat.

Al gnô scialdi mâ dé la colpa a chères pursones che an ti â plü l'sënn o ch'an ne t'impudô nia.

Iorz y Iarone ê ciámó sta n pice pez ailò a s'la cunté, cina ch'ai se stufâ. Spo jôi ite dal Cerf y dlun s'la riòn cuntâi a na mësa de jënt, ch'ai á udü l'vicare y l'curat corafora dô chël bosch, che stritâ tan dassënn, ch'al falâ na picera, ch'ai se saltass ados.

Iorz dijô: "Al à falé na picera, ch'i ne messassun ji a paré ciarrâ".

Tio y Moz, i dui iagri plü vedli se dô bëgn mâ dl'edl y Moz dijô: "Ooh, bëgn chël? Al sarà pa bëgn ste val' d'ater. L'vicare y l'curat no ne stritâ pa; ai se vëgn pö tan". Iorz y Iarone fajô sciöche ai foss ofendüs, jô ia pro n n'atra mësa y dijô: "Bëgn, bëgn, sc'i n'urëis crëi, spo lascede mefo".

Inèc chi iagri scutà, lovâ sö y s'un jô. Al ê, sciöche ai ess la ria löna.

* * *

Al ê la domënia dan la gran mëssa dan la Porziuncula. Cotan de jënt jô a se cunfessé plü co ater chi che ê da munt sö, ch'ai n'ess mia bria da ji la sabela sëra, can ch'ai gnô lassö

jô bi stanc y strachi dal laur de munt. Implü n'êl ailò cotan de lignores che aspetá y chël aspeté ê dagnora n laur da fa ingert, prësc tan co la cunfesicun instëssa.

Laota jôi pa bëgn ciámó oramai düc a se cunfessé pur la Porziuncula y al gnô gonót inèc ciamo val'prou furesto a daidé.

Dô la gran mëssa êl döes patrunes fora dan dlisia che s'la cuntâ. Ares â inom Mena y Lisa y ê döes sortùs, che ruvâ mâ la domënia adöm, dea che öna ê maridada sön öna na munt y l'altra söl atra.

Insciö stôres n pez a s'la cunté y datrai inèc a s'la baudiè.

Ara ne sciafiâ mine da ji dagnora bun ne, scebëgn ch'ares ê trames döes cuntëntes cun süa vita.

Denant co desparti dijô la Lisa ala Mena: "Âste aldi, Mena, che l'caplan röia demez. Al è scio-de, sëgn ch'al é dui agn chilò y é ausé ite y cunësc la jënt. Al savô tan da fa cun i mituns da scora y spo êl tan bun da ciante y da mête a ri jënt".

Mena: "Pu ehee, de chël bëgn él scio-de. Mo i savun bëgn, plü de dui agn ne i lasci nia invalgô chisc caplagn y spo mëssi indô fa l'poch y ji t'en n'ater post.

Âste spo aldi, Lisa, ci un ch'al n'en vëgn spo?"

Lisa: "Noo, chël ne sài nët nia. Na pert mina, ch'al vëgn chël

ca plan che é ste a Tlüses, mo ai ne lascia a savëi nia. Chël fesci chi gragn apostà, che jënt n'ais nia l'ocajun da brunturé, sc'al ne foss nia ascüsa a valgëgn.”

Mena: “Al sarà pa bëgn pur chël. Püri proi, aldédaincö ne l'ai nia massa buna. Döt se müda tan snel y la jënt vëgn tres plü zitia”.

Lisa: “T'as rajun, Mena, purdërt aldiissun da ester cuntënç, sc'i n'en ciafun ñiamó un. An ne sà pa nia, co che ara à da gni. Chi da S.Pire, ân aldi, ne ciafa bele degun caplan plü”.

Mena: “Bëgn purchël. Aldédaincö se lasci pa atira sö, sc'ai alda na parora storta sura sü mituns y sce chi fala, spo él pa düè i atri la colpa y imprüma s'infidun da dramé jö pursura i proi, dea ch'an sà, che i proi ne va a dé dant degüign. Ara é insciö. Iö diji ch'an dess mât ester cuntënç, sc'an n'en ciafa un y an dess inè perié purchël”.

Lisa: “Rajun àste bëgn, Mena. Mo sëgn mëssi bëgn ji a ciasa a fa da marëna”.

Mena: “Iö sanbëgn inè. A s'u-dëi in domënia”.

Insciö se despartîres in chël iade.

Ia pur l'edema jôl ñiamó l'caplan a saludé n pü les families y la jöbia se n'él spo jü dal païsc de Valdessot, olà ch'ara ti à dér buté y al ê gnü fora bun tan col

prinzipal che cun l'altra jënt. Al s'un jô ingert da Valdessot demez.

Tut fora val' pices stories de stlañes, ch'al é te vigni païsc, êl gnü fora bun cun düè y inè begnudü dala gran pert.

Ci che jënt à l'plü ion de chël caplan è, ch'al fajô cun düè an fat, gragn y pici, riç o püri; al saludâ düè, baiâ cun düè y al savô da i di la virité a jënt, a na moda ch'ai i ne se n'â nia tan purmal y impò fajôl dedô impa-ra sciöche nia ne foss ste.

Insciö cunesciö jënt, ch'al ne fajô sües perdiches cun sënn mo pur vari jënt.

An mëss di, ch'ai l' à albü ion y ne se n'ess nia ghiré n n'ater. Mo sanbëgn, ailò él valgëgn d'atri che comanâ y chël è pa bëgn inè dërt.

L' caplan s'un jô ingert da Valdessot demez d'un n vers, mo dl ater vers lasciâl ion chël païsc. I ultimi dis êl suzedü n avenimënt, che fajô na gran am-bria y döt l' paisc. Al s'ê intopè ite l' malan a fa de gran mâtis, a mëte sotessura jënt, a dauri les portes de Signuria, de sënn y de stritäries.

Da sëra êl bele l' caplan nü ailò, che ê gnü tut sö cun ligrëza te calonia. L'ater dé êl inè la jënt che l'udô te dlijia y al i fajô dër na buna impresciun.

Savëise, can ch' al vëgn adal-cherch n prou nü, spo ti mëti pa

averda a vigni movimënt ch'al fesc y plü co ater a ci ch'al fesc atramënter co i atri.

L' caplan nü â n té gran motor d'araité y chël ê pur laota val' dër da nü pur n prou.

Val' mëda dër vedla ciügnâ pa bëgn inèe l' cé y dijô: "Mo, sciöch an vëgn! Sc'ara va insciö inant, vëgnel defata la fin dl monn; i sëgns é düc canç y les profezies de chël mede de Valgrata vëgn inèe vëi. Chël dijô: "Can che la jënt mët man da ji sön rodes, can che l'monn vëgn lié ite cun fertrat y les ères va vistides da ël, spo vëgnel defata la fin dl monn".

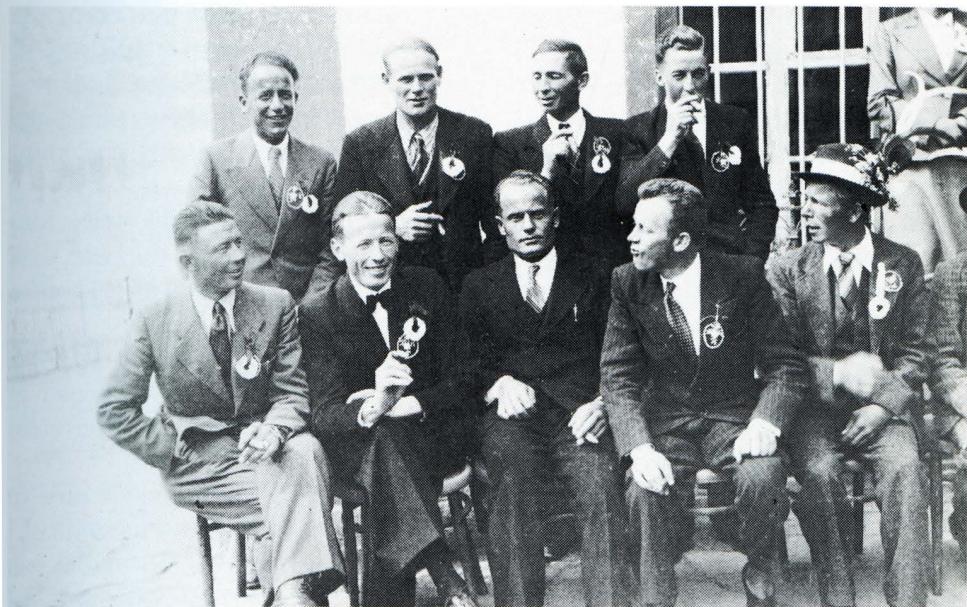
Can che ara cuntâ insciö de chësc, la domanâ un: "Èl sëgn chi tëmpi?"

"Sanbëgn", dijôra, "che chi temps é sëgn childò. Ciaredé mâ, tan tröc che roda incérch sön rodes cun sü auti y motors, çinamai l' caplan nü; spo ciaredé mâ, sce l'monn ne n'é lié ite cun fertrat cun düc chisc fertraç dla elecrtisc y dl telefoni y d'ater patiic y ai n' en fesc tres de plü..

Y de té ères che va cun la braia da ël vëigun mâ bel amaca".

Chësta è mëda Lisele, che cuntá insciö, mo jent ne i metô pa sö tröp. Un o l'ater porvâ de la trà sö, ch'ara gniss çiamó cun plü de toëes, spo ti n'él impormó dl bun.

Spezialmënter l' dé dô âra indô ciafé flé pur süa idea y chësc



Jogn da noza d'Al Plan - zacan

pur gauja dl caplan nü y so motor, ciudi ch' al â albü na té picia desgrazia.

Ara ê stada insciö: l' caplan, ch'ai i dijô siur Mattî, â messé ji tl païsc, olà ch'al ê ste denant, a se dô ciamicó patüc, ch' al n'ânia sciafié da se tó l'prüm iade y sanbëgn ch'al â tut l'motor.. Can che al ruvâ zruch tl païsc de Valdessot, olà ch'al metô man les prômes ciases, êl na té picia möta te strada che fajô blëita. Dea ch'al ê na óta dan chël post, n' êl nia ste bun d'archité t'un iade y la picera n'ênia stada da tan da sciampé adora assà, s'á spurdü y ê splunfada ia pur strada.

L' caplan cun so motor ê ste bun d'archité zënza aziché la möta, mo pur la spurdüda êra tomada y â trat n scraiun.

La una de chë picera â sanbëgn aldi la vera dl motor y l'scrai dla möta y ê saltada fora de ciassa a udëi, ci ch'al falâ.

Mo al ijô bele adincuntra l'caplan cun la piecra sól brac.

Ai jô spo deburiada te stüa y spo metôl la möta sön canapé. Spo ciarái dô, ci ch'al i falâ, mo al ê bëgn mâ ste na spuriida y zënza ne cunescion pa ingnóval' ferida.

La möta â lascé da pité. L' caplan se prejënta y dijô: "Iö sun l' caplan nü y i ne cunësci nia ciamicó l' païsc y süa jënt, mo i gnarun pa bëgn y se cunësce. I sperì impò che döt väis bun". L'caplan â spo tut fora de tascia

na papa y ti l'â dada ala picia möta, che â indô metü man de ri.

La uma de chë picera i â metü sön mësa al caplan döes sones de pulëinta de fur y n gote de vin. Spo se l'âi n pez ciaculada.

Can che al s'un jô indô col motor, se dijôl a se instëss: "Chësta mët man bela, sc'i à bele l'pröm dé scarogna". Siur Mattî â rajun da punsé insciö, ciudi ch'al ê defata gnü a n'en vire dër de pesoçes.

* * *

Iorzh y Iarone n'â bëgn degüna idea de ci che ara se tratá. l'vicare y l'curat â gonót da s'acunsié un cun later y ai l'fajô dagnora invalgô sön tru y nia t'ufize dl vicare o te chël dl curat, che jënt ne sospetass nia, ch'ai s'la cuntâ di problems plü ziti dl païsc y dla cosciëenza de jënt. Inèc i iagri s'ê abinà pur gauja dles ciaces y de chi che laurà decuntra.

Bel chi dis êl indô salté fora stories, che metô da baié y da salté i iagri y plü co ater i verda-ciaces.

Laota flurîl la usanza de ji ala ciacia zënza lizëenza, zënza la cherta dla ciacia y de cuntrabando.

Tl païsc de Valdessot y inèc te d'atri païsc n'êl bel assà de chi bilderi, che se portâ te ciassa la cêr de rehl, de ciamicó y de lôi zënza paié. Sanbëgn ch'ai mes-

sâ riscè de paié de gran strauffs, datrai inçé la porjun o, sciöche al é inçé suzedü, la vita.

Al n'ê degun bun laur da ji adascusc fora pur chi bosc o sö pur munt; i edli di verdaçiaces ne savôn nêt nia, olà ch'ai ciará pro o spiculâ de dé y de nôt y ci momént ch'ai aldî scraiân dô n lëgn ca: "Halt, o i mës stlope-té".

A tröc de chi bilde ri ti êl bele suzedü chël y ai pudô ester plü co cunténtè, sc'ai ê bugn de la fa fora a bunes col verdaçiaces. Ara stô inçé, te ci verdaçiaces ch'ai saltâ. Da un o l'ater i sciampâi inçé cum na bela gran purdica, mo spo n'êl indô val' ater, che ne la purdená nia y jô a denunzié.

Sanbëgn che la conseguëenza ê spo sënn, che ne se lasciâ datrai nia destudé da generaziun y generaziun y al chersciô inçé datrai tan, ch'al gnô punsé ales plü gran vendëtes, che ruviná families intieres y ê gauja de rüs de legremes.

Ara é inscio sön chësc monn: sc'an fesc val' de dërt dër gonót, spo devëntel na virtù y sc'an fesc val'de mal dër gonót, spo devëntel n viz.

Pur val'pere de familia che n'â nia laur laota y na schira de mituns incér mësa ia, êl l' bujëgn che i sforzâ da ji a se tó val'bucùn te bosch..

Laota êl de gran families; al n'ê

ciámó degun turism, püch o degun laur y purchël na bela gran pecügna y i agn dala fan. An viô mâ de ci ch'al chersciô te no stes valades ciña sö a passé dui mile metri, y datrai êl pa ciámó la sëcia o l'frëit, o rôes o témprâi che desdrûjô tröp o oramai düt, ci che gnô lauré cun les maiùs fadies.

Ci ch'an cumprâ ê mâ n pü de sé pur ciasa y stala, n pü de zücher, val' medejina pur l'gran bujëgn y dainré n iade n chilo o l'ater de vaines, val' nûsc o pomaranc da Nadé o da s. Micurâ y datrai n iade na bina de pan de firmënt pur i fa na buna jopa a chi che ê püri.

La jopa de pan de firmënt o na buna jopa de cér de iarina gnô laota ciñamai aratades medeji nes.

Al ê la pecügna laota feter indlunch, mo impô ên mâ cotan plü cunténè co aldédaincö ch'an â döt ci ch'an ô.

Sanbëgn, al é inçé da capî chël, ch'al n' ê nia val'd'ater laota. Mo an vëiga mâ, che la roba n'a cunténtëia nêt nia.

Di dijôl n té berba de Marou: "I m'acontonti inçé con le püch". La vita di bilde ri ê gonót dër döra y impò gnô l'viz datrai tan gran, ch'al savô bun y savô bel. Insciö éra cun vigni viz. Can che l'viz comana la jënt, spo devëntel na ciámëja de fer, che ne lascia nia plü liberté.

Inèc a Valdessot n'êl laota na té picia desëna, che n'ê nia plü bugn de lascé chël laur da cun-trabando. Al ê ñinamai salté for-a na zerta rivalité nanter iagri y bilderi y da üna y da l'atra pert s'les fajôi sö dötes pur se dessené, mo ch'ara foss jüda massa inant, ne s'ess deggn gnanca imaginé tl sonn.

Pur chël bur gran fat se n'êl jü chël caplan gnanca tan ingert da Valdessot demez y l'caplan nü, che â sanbëgn inèc bele aldi n pü de val', â tut sö so laur cun fistide y têma.

* * *

Iorz y Iarone ê indô ia dal Cerf pro chë picia mësa che se lasciâ lobri sö y jö ia da parëi.

Dan da vëi ài n stamperle d'ega de vita y ai stô coi ñës tan toch adöm, ch'ai s'azicá oramai col nês y baié baiâi tan daplan, ch'ai ne se capî instësc nia dër y fajô plü moti cun les mans che cun la boëcia.

Trami dui â aldi, ñi ch'al ê suze-dü y trami dui minâ dessigü de savëi döt, mo un y l'ater la stomâ döt atramënter.

“Óste mëte pëinch”, dijô Iorz, “ch'al é ste chël”....spo ne n'intenôn nia plü.

“Te te fales”, respognô Iarone, “mëtun pëinch, ch'al é ste chël...” spo ne intenôn indô ne nia plü.

Insciö jôra mefo inant, ñina ch'al ruvà ite dui jogn, che ne se sëntâ ganca, mo stô ailò impè a se bëire val'. Inèc chi dui, che ê óc dl'ater vers, baiâ dër daplan.

Iorz y Iarone s'â dé mote col dëit dan la boëcia y metô man da fa döt n n'ater discurs y chël fajôi indô tan dadalt, che döta la stüa ess podü intëne. Ji jôra de ustâs, de furesti y de strades, de comuns y de fraziuns y ñinamai di capi dl stato.

Iarone dijô:“L'edema che é sta-da ái messé ji a Balsan a na vijita. Te sâs bëgn, can ch'an à nao-ta la punsiun, spo mëssun bindiècé indô ji a na vijita a se lascé ñiaré. Sâste, chisc gragn scicà oreß tres udëi, ch'an vëgn dami, ch'ai n'ess nia plü bria de se dé la punsiun y che vëi pudess s'la mëte ia, o plü ion essi ñiamó, sc'an ti sciurass i pòceri, mo pur furtüna n'él de chël vers n n'ater che comana. Sâste, Iorz, olà ch'i va dagnora a marëna, can ch'i va a Bal-san?”

Iorz:“Chël scé sài, i sun inèc iö n iade gnü cun te. Te vâs scialdi sö dal Ciaval Blanch, olà ch'al é dagnora chi Sarneri y cun chi él bel da ñiaculé. Ai les disc ca tan scëmples y sinzie-res. Da minti ne vêli pa tröp, mo da blastumé, inèc pur tu-dësch, ah chël bëgn.”

Iarone:“T'as rajun, Iorz, bel ai-



Noza sön Badia - dër dadî

lò vâi la maiù pert, sàste, ailò ciafun na buna marëna y assà inèe y spo dër bunmarçé.

In chël dé, ch'i sun indô ste ailò a marëna, sunsi gnü a baié cun chi paurs sarneri y ai ne cuntâ ca tan de beles, ch'i me n'à propi recordé üna.

I baián mefo de mascinns modernes y de radio, spo cuntâl ailò: "Sàste", dijôl, "un da Bal-san m'à dit, che col radio aldun baiàn da Roma sö y ñinamai dal America ca. Spo ti ái bëgn respognü: ehee, chël é bëgn val-'dér de morvëia, mo plü de morvëia me sâle, che Mussolini é bun da muje nostes vaçes de Sarntal da ste a Roma. Chël é plü val' de morvëia".

Sön chëra ál mefo dé ca na dër-ta riöda y inèe che dui ia da banch ñiarà ca y messâ ri. Mo spo se n' êsi traç y can ch'ai se n'ê sta â, Iorз y Iarone indô metü i ñës adöm y baiâ dër daplan.

* * *

Al ê chi dis che jënt â tan da laur alaleria y sö pur chi prâ da munt, ch'al ê n dé l'çian dl ver-daçiaces Sepl che rodâ da na ñiasa a l'atra lajö tl païsc de Val-dessot.

Sepl cun süa uma á na te picia ñiasa oramai döta de lëgn, ch'al s'â fat sö cun sparagné y lauré pur vël, y impü ch'al â dlaurela, inèe pur i atri. Imprüma s'afitâl

valgügn locài te ciasa dl mae ster, olà ch'al pudô inè laure da tisler te cianô. Ailò s'âl arjigné ite n banch da tisler y laurà datrai cina dô mesanöt pur cun cé o fa mëses, scagns o armâ ai paurs o a d'atri, che urô avëi atira val'y nia dër cér.

Süa uma cuji pur jënt y se metô inè ia cotan de val' da na pert pur pudëi n dé avëi na té picia ciasa instësc.

Y sëgn l'ài y â podü se l'arjigné ite sciöche ara i plajô y i jô bun. Y sëgn ési cunténç y ara jô bun. Na sëra ch'ai ê te stüa dijô la uma a Sepl: "Catö, Sepl, i un pa bëgn dassënn lauré y sparagné, mo sëgn podunse gode i frùè de nosc laur. Al n'é nia ste debann".

Sepl respognô: "Al é vëi, uma,

ara se va bun assà, cùn döt che chësc laur da verdaçiacés é pa prigurùs assà. Mené ite n'ài pa ciamó mai degügn, mo ste dô i mëssun bëgn a chisc bilderi, zënza ésun purdüs. Mo no, no, uma ara va pö bun assà. Un na té picia ciasa, un da vire, da se visti y da pone y an pô di, ch'al ne se fala nët nia."

Trami dui ési cunténç. Mo sön chësc monn éra bëgn gonót insciö, che can ch'an mina che ara váis bun, vëgnel dër dessigü val' néora foscia che fesc scür y burt.

N té paür da Raiscia dijô n iade y al â rajun: "Der Mensch muß geplagt werden."

Tres de plü i savôl a jënt de morvëja, che l'cian dl verdaçiacés rodá mâ su incérch. Chël



S. Ciascian dër dadî

no ne l'udôn pa zënza mai, mo bel dagnora adöm col patrun. Dlun binzelnân êl ailò dan la ciasa dl verdaçiaces, mo al ne pudô nia ite, dea che la mëda è jüda ia dal vijin a fa val' scüf. Spo gnôl indô dlun saltàn ca dla ciasa dl maester, olà che l'verdaçiaces è denant ste, mo ailò n'el degügn che nei i metô sönia. Ala uma dl maester i savô chël cumpartamënt dl cian bëgn n pü de morvëia, mo ne s'â mâm impò ne fat chi tröc pin-siers dinfora. Y l'cian indô demez.

Dô dan strüf l'udôn ia dal Cerf ch'al menâ dessënn la coda y ladrâ. Ite ne pudôl nia.

Tio y Moz, i vedli iagri, foss bëgn sta ailò, mo intratan se n'el indô ste l'cian, ia dan süa ciasa, mo spo indô ca dal maester. Chësc rode fajôl trëi iadi, cina che n té ël è jü ite dal Cerf y l'cian à pudü sciampé dlungia ite.

Ci àl pa fat? Al é salté strochs ia da chi dui iagri y â metü man de binzilné y ladré y rodé ia y ca ailò te stüa, tan che chi dui iagri â veramënter punsé a val' de plü.

Ai â paié y se n'ê jüs fora y l'cian fora dô y can ch'ai è defora, ro-dâ l'cian tan debota incér les iames di aigri y fajô n té pôde, che Tio dijô a Moz: "Chilò él val' che fala; chilò mëssun ji a udëi".

Sön chëra éle l'cian che va demez döt debota y i iagri dô, ci ch'ai è bugn..

Ai se dijô madér tres: "Ci mai él suzedü al Sepl?"

Ai â bele dadî lascé les ultimes ciases dl païsc, che l'cian saltâ ciamó tres danfora cun tan de lëinga defora y ciarâ bindicë zruch pur udëi sce i iagri gnô dô.

Ai ruvâ tl bosch y dô l'rü de Val-scöra ite gnô l'bosch tres plü spëss.

Coraite, olà che l'rü mëss fa cotan de ôta pur gauja de na té gran crëpa, stal t'en iade chit l'cian y ladra ci ch'al è bun.

Inè Tio y Moz è ruvâ dô y ai sta t'en iade chiè ailò sciöche incantà y döt sprigurâ.

Ailò ia pur tera èle l'verdaçiaces Sepl t'en lêch de sanch, aveniruns col stlop tla man.

Sprigurâ sciöche ai è, ne s'into-pâi naota a nia, spo s'ësi inslenà jö dlungia pur sintî y udëi, sc'al viô ciamò.

Sepl â i edli stlüc mo l'cör batô ciamó. Ai l'cherdâ, mo al ne dô nia plü sëgn de resposta.

Al é snel da tó na dezijiun. Tio dijô a Moz, che è plü jonn co vël: "Tö es plü bun de iama, salta debota jö tl païsc a cherdé aiüt. I mëssun ciaré ch'al röis jö tl païsc in vita. Cherda jënt assà da l'porté, l'dotur, l'prou y l'vicare y magari inè n jëndarm, mo no ti l'di atira a süa

uma. Chël laur lasciunse fa al curat.”

Zënza mëte averda al'ultima parora, ê Moz salté sö impé y demez, ñi che les iames l'portâ. Tio ê inslené jö dlungia l'verdaçiates, che ê ñiamò in vita, mo n'ê nia bun da reagi tan, ch'an ess intenü val’.

Tio â lobrí adöm l'samare y ti l'â metü sot al ñé a Sepl y insciöc aspetàl mefo ailò ñina ch'al gnô aiüt dal païsc sö. Bindicè cherdàl Sepl, mo döt debann. Al ê tan spriguré, ch'al ne s'intopâ gnanca da i di dant val'bun pinsier a Sepl.

Sanbègn ch'al ê jü ia cotan de têmp ñina ch'ai gnô dal païsc sö: l'prou êle, l'dotur, l'jendarm y cater omi cun na bara.

L'curat i dô l'ore Sant a Sepl, l'dotur l'vijitâ, mo ciügnâ tres de plü l'ñé.

Spo gnôl cunscidré jö l'post y döt incëria, mo an pudô mâ cunstaté, ch'al ê gnü rot n pêr de rames d'en lëgn ailò dlungia, zacotan de pedies ia pur tera, mo nia da cunësce.

Zënza êl döt bel chit ailò te chël bosch, che somiâ n forniun, olà ch'ara jô a man ciampa y a man dërta söpert, mo döt curi da bosch spëss, olà ch'an n'ê apëna bugn da ji nanterfora.

An aldî mâ la usc bassa de chë jënt che rincurâ l'verdaçiates y l'ega de chël pice rü, che messâ se chirì l'tru da na pera a l'atra



n dër Kaiserjäger

y dan erba y l'atra pur ruvè a val y se uni ala gran ega.

Sepl gnô ponü bel lisiermënter sôla bara y an jô bel chi tamënter jö cuntra l'païsc.

Chi omi, di ne dijöi nia, mo i pinsiers arâi albü düè i medemi: “Co éra mo stada? Che él mo ste?”

Can ch'ai ruvâ a Valdessot, sonâi misdé y al ê bele n gröm de jënt sön plaza ai aspeté.

Tratan ê inè la uma de Sepl gnuïda avertita y ê inè ailô nanter l'atra jënt ite. An pô se punsé i strepiti dla püra uma, can ch'ai portâ adalerch so unico fi signé dala mort. De té iadi élé



Pire Feur - Longiarü

l'cör de na ume che se rump.
Ara stô mader ailò sciöche na
statua y ciarà fit zënza ch'al ti
gniss na legrema. Ara n'ê mine
ciamò buna de capî.

Can ch'ai l'â lascé jö dan calo-
nia, â Sepl trat l'ultimo süst,
l'prou i â stlüt i edli, ch' al â
denant ciamó n iade daurî sö
dér dassënn, spo ân tut jö l'ciapel
y perié pur l'verdaçiaces Sepl.
Denant ch'ai l'portass ia in ciame-
na dl cotur pur fa ciamó na
vijita plü avisa, dijô l'curat: Ciudî
messâ pa suzede chësc te
nosc païs?

* * *

Te döt l'païsc êl gnü plü chit.
Jënt se baiâ plü adascusc, tan
sön tru o sön plaza, co t'ustaria.
Che che â n bun edl da osservé
la situaziun, cunesciô ch'al se
formâ döes frontes, chëra sólo
pert di iagri y chëra sólo pert
decuntra. L'malfat instëss gnô
pa bëgn cundané da düc, mo les
gaujes dl malfat iô indalater.
Lo cossa che düè à ciamó amfat
ê che degüign ne savô, che ch'al
ê la colpa dl malfat. "Che sarál
mo ste"? se domanâ mefo düc
"che ê pa bugn da fa val'de té?"
Che Sepl ne s'â nia fat instëss
chël mé, chël à constaté i do-
turs, ciudi ch' ai dijô, che la ba-
la da stlop ê gnüda da sura jö,
â toché la sciabla dërta y feri
dassënn i fià blanc. Instëss ne
sciafiâl gnanca da fa chël.

Spo êl döta la popolaziun che
l'cunesciô sciöche n om de ca-
racter y de fede, che s'ess dodé
da punsé a val'de té, ciynamai tl
sonn.

Mo chël savô inè dér tröc,
che Sepl â inè sü nemîsc, plü
co ater trëi o cater de chi bilderi
plü chersciüs ite. No ch'al i ess
n iade dé dant, mo manaciada
ti l'âle plü iadi.

Sepl se dijô plü gonót: "Na
porsona avisada é mesa salva-
da". Mo vëi n'él nia dagnora.
Can che l'viz é ciina ite tl sanch
y ti osc, spo èl rî da tó fora, spo
ti é mefo magari ciamó l'cé bun,
sc'al édür assà.



Nagler Eduard - Longiarü

A trëi o cater de chi bilde
ti jô Sepl söi nerv, dea ch'al ti
stô tres dô.

Un de chisc ê Rudi de Fopa,
fi de n gran paur, spo Merch de
Grüzena, pere de familia, mo
dala meseria cun süa picia grü-
zena, che ne i portâ sanbëgn nia
assâ.

L'terzo ê Iaco Sartù, che ne
stô nia mal, mo che it urô plü
bun a so stlop co a söes aodles.

L'quarto ê Canzio de Röde-
nes, lize sciöche na dlacia, mo
furbo sciöche na bisca y falz
sciöche na pistola.

Spo n'él pa bëgn inèc ñiamó
d'atri, mo ai ne gnô nia tan ar-
tà prigurusc.

* * *

Ia dal Cerfësi pö chi dui, Ior-
y Iarone, in chël dé söla sëra,
sciöche in un bele aldì y ai s'la
cuntâ bel adascusc.

Iarone dijô: "Ah, sàste, Ior-
sëgn sànn bëgn, ci che l'vicare y
l'curat â tan da baié in chël iade
ch'i ên sö da chël bosch. Nos
n'ân ñiamó aldì nia, scebëgn
ch'i ne sun pa gnanca tan pëigri
da savëi les novitès tl païsc y fo-
radecà."

Iorz minâ spo: "Te recordeste
ñiamó, Iarone, ch'al se savô tan
de morvëia, ch'i udôn n tlap de
jent jö in plaza de dlisia, can ch'i
gnôn dô chel col sö, mo spo n'â-
ra duré dî, che düê sparîs y nos
ne s'un plü fat nia dinfora. A
che fossel pa gnü inment val'de
té?"

Iarone minâ de ester plü sci-
ché y dijô: "A val'de té te nosc
païsc no ne fossel pa gnü in-
mënt de punsé gnanca tl sonn
ne.

Mo, Iorz, ne te savôl nia de
morvëia, sciöche chi iagri â la
ria y scutâ scialdi o baiâ ada-
scusc y se n'ê spo defata jüs?
Chël mât salpü val'de morvëia
dassënn".

Iorz dijô inant: "Mo spo, nao-
ta ruvà jö tl païsc, ân bëgn aldi
la novitè. Che s'ess pa punsè
val'de té? N'âste nia aldì, Iar-
one, che l'vicare n'à bele cherdè
ite valgëgn. Chël pôn se punsé,
ch'ara va sëgn sotessura".

Iarone lassura: "Sta da udëi,

tan tröc ch'al n'en vëgn sëgn traç ite y che röia te bries. La colpa è la maiù pert mât un, mo n gröm la ciafa y cun la pêsc tl païsc éra fata". Iorzi dò d'l'edl a Iarone y dijô: "Incö da misdè, can che la troghera è ruvada sön plaza, savôra da cunté a jënt, ch'al foss gnü cherdé chël Rudi de Fopa, spo Merch de Grüzena, Iaco Sartù y Canzio de Rödenes. Mo al pê, ch'ai i ài diü cater indò lascé ji."

Chël Rudi de Fopa à l'vicare albü dër dî tles ciafes. Al pê, ch'ai ti àis ria crëta."

Iarone domanâ spo döt inozent: "Co pô pa la troghera savëi döt cant?"

Iorzi respognô: "Ah, sàste, la troghera l'à tan buna cun la cöga dl vicare, che ti dà dagnora de chël bun cafè, can che l'atra ti porta de vigni sort de patüic dala citè. Les ères è scialdi dötes curioses y agn pô bëgn se punsè che la cöga i spiculëia fora döt al vicare. Purchël sarà döt la troghera..àste capì".

Iarone ciügnâ dër da morvëia y dijô: "Ah, co che ara è insciö, t'la crëi".

Iorzi baiâ mât spo inant pur ne perde nia l'fi dla storia: "La troghera" savô da cunté che Rudi de Fopa pudô desmostrè, ch'al è dala mesa dales ünesc a Tlüses in chël dé. Co sciafiàl pa da ester ailò, sc'al ess copè l'vendaçiaces?

Iaco Sartù pudô di, ch'al n'â albü dui in chël dè da ti mosorè na iesta y Canzio de Rödenes â metü man da t'in ciaculè dant tantes al vicare, ch'al ne ti dô gnanca plü tan de tëmp da fa val'demandes y lascé de baié âl impormò, can ch'al ti è jü fora l'flé.

Spo l'â inè l'vicare lascé ji, dea ch'al è stanch d'aldi chël sbarbotamënt.

Plü dî âl albü l'Merch de Grüzena tl laur. Chël savô mefo tres mât da di, che vël n'â fat nia de mal y ch'al è ste a ciasa y ch'ai dò mât damané süa jënt, mo la testimonianza de chi ne valô sanbëgn nia tröp.

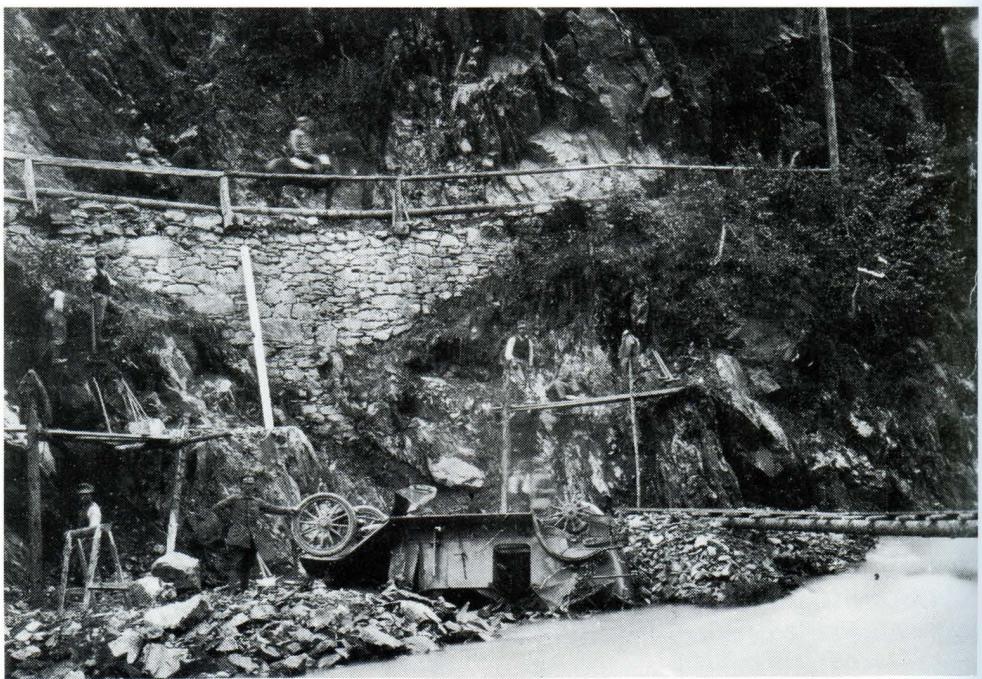
Pur l'momënt l'â l'vicare mât impò ciamò lascé ji; al messâ ciamò tò informaziuns".

Insciö ess salpü la troghera da cunté y chësc foss ste l'prüm ejam dla situaziun y ci che gnô plü inant, è impormò döt da udëi.

* * *

Che Sepl, l'vendaçiaces è ste na pursona respetada y bëgnüdüda, àn udü in chel dè dla sopoltüra. Oramai döta la jënt dl païsc y tan tröc inè da defora decá à tut pert y al è ste na sopoltöra de doreja.

Laota ne gnôl nia purdiché dales sopoltöres, mo dô l'vengèle à l'curat impò dit: "Periun dër



Inèc laota jôl auti surajö

dassënn, che chësc païsc ne vënges nia cun chësc avenimënt desturbé da discordies y veres, mo che l'angel dla pêsc stâis cun nos inant!"

Deplü n'âl nia dit, mo che che à orëdles da intëne, intenô.

Dô la sopoltöra de Sepl êl jënt che s'un jô chitamënter dô sü trus a çiasa. Mâ l'parente, che gnô da plü lunc adalerch y d'atra jënt che gnô dai atri païsc adalerch s'abinâ t'ustaria, spezialmënter inèc pur cunsulé la piûra uma, che â t'en iade ciafë na té gran crusc da porté. Zënza êl gran chit t'ustaria y la jënt ê sura pinsier y se baiâ adascusc..

An cunesciô, ch'al ê l'chit dan la tëmpesta.

Les döes sorùs Lisa y Mena udôn bëgn ñiamó n pez ia dô mûr de curtina, ch'ares s'la cuntâ y ares l'â indô dl caplan, che se n'ê jü y inèc dl nü che ê ñiamó dër furesto ala maiù pert dla jënt.

Lisa dijô: "Sëgn ne me sàl nia plü de morvëia, èi che l'caplan, che se n'ê jü chi i dis denant dijô, denant ch'al s'un ijss."

Mena domanâ: "Ci dijôl pa?"

Lisa respognô: "Al dijô: i m' un vai ingert da chësc païsc demez, ñiadí ch'i ti ô bun, mo èi ch'al é suzedü impormò, é da spriguré."

Sön chëra dijô inè Me-na: "Aé, chël ài inè iö aldi ch'al ess dit.

Nos un impormò aldi l'ater dè n té mez baiè can ch'al gnô sonè l'agonia. Sàste, sön na té munt n'aldun nia atira val'. Mo inè l'caplan nü ess inzai dit a valgûgn denant co gni adalerch: A Valdessot vai ingert; al n'è su-zedü de tristes. Sta da udëi, te ci bries ch'an à da ruvè ñiamó".

Denant co desparti dijô ñiamó Lisa: "Insnöt dijunse a ñiasa la corona pur l'pure Sepl y inè pur l'caplan nü".

* * *

La domënia dan la Porziuncula à l' curat racomanè das-senn ala jënt de adorè la Por-ziuncula sciöche l' dè dl gran pordonn, de ji ai Sacramènè y de davagnè tröpes indulgënes pur les püres animes y pur se instësc.

Al dijô: "jide tröc a se cunfes-sè; al è chilò l'caplan nü, inde-spò Pater Gilbert che vëgn da-trai a daidè fora y insciö sunsi trëi proi a osta disposiziun."

Bele la sabeda sëra metô man les cunfesciuns dales sis y dörâ ñina dô les nü ia.

Denant jô i proi a cëna y spo gnôl l'gran laur pur vëi. L' caplan jô te so cunfescional, l'curat tl so y l'capuziner à l'cunfe-sional te sacrestüa. Ailò pudô

inè ji che che ê scialdi surè y P.Gilbert ê bele cotan ti agn y instëss n più surd.

Al ê bele lignores de jënt che aspetâ y can che i proi ê gnüs, él cotan de trausamënt te dlijia, da üna na pert da chi che jô ite y fora dai confescionài, da l'atra pert da chi che jô ite y fora de dlijia pur davagné indulgënes. Laota pudôn davagné n gröm de indulgënes al dé.

Dô da n n'ora y mesa n'él plü degûgn dan l'confescional dl curat y al â pudü ji ia in calonia. Dan la sacrestüa él inè bele la ligna che gnô cotan plü cõrta.

Mo dan 1 cufescional dl caplan él ñiamó na fola de jënt, scialdi ëi y jënt jona.

Savëise, l'caplan ê pö nü y al ne cunesciô nia ñiamó la jënt dl païsc y, sciöche ara è mefo ind-lunch, van plü ion a se cunfessè da un che ne te cunësc nia. Chësta ê inè la gauja, che l'curat n'â l'manco da cunfessè.

Al ê pö bele dî tl païsc y cunesciô dütìc y döt.

Can che l'capuziner à albü ru-vè y se n'ê jü ia in calonia, n'â l'caplan nü ñiamó na dërta schi-ra corajö dô üsc, che aspetâ da pudëi ji a jutè fora l'sach dla co-sciënsa.

Te dlijia gnôl tres plü scür, mo degûgn ne s'intopâ da ji a impiè la lüm, o n'urô nia la im-piè, sàste, da se cunfessè àn plü ion scür.



Fam. Runčiadücia - S.Martin - Zacañ

Plan, plan, se stanciâ inè l'caplan. N tè gröm de jënt n'âl mai cunfessè t'un n iade. Pur chël ciarâl bindicé nanter la picia cultrina dl cunfesional fora pur udëi, tan tröc ch'al n'ê ciámó.

Tratan êl gnü tan scûr, ch'al n'udô nia plü. Al â n pü dauri sö l'üsc de cunfesional pur s'assigurè sc'ara jô prësc ala fin.

N tè êl à osservè chë al è un di ultimi, y dijô al caplan, can che vël è ruvè te cunfesional: "Al n'ê pa bëgn mà plü dui dô da me".

L'caplan è cuntënt de chësta notizia y al se punsà: "Cun chisc dui ài pa prësc fat:" L'pröm âl mâ atira destrighè mo cun l'ultimo âl albü da laur. Impröma n'urôl gor no gni te cunfesional; al aspetà che l'ater jiss da dlisia fora, mo chël se dijô ciámó na indulgëenza, spo se n'êl pa bëgn ste.

Al ne gnô plü degügn y inscio minâ l'caplan, ch'ai foss ruvà. Al luvà sö pur s'un ji, mo bel te chël gnôl ite l'ultimo.

Siur Mattî messâ mâ indô se sente jö y avëi peziënsa de n'ascutè sö ciámó un.

Can che chël ël â cunesciüi,
che l'caplan urô s'un ji, ël debota
jü ite te cunfesional, â daurì
sö chël pice cucher y s'â signè.

L'caplan ê bele arjignè y se
punsâ: "Chësc sarà bëgn l'ulti-
mo insnöt, ch'i pôis m'un ji. I
sun propi stanch."

Mo al n'à ciámó dî ne nia po-
dü s'un ji. Chël ël che se cunfes-
sâ, à naota dit so inom y de chël
s'un fajòl de morvëia l'caplan.
Al ê l'pröm iade che un i dijô
l'inom denant co mëte man de
se cunfessè.

Y spo l'udôn impormò gnon
fora de cunfesional dô zirca na
mes'ora.

L'penitënt ê sanbëgn gnü fora
denant y se n'ê jü diretamënter
da üsc de dlilia fora, zënza stor-
je pro te na proca.

Ci che ê gnü baiè dër ada-
scusc te chë mes'ora, ne savun-
se nia y ne gnarun mai a l'savëi.

Siur Mattî s'un jô inèc dal
gran üsc fora, mo de chël ël n'êl
ingnò plü nia da udëi o da aldì.
Al ê sciöch' al foss tomè tres.

L'caplan ruvà ia in calonia; al
ê tröp tert. Al jô te stüa, ia da
mësa y se lasciâ jö sön n scagn
cun n süst dër da stanch.

Defata ël ste danman la cöga
cun n bun tee y siur Mattî dijô:
"Bel dilan, chësc bëgn fesc pa



Na bela compagnia zacan a Piculin

bun sön na tara, mo insnöt arati
iö ch'i me miriti n pü d'ega san-
ta tl tee.”

“Ah, sanbëgn, bel atira”, dijô
la cöga. Al ê na buna coscera.
Spo dauríra sö chël pice armè
de parëi, tulô fora na botsa de
cognach y t'in jutâ ite tl tee na
gota tan gran co n ü d'alcia.

“Ah, chësc bëgn; bel dilan”,
respognô l'caplan y se l'buiô bel
plan.

Te stüa êl ciámó l'curat y pa-
ter Gilbert, che s'la cuntâ. Can
ch'al ê ruvè adalerch l'caplan,
dijô l'pater: “Ah, sëgn palsa mâ.

Te tla mirites pa bëgn. Chësc
ê ste n feter laur insnöt. Ai gnô
da un n üsc ite y da l'ater fora,
sciöche ai gniss deperpo da
funz sö. Can che ara düra ores
alalungia te n tè cunfescional,
spo se stançiu...ah, chël
bëgn”.

L'caplan minâ spo: “Al è vëi,
chël mëssi di: i sun ste denant
t'en maiù post co chilò, mo tan
de jënt t'un n iade n'ài ciámó
mai cunfessè.”

Spo se lascià inè l'curat aldì
che ê insciö mez ponü sön ban-
da fur, ch'al se fumà sösä pi-
pa: “Ah, chilò da nos vái ciámó
a se cunfessè. Al è bëgn ciámó
de buna jënt.”

L'caplan ciarâ te olà dal tee
y dijô oramai dër daplan: “Al è
pa bëgn dlunch de buna jënt,
mo al n'è inè dlunch de stleç
y inè dër de stleç.”

L'curat messâ i dè dërt y dijô:
“Chël àste rajun. I n'uress pa
bravè, ciudî ch'i n'à veramënter
nia gaujes, cun düt ci che é su-
zedü impormò te nosc païsc.
Chësc plü co a d'atri fajô la la-
ria löna al curat.” Ci che è suze-
dü childò da nos, è pur na cüra
d'nimes sciöche pur n paur na
dërta graniada t'en ciamp de
furmënt madü. Ci ch'al salta
ciámó fora childò, chël sunsi cu-
riùs.

L'caplan ê spo luvè sö y dijô:
“Iö vái bëgn mâ sön mia ciá-
mena a palsè sc'i sun bun. Indu-
man èl indô laur.”

Inè l'curat y Pater Gilbert
n'à nia plü albü tröp da dî y se
n'è jüs a durmì.

* * *

Siur Mattî ê bëgn sön süa ciá-
mena, mo de durmi n'él pa
gnanca la idea ne. Na tara ne se
n'essel nia punsè.

Al ê ste denant caplan te na
citè y ailò êl sanbëgn tachè das-
sënn al laur cun n gröm de sco-
res ch'ê ailò y spo cun les cunfe-
rénzes zënza fin, ch'al ruvà
datrai stanch y mazè pro da me-
sanöt a ciasia. Al n'è nia na pur-
sona dër sterscia, mo plilere
debla y puchël l'an metü t'en
post, olà ch'al n'ess nia n tè
gran laur y pudess n pü se ro-
mëte y ciafè forzes.

Tla citè n'âl apëna tëmp da



Jënt da Piculin zacan

fa datrai n pü de spazier y can ch'al ciafâ les vacanzes, jôl cun sù cumpagns fora pur l'gran monn a udëi les belëzes dles gran citêz y di atri continènè y a pudëi jorè cun i fliegheri sura les munts y les eghes fora.

Sëgn ch'al ê ruvè t'en païsc dles munts, se punsâle de urëi niade se tò l'tëmp pur rodè fora pur les munts, sö pur i crëp y udëi y cunsidrè le belëzes chites che la natüra ti mët tl gremo a chi che ô, da bel y da bur tëmp.

La Porziuncula cun döt so laur ê passada y dui dis dô pu-dôl jipur trëi dis a ñiasa a palsè.

Al dijô l'curat: "Mercui, jöbia, vëindres y sabeda àste vacan-
zes.

T'as pa bëgn albü tan rî sëgn dala Porziuncula, che te te mi-
rites n pü de feries da trà l'flè.
Sce t'ös ste chilò o ji a ñiasa,
me n'èl a me anfat. Chël fejte
fora cun la cöga, ch'ara sàis co
cuijnè."

L'caplan respognô: "Chël ài
bëgn ion. Bel dilan. I arati de
ji dui dis a ñiasa a ciafè la uma
u l'pere y spo i dui ultimi dis
dl'edema me punsâi de ji sö pur
munt. Al è agn, ch'i n'à nia plü
fat n iade sö pur munt."

L'curat minâ spo: "Mâ co che

t'òs. Sce t'adores val'da mangè y da bëire da tò cun te sö pur munt, ti l'dijte mefo ala cöga. L dër Urlaub ciafeste pa bëgn plü tert, denant che la scora mëte man."

Insciö fajôle l'caplan siur Mattî. Dui dis jôl a ñiasa. Al â dër de bujëgn da ste cun la uma y l'pere, ciudî ch'ai à tan tröp da se cuntè, sciöche ara ti butâ y sciöche ara jô tl post nü, spo les prömes impresciuns tl post nü, olà ch'al messà dër laldè l'curat y inèc la cöga, che ciarâ dër de vël. Al ti â inèc cuntè, ci gran laur ch'al â albü dala Porziuncula y ñi gröm de jënt ch'al va ñiamó ailò a se cunfessè.

Can che la uma dijò: "Oh, spo èl bëgn ñiamó de buna jënt ailò", tignîl madër l'cé danjö y dijò bel plan: "Oh, daite è la jënt gonòt atramënter co ch'ai pê defora ia."

Spo èl gnü na tè picia pauza y dedô êsi ruvâ te döt n n'ater baiè.

Chi dui dis a ñiasa i â propi fat bun a siur Mattî. Al â n pü desmëtiè la cunfesciun de chël èl y ne savô ñiamó nia, ñi ch'al ê suzedü tratan chi dui dis a Valdessot.

la jöbia sëra èl indô ruvè te calonia a Valdessot, mo al ê tert y l'curat n'ê nia ñiamó ailò, ch'al ê gnü cherdè da n amarè.

Dô cëna âl bëgn n pez ñiaculè cun la cöga te ñiasadafich y spo



N vedl Famëi

se n'êl jü te süa ñiamena.
L'ater dè, l'veindres, èl pur ji
sö pur munt.

Tratan che l'caplan è ste a ñiasa, mangiâ l'curat dô chë picia mësa te ñiasadafich y ai â tres val'da se di y da cuntè vël y la cöga.

N iade, ch'al ruvâ adalerch na tè mëda scialdi scëmpla tra-
tan che l'curat y la cöga marnâ,
dijò che mëda: "Ciara, ciara, ai
mangia sciöche d'atri". Magari
se punsâra che l'curat messass
ste sö alt a mangè y la cöga jö
bas" pur ne se udëi nia".....

Can che l'caplan ê inè ailò, gnôl dagnora mâ mangè te stüa.

Bele l'pröm dè che l'caplan ê demez, dijô la cöga al curat: "Co se sà pa chësc caplan nü?" N'èl nia tröp chit invers l'ater y al ne sta nia tröp pro jënt; n pice pez, spo s'un vale sön süa stüa o invalgò su."

"Chël è bëgn vëi", respognô l' curat, "al è impormò püc dis chilò da nos y imprüma, chël me recordi bëgn da me infora, imprüma èsun mefo inè spai. An n'à nia nu, an ne cunësc nia jënt y an è mefo tl furesto...döt è atramënter co t'en païsc de munt.

Che l'caplan nü è na pursona chita y pinsirosa, chëra è stada la pröma impresciun, mo sàste ñì, cöga, dô la Porziuncula me såle, che l'caplan nü àis dér la ria löna y al ô ñiamó plü ester su, co denant. Chël è sigü, ch'al è n prou y na pursona de gran scierietè."

La cöga dijô madér plü: "An odarà". Spo ruvân an n'ater baiè.

L'ater dè, de vëindres, êl pur ji sö pur munt l'caplan, mo al n'è gnü nia dinfora. Bele de nöt êl gnü n dér temporal y da du man pluvôl mefo ñiamó, y püch o tröp âl fat döt l'de inscio ñina sôla sëra, olà che l'vent dal nord à soflè demez dötes les neðores y l'sorëdl pudô ñiamó se lascè udëi tl bel cil brüm. Al è speranza, che la sabeda mo strass indô so bel müs da d'i-stè.

Insciö èra stada y l'caplan â dit adora la mëssa, s'â arjignè l'ruchsoch y la cöga ti â metü ite de bun patüc da mangè y da bëire pur can ch'al ruvâ sönsom val bela munt.

Siur Mattî â la buna löna y la cöga è propi cuntënta de l'udëi n iade inscio.

Al n'è nia ñiamó dér ausè da ji sö pur munt y purchël se stan-çial tl pröm y messà bindicé palsé.

Dô da n pér d'ores de iade spo i gnôl inmënt ch'al foss jü sura set munts ia. Vigni tant messâl impò ste chit a ti ñiaré an vicel sön val'rama che s'la ñiantâ cun na saù de morvëia, sciöche al uress cherdè addöm düè i vici de chël bosch y fa cun-zert cun vël.

L'ater iade osservâl, sciöche na crècia petà l'bech t'en brode sönsom an cier, sbaturà spo les ares y scraiâ cun süa usc grauta.

A vël instëss se dijô l'caplan: "nia de mrovëia, che chël vicel à la sua usc grauta a messëi tigni fora l'invêr tan lunch sön chës munt cun döt l'frëit, la næi y l'vent. Mo al è impò bel; al i sà bel sön munt y a me inè."

Forza de mëte naiama dan l'atra ruvâl sö dala Plattolm, olà ch'al saludâ l'famëi, ñiaculâ val'püch impara, mo jô spo inant. Te na buna mes'ora êl sönsom l'Plattkofel, n col nia dér alt, mo che mostra na gran bela udüda döt intoronn. Ia dedô êl les munts da dlacia y cun-tra misdè les Dolomites cun



Fam. Runèiadücia - zacan

sües pizes spizades sciöche avgles che mostra al cil. Al nord la gherlanda dles munts scöres y altes cun la ciüria blanca döt l'ann. Al süd les munts slaurides sciöche incantades tl cil bel brüm.

Döt chësc cunsidrâl l'caphan, cun gran morvëia. Mai ciámó n'âl podüi, osservè na tè grandiosità y maestè y belëza dla natöra.

In chël dè ch'al ê su corassö, pudôl tò sö döt chël, zënza che zacai l'destubass.

Can ch'al sà albü mangè val', jorâl dui variöi da sas alalt sura vël y fajô les rodes cina ch'ai è

sparîs tl bröm dl cil. Chësta morvëia inê âl udü l'pröm iade y al se punsâ: Chilosö vegni pa plü gonòt. Chilò pôn sinti cina ite insom l'cör la grandëza di Dî y dla natöra.

Spo ciaràl jö tla val da fóm y da ambries y da schich y da tosser y al i gnô indô la ria löna y dijô dadalt: "Oh, sc'an n'ess nia bria da ji jö tl scûr dla val a sintî la malvagità dla jënt. Chilò èsun dlungia al cil."

Ciamó n pez stôl ailô a ciaré incérch y a cunsidrè la natüra. Mo l'dovëi l'cherdâ jö tl scich dla val y dla jënt.

Al ne pudô nia savëi, che chël

iade sön chë munt ê ste l'pröm
y l'ultimo.

* * *

Bel chi dis èl indô suzedü, che Iorzi y Iarone, chi dui berbesc in punsiun y che savô o urô sa-vëi döt de diüç, ê corafora dlun-gia chi pinîs sön chël banch y ai minâ de urëi mudè la jënt dl monn, de tò demez i püc y i coi y de implì fora les vals y les bü-jes dl monn.

Ai fajô discursc tan gragn y tan stersc, che i plü scicà y i plü potënè dl monn ne s'intopa apë-na de fa, can che ara se trata di problems plü importanç sola tera.

So discurs ê tan sterch y da-dalt, ch'an i aldî çina jö tl païsc.

L'dér tru jö plü bas iaefora cuntra l'bosch y i un bele aldi, che l'vicare y inè l'curat jö ion y gonòt dailò fora a spazier.

Inè in chël dè ê l'curat sön tru can ch'al aldî scraiàn a na-tè moda, s'àl punsè de ne ji nia basfora dô l'dér tru, mo altafora, inè pur udëi, ëi ch'al n' ê tan, che Iorzi y Iarone messâ tan alzè la usc.

Ch'al è Iorzi y Iarone âl bele cunesciü apëna ch'al â aldi scraiàn, tan i cunesciôl pa bëgn. L'curat ê pö bele dî ailò te chël païsc y al cunesciô sües bisces y sües bisces l'cunesciô vël.

Spezialmënter cunesciôl Iorzi

y Iarone, dui unicums tl gran tlap, ch'al â da comanè pur l'anima y gonòt inè çinamai pur l'corp uman. Chi dui berbesc ê tan tl discurs laite, che ai ne se n'à nia anadè che l'curat ê t'en iade ailò dan da vëi y dijô: "Oh, bun dè Iorzi, bun dè Iarone. Al me vëgn immënt, ch'i uresses rosedè l'monn söl atra pert, ha-ha."

Iorzi y Iarone s'â bindebò spurdü a udëi tan t'en iade l'curat ailò dan da vëi. Debota tulôi jö l'ciapel y saludâ, trami dui t'en iade, sciöche i scolari can che l'curat va te scora dal ora de religiun.



Maria Pescoller da Longiarü,
mar. ia in Funés

“Bun dè a os inè, siur curat”, dijôi y Iorzh, zënza punsè dala apurdüda, dijô inant: “Ci spirto sant èl pa che se mëna bele tan adora chilò fora?”

L’curat fajô la grigna da ri, ciarâ sôl’ora y dijô: “Oh pu, Iorzh, tan adora n’èl pa nia. Al è bele les diesc y i sun gnü pro tert da fa mi spazier da doman, ch’ i sun ansè da fa. Sàste, i sun indô gnü cherdè dal vicare pur chères fetres stories, che mët sot-tessura döt nosc paîsc.”

Iarone se moscedâ spo ite y minâ: “Bel de chël ànse inè nos tan da fa discussiuns indant chilò.”

L’curat lassura: “Chël m’ài punsé iö, dea ch’an s’aldî propi bele scraiàn jö tl paîsc. Purchël sunsi gnü altafora, zënza jöi basfora. Tan curiùs sunsi bëgn inè iö”.

L’curat se sënta jö dlungia Iorzh. Iorzh ê sanbëgn inè curiùs y damanà: “Spo pa, siur curat, a che i dëis pa os la gauja de chël malfat, che é gnü fat a Sepl, l’verdaçiaces?

An à aldî che chi cater é ruvà dan l’tribunal dl pezirch y spo cinamai dan dal tribunal da Trënt. An à inè aldî, ch’an ess dé la colpa a Merch de Grüzena, ch’an l’ess spo saré ia y ess lascé salté i atri.

El vëi siur curat?”

L’curat tignî spo l’èé danjö y dô dan pez dijôle: “Chël ài inè

iö aldî y al é pa bëgn inè vëi. Merch ài saré ia y i atri ài lascé salté.”

Mo Iorzh à d’lì de tamejé fora l’curat. Sanbëgn ch’al minâ, che l’curat savess döt y s’la baïas ia. Spo essi pa indô albü da cunte chi dui berbesc ite dô na mësa dl Cerf. Mo ailò se falài pa bëgn dassënn.

Al damanà: “Savëis os, siur curat, che ch’al é ste veramënter a copé chël püre verdaçiaces?”

Te chël se moscedà ite Iarone y minâ de ester ciámó plü sci-ché co Iorzh cun sües domandes fates döt damat: “Al é de chi che cunta che l’dér malfatur é jü a se cunfessé la sabeda sëra dan la Porziuncula, can che düc i atri è bele fora de dljia. Jënt ess spiculé fora chël, mo degügn ne l’à cunesciü, dea ch’al è scuranta nöt. Mo...savëis bëgn che jënt é tan curiûsc, ch’ai stess n n’ora zënza trà l’flé pur spiculé fora val”.

Sön chëra él atira l’curat che respognô y dijô: “Aé, curiûsc sciöche Iarone y Iorzh, hahaha....caðs. Mo sëgn mëssi iö se di val’. mo iö se diji va, ch’ l’i pudéis sigü cunté inant.

Can che iö sun jü a saré la dljia in chë sëra, ê la dljia öta y te curtina n’ài gnanca plü udü valgügn”.

“L’curat s’la riô n pü y dijô inant: “Dui de té curiûsc m’essi

bëgn ñiamó aspeté dô val'crusc de curtina, mo al n'ê gnanca chi ne...hahaha".

Iorz y Iarone â capì, da olà che l'fóm gnô adalerch y scutâ bì chiè y tignî l'èé danjö.

"Y spo, cari cristiani", perdi-cà l'prou inant, "ne se recordëi-se nia plü, ch'al s'ë gnü insigné te scora, che n prou ne pô mai di fora i piëia ch'al à aldì te cun-fessional, che chël é n segret sant y sc'al disc fora, vâl deficò jö da chël da cor y sce zacai oress l' sforzé, messassel de-nant se lascé destrà l'col. Ëis aldi n iade su, che n prou ess dit fora piëià ch'al à aldi te cun-fessional?"

Dô na picia pauza metôl ñia-mó laprò: "Chësc pudëis di fora y nia purmal!"

Iorz y Iarone stô madër ailò sëntà, col èé danjö, sciöche al ti ess dé l'bot.

Mo l'curat dijô inant: "Iö ne i dess la colpa a degügn de chi ch'ai à trat ite y tira incërch. Sepl, l'verdaçiaces, à inèe ne-misc defora decà, te d'atri païsc, che cunfinëia cun Val-dessot, ñiudi ch'al fajô cun düc so dovëi. Purchël n'él nia dërt da mostré tan attira söi nüsc. L'tribunal s'à pa bëgn plü gonót falé. Ñiamó n'éra pa fora ne. Sc'i un da vire, odarunse bëgn."

Iorz n'urò nia zede y damanà ñiamó n iade: "Mo, n'ài nia saré ia chël Merch de Grüzena, bel

l'plü inozënt de düè?"

L'curat respognô propi n pü da soz: "Chël é vöi, ch'ai à n ia-de saré ia Merch, ñiudi che düc i atri parôl che ess testemoni d'en alibi, mo Merch â mâ süa fomena y süu mituns y an té pa-renté, pêle, ne vëgnel nia cher-dü.

Iö ne i ess mai dé la colpa a Merch. Chël bëgn fajô pu mâ l'bilder pur mantigni la familia. Mâ cun na té ria cröcia o l'altra te stala n'él mine bun da i dé da mangé a na té familia.

Mo sëgn scutunse, Iorz y Iarone. Al vëgn mefo dagnora



Sandro dl Dasser dër jonn



Anna y Sepl Sottas - Pecëi da Rina - 1929

baié de massa y chël é tan de dann pur chi che vëgn traç ite. La lëinga é l'urma plù spizosa y plù da tosser, che fesc l'plü mé y l'plü dann de dötes les ermes.

Sëgn s'ài dit, ñi ch'i sà y ñi ch'i urôs aldi y ñi che aldî da se di. Y sëgn bastel y ñi ch'i ëis aldî chilò lascede mâ chilò, sc'i urëis ñiamó ester dui ëi y no döes stlafes".

Iorzh lovâ sö impé, se metô sö dan siur curat "Brust heraus, Bauch hinein", se batô söl piet y dijô, sciöche n ofezier an recrut, che s'à fat tla braia: "Oha, siur curat, ñi aratëis pa che nos dui sun?"

Mo spo se sëntâl pa bëgn indô bel atira, ñiudi che l'curat ê lovë sö y chël ê de bun l'cé maiù y fajô cun so corp bëgn döt n n'atra prejëenza co Iorzh, che â la goba ia dedô trô maiù co dant.

L'curat n'ê mine dessené ne, mo s'la riô dassën y dijô: "Ah, i se cunësci pa bëgn. I sà pa bëgn da respeté jënt che à dagnora lauré y che laora ñiamó, mo i à chël viz, ch'i lasci datrai massa aldî ñi ch'i pënsi. Nia purmal a os y a insnöt ia dal Cerf a fa na batüda ala fëja. I à ora da ji inant."

L'curat s'un jô inant y Iorzh cun süa usc alta dijô a Iarone:

"Da urëi bun éle impò chësc curat. Al n'é nia falz y al les dij ca sciöche al les pënsa y chël é dërt.

Chëtes parores àl ñiamó aldì l'curat y al se punsâ: "Ah, sce, sce, avëi ài pa bëgn èianio de dërtajënt te mi tlap. Bisces rosse saràle indlunch."

* * *

Chi dis che l'caplan siur Mattî s'à tut n pü de liberté, aldile mefo impò bindièé val'dl malfat de Valdessot, sc'al storjô pro invalgò mo indlunch mâ de té mec baià, ch'al ne savô co s'intò y l'viz da tamejé fora jënt n'âl bëgn nia.

Da sëra a èiasa pro cëna col curat gnôl fat discursc sön n gröm de argumënç, mo la gran ferida ne gnô nia azicada y de val' vers ti êl inèe dërt al caplan.

La sabeda â siur Mattî podü se gode l'gran bel dla natüra de munt y al se l'â èiariada ite cun döta la saù, sciöche n viandard dl desert, che rüva cun na gran sei pro na füntana d'ega.

De chël dé êl veramënter ste cuntënt y al gnô bindièé indô sön chël baié la sabeda sëra, la domënia da doman cun la cöga y da misdé pro marëna col curat.

Inèe l'curat ê cuntënt, che l'caplan â albü n té bel dé sön-som na munt, dô l'gran laur

dles cunfesciuns dla Porziuncula.

La domënia dô l'domisdé ê l' caplan jü a spazier ite pur chël bosch bun frësch, che dô fora döta chë buna aria che n corp uman adora pur la santé y pur les forzes nöies. Da sëra êl puntualmiënter a èiasa y la cöga â defata cherdé a cëna.

La cëna y la marëna ciafâ i proi te stüa y can che la cöga la portâ sö, gnôl dit l'Paternoster



Hannes da Runçiadücia - zacan

ya chël messâ inè la cöga ester ailò, spo pudôra ji fora in ciasa-dafüch a fa inant sü laurs.

Pro cëna gnôl indô cunté de de vigni sort.

Dô cëna spo êle l'curat che tulô fora de tascia na lëtera bëgn stlüta, che gnô menada da Signuria.

L'caplan se spurdô propi n pü y ti èiarâ dassënn a chë lëtera, mo l'curat che osservà avisa l'comportamënt dl caplan, di-jò: "Al ne sarà pa nia tan val' d'extra no. Iö n'à bele ciafë döes de tares y i à bele messé ji dui iadi chëst'edema da Signurià. Spo te feji mefo zacotan de domandes y te lascia indô ji.

Te pôs bëgn te punsé, can ca'al suzed de té malfaç t'en païsc, spo vëgnel naota tamejé fora i proi. Sàste, ai mina propi, che i proi sàis döt y ch'ai cuntes fora döt, èi ch'ai sà. Oh, dailò él mefo l'miù da dì l'manco ch'an sciafia y spo tres l'medemo, èiudì ch'ai te damana pa fora n gröm de iadi l'medemo, magari cun d'atres parores.

Ah, spo n'ân bria de s'i tumëi no chi sciori dla Signuria. Sëgn li t'la mâ chësta lëtera cun pêsc. Ara n'é tan lungia no. Iö vâi tratan n pü ia dal Cerf. Al é valgëgn che m'aspeta ailò. No mâ te tumëi. Iö sun chëst'edema bele gnü cherdé dui iadi y sciöche te vëighes, sunsi tres ciamó chilò cun la buna löna.



Jogn da La Val plü dadî

Ai ne te mangia no chi de Signurià; tan fan n'ài nia....hahaha".

Dlun s'la riòn s'un jôle l'curat y lasciâ ailò l'caplan su, che daurî la lëtera y al s'imaginâ pa, èi proclama lungia ch'al foss laite. Deperpo él mâ writ, ch'al ê invié in mercui da Signuria sciöche testemome, che reguarradâ l'misfat col Verdaçiaces Sepl. Laprò él la data y l'ora, ch'al â da se prejënté cun la sotescriziun d'en vicare, ch'al n'ê

nia bun da dezifré.... y nia de plü.

L'caplan stô madér ailò senté y ciarâ da finestra fora. Da chë sajun êl ciámó grana dé, mo a chël püre caplan i gnôl inmënt, ch'al gniss scür dan da i edli.

Impò se moscedá ite te sü pinsiers pesoç y scûrs l'lumi-nùs dla buna löna dl curat.

Indere, l'curat ê pö fora dles stories. Chël pudô dì: "I ne sà de döt nia". Mo vël, l'caplan nü, savô döt. Al ê nanter l'mai y l'ancügn. Sta da udëi, ci domandes, che chi avocaç y chi vicari fajò.

Siur Mattì stô dí a punsé sura, mo ne ruvâ impò a degüna concluijun, che l'ess acunténté.

Al á tut ca n liber, che ê ailò te chë picia biblioteca de stüa, pur li val' y se destrà, ciña ch'al gnô indô l'curat, che ê ste ia dal Cerf a fa na cartada cun i soliti amisc.

Al gnô inèce ite la cöga cun n gote de vin y dijô: "Sëis mâ su chilò? Chël m'ai punsé, che l'curat messass ciámó roflé ia dal Cerf a fa süa cartada cun sü amisc. Tan adora n'öl mine ji a durmì ne y insciö él ausé da ji fora ciámó n püch sëgn d'isté, can ch'al é bel tëmp. Buiesse mâ chël gote de vin y tratan gnaràl bëgn".

Siur Mattì ciarâ bëgn te chël liber, mo i pinsiers ê altró. Impò n'ál nia bria d'aspété dér dì al curat.

In chë sëra âl n gröm de cos-ses da i dì y domandes da i fa. Bele can ch'al gnô da porta ite, aldil l'curat, che â la usanza de s'la sciüré can ch'al gnô adalerch. Insciö savô düc, che che gnò y la buna löna é indlunch y dagnora na buna medejina, spezialmënter pur chi che adorâ cunsolaziu y aiüt de vigni vers.

Inèce l'caplan siur Mattì â cia-fé sön chëra plü coraje. Al dô gni na descusciun lungia, che dûrâ ciña dô mesanöt. Al metô atira man l'caplan, can che inèce l'curat s'ê sënté jö dô mësa y damanà: "Ëis dit, ch'i sëis bele gnü cherdé da Signuria pur via de chël fat col verdaçiaces. Ci ài pa insciö tan damané?".

L'curat fajò plüiere la grigna da rì, spo, can ch'al â albü trat l'flé dér sot, ch'an l'â propri aldi, dijôle: "Ah, chël te diji bëgn döt bel avisa, mo i arati che te ne pôs nia dì dô a me, ciudi ch'ai s'la pënsa bele, che nos duí s'la baiun fora denant, spo ài chël viz o chë furbaria, sc'an ô i dì insciö, ch'ai fesc a düc d'atres domandes y ciñamai al medemo i feji tres d'atres domandes cun d'atres parores.

Sàste, te chël local dl tribu-nal êle l'vicare senté amez sön so trono y incëria cater o cinch avocaç, ch'i ne cunesciô nia.

Ia dedô êl spo na sì y dô chë si êl spo ciámó d'atra jënt, che

vëgn a ñiaré pro, mo ai mëss scuté bi chiè.

In chël pröm iade, ch'ai m'â cherdé, êl ia dedô na schira de iagri, inèc dai païsc vijins.

Spo, chël pôste bëgn te punsé, m'âi damané, sc'i savô val'de chël malfat. Ailò i ài pa bëgn dé na resposta, ch'ai ne m'â nia plü damané inant. I à dit insciö: Ai m'â cherdé de ji debota a ti dé l'Öre Sant al verdaçiaces, che è da muri. Chël ài fat y plü debota ch'i sun ste bun. Al è ñiamó in vita, mo al n'ê bun da di nia y an cunesciô, ch'ara jô defûga ala fin.

Chësc sài mefo iö y sc'i savess inèc de plü, ne se l'dijessi nia, mo i ne sá nia de plü. I ne sun nia onisciënt y oniprejënt."

Insciö i ài respognü y de chël vers m'âi spo lascé in pêsc, mo ai m'â spo fat d'atres domandes, can un n té avocat, can l'ater, ñina ch'i i à inèc metü da scuté ailò".

L'curat fajô spo cotan de pau sa, ñina che l'caplan damanâ: "Ci ài pa spo ñiamó tan da damané?"

L'curat tulô spo ca n zigare fora de na scatura che è sön mësa, se l'impiâ, se lasciâ dôfora sön so scagn, incrujâ i brac y dijô: "sanbëgn ch'i m'â bele punsé danfora, cun ñi domandes ch'ai gniss ñiamó.

Ai urô savëi, ñi sort de jënt, che chi cater è: Rudi de Fopa,

Merch de Grüzena, Iaco Sartù y Canzio de Rödenes.

Ji jôra mâ feter tres damanda de chisc cater, sciöche al n'en foss nia d'atri. Mo ailò s'intopâi mal pro me. I ne capësci ñiamó ne nia, sc'ai minâ, ch'i ess dit val' de mal pursura; da me infora êi düè cater de dërta jënt, che fajô sù doväis da cristian, se porvá y laurâ can y olà ch'ai gnó pro y è jënt respetada dala maiù pert di parochians de Valdessot. De plü ne savôi nia da di y ne pudôi nia di.

Inultima n'âi mai ñiamó aldi, ch'al i foss gnu inmënt a un di nüsc a n'en copé n n'ater.

Sëgn s'âi dit döt cant y de plü ne sâi nia da se di."

Spo dijô l'vicare: "Spo pudëi se s'un ji".

Mo can ch'i è lovë sö y m'un jô, me sunsi ñiamó ôt ia dal vicare y da chi avocaç y â dit: "Recordesse, ch'i sun l'curat dal païsc y i sà ñi che mi doväi é."

Cun chëstes parores m'un sunsi ste. L'ejam m'â döré massa dî".

Cun chëstes parores, ch'al dijô plülera riòn, âl lascé so discurs y tirâ dassënn te so ziga re.

Ne gnôl pa ñiamó n iade la cöga da chères ores ite te stüa cun dui stamperli d'anziana, i metô sön mësa y minâ dër cun la buna löna: "Chilô èis ñiamó val' denant co ji a durmi, o ch'al



Fam. de Silvester da Ciampidel - S. ciascian

se fesc sonn o ch'al se dà forza da la trà inant".

L'curat tulô atira ca l'so y dijô: "Bel dilan, Cati, mo sëgn va mât a t'un dô inçè n stamperle a te, che te ciafes sonn da ij a durmi o forza da luvé induman. Propi a vigni amen ne mëssté pa aspeté. Incö àste bëgn fat to devëi, i sun cunténç cun te."

Cun la buna nöt s'un jôra a durmi la Cati y an ne l'à pa plü spiada ñina a l'ater dé.

Mo l'caplan siur Mattí n'é nia ñiamó daimprò dal Amen. Al n'â ñiamó diversces da damané al curat.

"Ci ài pa spo fat cun chi cater jënè? L'viz da tamejé fora jënt n'âi nia y mât insciö n'âi bëgn

aldi valch, mo döt mât de té mec baià, ch' i ne sà co m'intò. I ne sà nia, sce jënt ne s'infida nia da baié cun me o sc'ai n'ò nia. Magari sunsi ñiamó massa furesto".

L'curat se moscedâ spo atira ite te chël baié y dijô: "Ah pu, t'es impormò n pü plü d'en n'e-dema chilò y te n'es gnanca ñiamó dër gnü pro da baié val' de plü cun jënt, mo de chësc patüc t'al diji bëgn iö, sciöche ara sta."

L'caplan i metô averda a vigni movimënt dla boçia y di edli al curat, can ch'al cuntâ de chël prozes, tan interessé êle y al â sanbëgn inçè gaujes, ñiudi ch'al é pö ste vël a cunfessé chël che

â copé l'verdaçiaces, mo sambègn ch'al è lié cun n lian sant al segret sacramental y chël êle che i dô plü sö a cé.

L'curat dijô spo: "I sà de t'la cunté sö bel avisa. Can che l'vicare â albü ruvé de me tamejé fora me, m'un sunsi jü, mo nia atira a marëna, dea ch'i è curiùs, sciöche ara jô fora. I sun iü fora in porte y da chël ater üscite, olà al é chi che scuta pro.

Ailò me sunsi sënte jö ia dlungia chi iagri, inèc pur aldi magari la minunga de chi iagri.

Tl local dl tribuanal êl sambègn inèc chi cater, che gnô sospetà dai iagri de ester i malfaturs. Al è Rudi de Fopa, Merch de Grüzena, Iaco Sartù y Canzio de Rödenes.

L'pröm che â messé se prejênte ia dan l'vicare, è Rudi de Fopa, che à in chël dé dër la ria cira y al me gnô inmënt ches süe mans tromorâ. Mo al ciaraca cun l'edl sigü.

Olà ch'al è ste in chël dé, l'damanâ l'vicare.

Al respognô cun la usc dër sterscia: "A Tlüses ài n amich, che é ste cun me pro i soldàs y al è pa bëgn chilò. Al ti â bëgn inèc dit l'inom de chël amich, mo chël m'ai desmëntié. "Cun chël amich sciacarëi bele da agn de bisces. Al pô testimonié, che iö è in chël dé defata dô les diesc danmisdé ite da vël a Tlüses. Sc'i ess copé l'verdaçiaces,

co fajôi pa iö, ch'i n'â mine n auto ne, co fajôi pa da ester a chères ores a Tlüses? I n'ess mai sciafié."

"Chilò él da di la virité y döta la virité y mâ la virité! Sceno podessera se ji mal", dijô y amonî ciamicó n iade l'vicare.

Rudi s'â bëgn fat pice spo y dijô: Pordenede, chël minâi bëgn de fa. Cherdede mâ y damanede l'testemone".

Mo l'testemone ne gnô nia ciamicó cherdé, mo a so post Iaco Sartù.

Iaco Sartù jö ia bel rudunt, ia dan l'vicare y se sënta jö. l'ciapell se tignîle söi jenëdli. Al â la braia y l'samare bi sferià fora, bel custodi ite col cernëdl bel amez, i snauzeri bi bixinà sö cun ega da soni y laprò döt bel incrabaté sö.

Insciö stôle ailò sön chël scagn bel ruduntassö y â bindicé indô coi snauzeri da laur, can da üna na pert y spo da l'atra.

Can ch'al è gnü damané, olà ch'al è ste y èi ch'al â fat in chël dé dl malfat, dijôle cun süa usc spizada: "In chël dé sunsi ste döt l'danmisdé a ciasa. I â dui cliënc da i mosoré la iesta nöia pur la segra y chël n'é degun pice laur vël. I dui testemoni é fora in porte, ch'ai aspeta. I podëis i damané can ch'i urëis."

Spo l'ài ciamicó damané, sc'al jô datrai a bilderné Sön chëra respognôl bel snel: "Ai me me-

nass pi  e chi tiers de bosch,
ch'i ne pudess durmi n  ts ala-
lungia nia. Chi m  ssun b  gn la-
sc   vire; ai ne l'   nia massa bu-
na ne".

Al vicare y a chi avoca   i gn  l
pl  lere da ri y ai dij  : "S  gn n
iade pud  is ji, mo tignisse a di-
sposiziun pur n n'ater iade, sc'i
gn  is cherd  ."

Iaco Sart   lov   s  , faj  n bel
gran inchino y s'un j   iaefora
d  t bel r  dunt.

Ia ded   ti   l gn  i da ri a val-
g  gn y tratan cherd  i ite Can-
zio de R  denes.

Al gn  o ite bel plan, plan,   iar  

d  t intoronn, sci  che al uress
arcumped   d  c chi che    te
ch  l local, se s  nt   j   y met   les
mans s  i jen  dli.

D  t j   tan bel p  igher, che
chi de Signuria se puns  : "Cun
ch  sc stufan p  igher arunse d  
da se trip  ."

Mo an p   in  e se fal  . Can
ch'ai l'   doman  , can ch'al    nasci  ,
ol   ch'al    nasci  ,   i ch'al
laur   y ol  , ch'al abit  ,   l met  
man da cunt   s   da so pere y
da s  ia uma inant d  t avisa de
s  ia vita y al bai   tan snel, ch'al
ciasc   m   la scaia ala bo  cia y de-
g  gn n'é bugn de ruv   d   coi



Siur Pire Agreiter da Primiziant

pinsiers, tan debota i jôra la gramora.

Deperpo ch'al baiâ dassënn, rosedâl sö i edli dér da sant y storjô l'cé sciöche chë statua de st.Antone fora dò Raiscia.

Tres nanterite dijôl spo: "Onorada Signuria, onorada Signuria".

Bindièé êle l'vicare o val'avocat che urô l' fa scuté, mo al n'aldi nia, che la tlacura i jô tan debota y tan dassënn, ch'al ne metò plù averda a nia èi che ê intoronn.

Dala gran büsia de cunté, dijôl n iade impé de "onorada Signuria", "cara Signuria".

Ailò â bëgn düè metü man de ri y chë riöda lâ fat scuté.

Al se n'â anadé, èi ch'al â dit.

Al lovâ sö, fajô n gröm de inchins ia al vicare y dijô döt sant: Purdenede, onorada Signuria." auh, èi diji pa indò?

Purdenede, veneranda Signuria".

Insciö jôra mefo inant y Canzio è gnuì döt fora d'intapa. San-bëgn che döta chë jënt dailò s'la riô sciöche dal plù bel teater.

Cinamai l'vicare n'ê nia plù bun da se tignì l'ri y â messé soné dassënn cun la brusina pur fa scuté la jënt.

Canzio de Rödenes è gnuì tan gram, ch'al n'ê ganca plù bun da fa l'falz y l'furbo, mo al â metü man da trumoré sön chël scagn.

Al aldî che düè riô sciöche maç, urô s'oje y ciaré zruch y te chël splunfel ia pur funz, sciöche na vaçia, ch'al â mâ mené n dér plunder.

Sön chëra â jënt bëgn lascé de ri y n pér de chi avocaç y n té polizist ailò ê atira saltà purmez a l' cöie sö.

Can che Canzio ê sënté sön scagn, àl metü man de pité, che les legremes i brodorâ mâ insciö dai edli fora.

Sce döt l'ater, ch'al fajô y dijô ailò dan da Signuria y Canzio s'â inèt tert ia les ultimes legremes, lâ l'vicare damané, olà ch'al ê ste y èi ch'al à fat in chël dè dl malfat cun l'verdaçiaces.

Ailò âl respognü: "Chi dis sunsi ste püre da muri t'let cun dér de ries coies y dér n gran borjù. Damanede mâ l'somere, olà ch'i abitëi ségn.

Spo âl fat na pausa l'curat y s'â ciámó n iade impié n zigare.

Cun düè i nerv teniüs ti metôl averda l'caplan ala cunteja dl curat, che dijô spo: "Chi dla Signuria â spo fat cotan de pausa. De morvëia ne fossel pa ste, sc'ai foss inè vëi sta stanç y deperpo udôn, ch'ai cuiô adöm de té scriè, ciudi che döta la tragedia n'é dî ne nia ciámó ruvada.

Al messâ ciámó gni tut ca Merch de Grüzena y düè i testimoni. Mo al ê cotan passé la öna y valgëgn s'un jô fora. Iö m'un



Jones col guant da festa zacan

sun inèe jü. Al ê gran ora da ji invalgò te val'ustaria a se mangé val, sc'an urò ciamó ciasfé val.

Implü me punsâi: Ci òi pa fa cun Merch de Grüzena; chël n'él sigüi nia ste y i testemoni pudôn bëgn se punsé, ci ch'ai dô jö.”

L'curat fajô indò na palsa y tratan l'damanà l'caplan: “N'ëis plü aldi nia spo, co che ara é jüda fora cun chël Merch?”

“Ah ehee”, respognô l'curat! Can ch'i â albü ruvé de mangé, êl inèe ruvé ailò adalerch val-

gügn iagri, che ê sta al prozess cîna inultima.

Cun chël Merch éra jüda fora döt atramënter, co che an se l'ess punsada.

Sön la lista foscia di iagri, sciöche i atri trëi, ê inèe Merch y chël püre Merch n'â albü degun dër alibi. Al dijô bëgn tan, che vël n'â mai fat n mal a val-gügn d'atri y ch'al ê ste in chël dé a ciasa a lauré de liöses y resti, ch'al â da cuncé pur d'atri.

Mo la Signuria n'urô nia i crëi la testimonianza de süa fomena

y de sü mituns ne gnô nia azetada. Spo âl pordü completamënter l'coraje y ne respognô plü a nia. Insciö l'ài saré ia.

L'vicare i dijô èiamó: "I mëssun te tignî èina ch'i ciasun fora la virité".

Degun pité y perié ne jovâ nia; Merch ê gnü mené demez y i sü à podü s'un ji a èiasa zënza l'perre.

I atri trëi pudô ji a èiasa, mo ai messâ ste a disposiziun dl tribunal y ne pudô nia ji fora dai cunfins.

Insciö éra jüda döt atramënter co che an se l'ess punsada".

L'eurat cunesciô, ch'al i gnô les legremes al caplan y ch'al ê datrai, sciöche al gniss scassé dal borjù. Purchël dijòl al caplan: "Al é tan tert, i jun a durmi. Induman, sperun, ch'i aldiunse val'dami."

* * *

Rudi de Fopa ê fi d'en gran paur, mo al l'à tl sanch da ji a la èacia.

L'lüch de Fopa ê dlungia l'bosch y massa gonót udôl gnon ite te pré chi bi rehli, datrai schires de ot o nü al iade dad'aisciöda, can che les milandores metô man de flurî y da d'alton, can ch'ai sintî rî tëmp.

Purchël dijò inè jënt: "al vëgn rî tëmp, al é tan rehli te chi prâ."

Y la maiù pert éra inscio. A ci

ch'ai sintî rî tëmp, ne sà degüign. I tiers sint cotan de plü i avenimënc dla natöra co jënt, che é bele massa desturbada dales mascinns dla technica moderna.

Rudi de Fopa s'â cumpré adascusc n strlop y jô a bilderné.

Süa uma n'â nia decuntra, can che Rudi gnô datrai adalerch cun val'olp, èiudi ch'al ê inè suzedü, che la olp â romené fora mez l'stalot dles iarines te na nöt y chël ê cotan de dann.

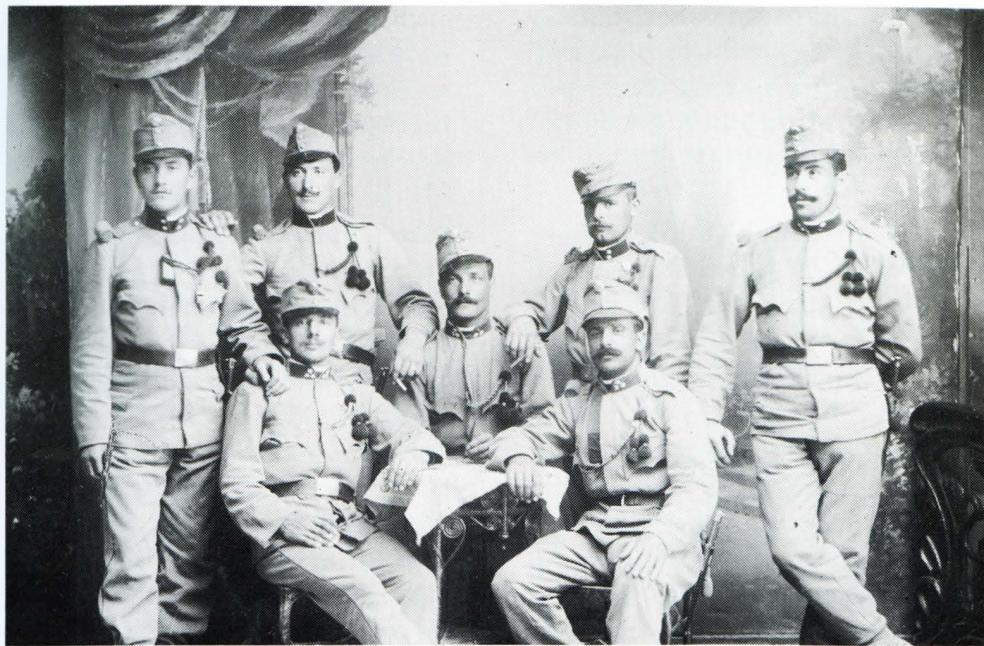
Mo l'pere n'â nia ion. Al savô pö, ch'ai pudô da n momënt a l'ater aspeté, ch'ai gniss a chirifora la èiasa deplëgn y la majun. Laota êl tan zite incér chël.

L'pere cunesciô che chël möt à na gran ligrëza da ji ala èacia, purchël dijòl bindiçé indô: "Rudi, damana dô la cherta da ji ala èacia, spo n'an nia bria da se tu-mëi tres dai iagri y dai polizisc."

Insciö à Rudi plü gonót damané dô la cherta dla èacia, mo ara i gnô tres danü indô negada y al sospetá che l'verdaçiaces Sepl foss decuntra. Söla gauja de chël sospet n'ésun mai gnüs lassura pur na sigüda.

Mo spo êra jüda inscio, che l'edema dô ch'al ê suzedü chël malfat, âl t'un iade ciafë la cherta da iagher.

Sön èi fufula che i iagri â fat chël, n'ê Rudi mai dér gnü a savëi. Mo sanbëgn ch'al l'à tuta, inè dea de chël, ch'al ê bel dan da n pez gnü scrit fora l'post da



Kaiserjäger da S.Martin - 2. impé da man dërta Jaco Trebo

verdaèiaces tla val de Martell sön Vinschgau.

Çi àl pa fat? Al à atira dama-né dô chël post, inèc purchël ch'al se punsâ: "Plü dalunc ch'i sun da Valdessot y manco ch'i aldi de chël patüc cun l'verdaèiaces Sepl.

Ara n'â duré dî, ch'al ê gnü resposta, ch'al ciafâ chël post y ch'al dô atira ji a se prejënté.

Dal vicare âl ciafê n' scrit, ch'al messá dagnora ester a disposizion dla Signuria, inèc se'al ruvâ t'en n'ater comun.

Te chi chinesc dis dô la so-poltöra dl verdaèiaces Sepl êsi ruvâ trëi iadi dan da Signuria, Rudi de Fopa, Iaco Sartù y Can-

zio de Rödenes. Merch de Grüzena ê pö tres èiamó saré ia.

Vigni iade dijöi l'medemo y al ne gnô nia fora val'da nü a lüm.

Merch de Grüzena urôi chi avocaç spriguré jö cun les ries y insciö ne s'infidâl plü da di nia ater co: "Iö ne sun nia ste...i ne sun nia ste. I sun inozënt de chël malfat".

Spo êl ste n té polizist che i á dé tla müsa a Merch y dijö: "Insciö êl düèc che disc chi che se sint in colpa".

Mo l'vicare â slomené chël polizist y â dit: "Dé ne pôn nia".

Can che al ê su te chë èiame-na, olà ch'al ê saré ia, pitâl dër

tröp. Sanbëgn ch'al t'incherisciô inèc tan dô la familia. Te chë gran tristëza se damanâl gonót: "Ciudi él pa dagnora chi che n'à degüina colpa, che mëss n'en ste fora pur i atri...i speri, che la virité vëgnes sö".

Spo se dijòl la corona cun les legremes ai edli y al ciafâ indô plü coraje.

* * *

Merch de Grüzena messà sufri na gran pasciun y laprò zënza colpa. Mo al n'ê ciamicó n n'ater, che jô dô l'tru dla pasciun y inèc zënza colpa y chël ê l'caplan siur Mattî.

Siur curat y la cöga cunesciô y tröc d'atri cunesciô inèc, che l'caplan ciafâ tres plü ria cira y tres plü la ria löna y fora de calonia ne l'udôn apëna plü, scebëgn che l'curat i dijô bindicè indô: "Va mâ n pü a spazier, roda mâ n pü sö pur munt. Al é bëgn ciamicó jënt sö pur munt y spo fora pur chi bosch él tan bel sëgn; al mët man da gni tres plü chit.

Roda mâ n pü! Al te fajess pa tan bun!"

Mo siur Mattî n'ê nia bun de lascé süa ciamaena y la calonia.

Al plü, al plü, jôle fora in urt sön chël banch a se sënté, mo süi edli ciarâ lunc, lunc, ia pur chël bosch sö, èina sólo munt plü alta, che ê dailò da udëi, mo al ê sciöche al ti ciarass an öt y nia a val'cossa plü avisa.

Al ê gnü l'dé, ch'al â inèc vël messé se prejénté da Signuria, mo denant ch'al s'un jiss, êle ciamicó l'curat dan porta, che i dô coraje y dijò: "T'odarâs, ch'ai n'é pa nia tan damat co ch'an mina. Madër respogne l'manco ch'an pô."

Can che al ê gnü cherdé tl'aula dl tribunal, l'â l'vicare y i avocacà saludé dër bel y chël i â dé coraje.

Döt ê passè scialdi snel pur vël y al pudô indô s'unji a ciasa, olà ch'al ê sanbëgn impormó ruvé de sëra.

Pro cëna êl curiùs l'curat, ci ch'ai l'â damané, ciudi ch'al ti gnô inmënt, che l'caplan ess plü coraje.

Siur Mattî dijô: "Pu, iö m'imagine, ci ejam ch'al pudô salté fora. Deperpo m'ài atira damané, can ch'i ê nasciü, olà ch'i ê nasciü, ci profesciun ch'i â. Spo ài damané: Tan dî sëis pa a Valdessot?

Vint dis, ài respognü. Inant damanâi: Cunesceis os chi cater che é sospetà d'avëi copé l'verdaçiaces Sepl?"

Ailò ai respognü: I à aldì da jënt l'inom de chi cater, mo zëenza ne i cunesci nia, dea ch'i ne i à mai ciamicó udü tl müs, sciöche ai ciara fora".

Sön chëra éle l'vicare che se chërda un de chi avocacà, che ê ailò; ai se baiâ val'adascusc, ch'i ne pudô nia capi y spo dijô

l'vicare a me: "bel dilan, i püdéis indô ji a ciasa."

Chësc é ste döt cant y iö m'un sun jüi fora de aula y ia dedô, olà ch'al é chi che ciarâ pro.

Defata i ài spo cherdé te aula chi cater, un indô l'ater y ailò sunsi gnü pro de i cunësce düc cater, dea che ai gnô cherdà pur l'nom.

Mo savëis, siur curat, ch'i m'un sun spo jüi demez, dea ch'i ne foss mai ste bun d'ascuté pro, ñi ch'ai dijô.

I m'un sun jüi fora invalgò a me mangé val'y spo sunsi ciámó n pü rodé te cité denant co ji al auto dla posta.

Tres ciámó ài inmënt chël püre Merch de Grüzena, che è bel blanch tl müs y tignî l'cé danjö."

Insciö â l'caplan cunté döt cant t'en iade döta söa impresciun di avenimënè da in chël dé. Al è pur vël l'pröm iade ch'al â messé cumpari dan da Signuria.

L'curat s'impiâ indô n zigare, tirâ n pêr de iadi laite, sciöche al uress i fa concurënz ala ferata de Gherdëna, spo dijôle: "Insciö våra mefo datrai sön chësc monn. Chël laur dan da Signuria n'é degun bel laur, mo datrai mëssun mâ se sotmëte. Magari él momënè chi, olà ch'an sciafia y à l'ocajiu da fa dl bëgn y daidé a fa iüstizia."

Sön chëra êle, sciöche l'ca-

plan s'ess descedé. Al ciügnâ l'cé de. No y dijô: "Chilò, siur curat, ne sunsi nia de osta minunga, nët nia.

I sà dér dessigü, che chël püre Merch n'é nia ste a fa chël malfat col verdaçiaces. Al n'é nia ste vël! Al n'à nët degüna colpa y bel avisa vël mëss pené pur n n'ater o pur d'atri y an ne pô fa nia, co ciaré pro y scuté pro".

Chilò fajôl na picia pausa l'caplan, spo dijôl inant: "Mâ l'malfatur instêss pudess fa iüstizia y chël, pêle, che n'ài nia bria... y sc'al foss ciámó valgûgn che cunescess la virité, chël ne pô nia! Ne n'éra nia incè insciö, siur curat? Èl pa dërt insciö?"

Chësc é l'pinsier che me perseghitëia dé y nöt y ne me lascia degun momënt la pêsc."

Siur Mattî tignî spo l'cé danjö y scuta.

Dô che l'curat â indô lascé gni fora dla boëia o bof o l'ater de fóm da zigare, i ciarâl ia fit al caplan y dijô: "Siur Mattî, al mët man da me ji sô n lumin ûs. I mëti man da capì.

Chilò él nostra vocaziun da prou nanterite. Al è l'gran secret sacramental. N éra nia insciö?"

L'caplan ciügnâ mâ de scé, mo ne dijô nia. Al è bëgn l'curat che baiâ inant: "De té caji m'él suzedü valgûgn a me. Ai é dér rî da porté y da capi, mo sëgn



jones da La Val cun la gherlanda - zacan

ch'i sun scialdi ite pur i agn, vëighi tres plü ite, che chël segret sacramental é n segret sant y üna dles cosses plü nezesciaries de nostra religiun.

Te sàs bëgn, che Chëlbelldì à dé ala jënt y no ai angituli la potesté de tó sö la cunfesciun di atri y de pordené y ñiudi che chësc é val'tan de gran, âl metü sö chësc sacramënt l' dé de Pascia, l' dé dla Redenziun, indô ñiudi ch'al à dit, ch'al n'é nia gnü sólo tera pur cundané la jënt, mo pur la salvé.

Siur Mattî, i sun düc bugn da s'imaginé, sciöche ara foss, sce

i proi ne se tigniss nia al segret sacramental. Al ne foss plü ormai degügn che jiss a se cunfessé y cun la fede stessera dërmal, sc'ara ne spariss dl döt!"

L'caplan punsâ tan tres dô a chësc patiic ch'al ê atira gnü adalerch col pinsier decuntra y dijô: "L' castighe dla scomunicaziun pur chi che rump l'segret dla Cunfesciun n'él indere nia ste Chëlbelldi che à metü sö, mo la jënt, la Dlijia, y Chëlbelldì n'ô mine ch'al vëgnes fat de té gran iniüstizies. Al ô pö ch'al vëgnes fat iustizia, inè da pert dla jënt. Al me sà a me,

ch'al side chilò de gran cuntradicziuns”.

“Siur Mattî”, dijô spo l curat, “i vëighi che te pënses dër tröp y che t'as na gran responsabilité soziala, mo impò mëssunse di, che la lege dla Dlijia é inè lege de Chëlbelde, che à dit ai apostuli: “Döt èi ch'i liëis sola tera, sarà inè lié sö al cil”. Purchël él pro la lege dla Dlijia atira inè l'aprovaziun da pertr de Chëlbelde.

Implü unse nos proi tut sö chisc dovëis de libera orienté, cun döt ch'i i cumescion bele de-nent; ai s'é pö gnüs diè”.

L'caplan alzâ l'cé y dijô spo: “Sanbëgn, ch'i mëssun se tigni laprò mo la gravité de döt chësc vëigun impormó can ch'an é laite y nia laota ch'an la studiâ. I arati ch'al n'ê gnanca i profes-seri che l'ess n iade porvada. Döt cant é tan rî da capi”.

L'curat lovâ spo sö a dijô: “Sön chësc monn él tan tröpes cosses nia da capi. Al é l'mistêr dliniquité. Inè Chëlbelde à messe pati y muri zënza la plü picia colpa.

Mo sâste, Mattî, èi ch'i fajun. Insnöt junse a palsé y a durmi.

Al é inè dërt, sc'i periun da-trai, ch'al vëgnes tres plü lumi-nùs dan dai edli.

Cun la buna nöt jöi trami dui-te süa ciamena. Sc'ai é bugn de durmi y palsé o no, chël ne sània.

* * *

Al ê la próma domënia de setember, la festa di iogn, y les döes sorùs Lisa y Mena, è jüdes a mëss adora. La gran mëssa è pur i jogn y gnô dita dal curat, che à inè spo dedô la istruzion ai jogn y insciö à l'caplan la mëssa adora.

Lisa y Mena udôn spo indô adöm fora in plaza. Ares à n gröm da se cunté, dea ch'al è bele chinescdé, ch'ares ne s'ânia plü udü.

La domënia da denant è Lisa stada a ciasa, dea ch'ara ne se sinti nia buna y les plöies da S.Berto è gnüdes tan defüga, ch'al n'ê nia vignun che s'infidà fora de ciasa.

Insciö se n'ê inè Lisa stada a ciasa in chë domënia. Ara è inè dër zitia dales desfridi-des, dea ch'ara à albü n iade les puntes y l'dutur ti à dit, ch'ara dô mëte averda dales desfidides.

Purchël âres in chë domënia de setember tan tröp da se cunté, sanbëgn dla familia, di vi-jins, dl parenté y inè n pü de döt l'païsc.

Mena dijô: “I à aldi che chi cater, che é sospetà dl malfat al verdaçiacos foss gnüs cherdà dui iadi da Signuria chëst'ede-ma, che é stada.”

Lisa petâ mâ les mans adöm y dijô: “Ah, bëgn indô. Chësta sarà pa bëgn na storia che va inluch; chël pôn se punsé. Èl

vëi, che chël Rudi de Fopa é sön Vinschgau iagher y verdaçia-ces?”

Mena lassura: “Ah, scé scé! Chël, pêle, à dagnora furtüna. Sanbëgn, che l’malan chega dagnora söl gran gröm”.

“Lisa atira: “Aé, tan dî ch’ara i va. Inurchëltan él pa la pazarda che va pursura”.

Mena cuntâ spo inant: “I à messé ji dal sartù chëst’edema n dé spo me cuntâ Iaco Sartù, ch’al à inèe indô messé se prejënte da Signuria cun i atri trëi. Al cuntâ che chël Rudi de Fopa damana vigni iade, co ch’ara sta col caplan nü y ch’al s’interescëia dër de chël, dea ch’al tà fat n gran bëgn, dijôle. Al cuntâ inant spo Iaco Sartù, ch’al ti à dit a Rudi, ch’ara ne sta nia cis bun col caplan nü, ch’al n’ë nia cis sann y ch’al mëss bindicë indô ji dal dotur. A Iaco Sartù i savôl de morvëia, che Rudi se metò vigni iade tan da punsé, ch’al aldî chël dl caplan.

De Merch de Grüzena dijôl Iaco, ch’al à dër ria cira, ch’al ciafa da mangé assà, mo ch’al t’incrësc tan dassënn dô la familia”.

Lisa ciügnâ l’èé y dijô: “Chël è bëgn da crëi, vël, püre Merch!

Ciudi se tégni pa mâ chël tres ñiamó y nia i atri? Chël me sà pa de morvëia”.

Mena è dagnora plü scicada y dijô: “Al pê che Merch n’ais

degügn testemoni y la testimonianza de süa jënt ne vël nia. I atri, pêle, à düc süi testemoni che vël. Mo sperun, che la virité vëgnes sö n iade.”

Lisa minâ spo: “Mo da tò n’ater baié: Ne te gnôl nia inmënt incö tratan mëssa dl caplan, ch’al ess dër ria cira? da partî fora la Comuniun parôl propi, ch’al ciancantass y da ji sö pur chi lintrins d’alté messâl propi se tigni.”

Mena la savô spo plü avida: “Al é vëi. Tan ria cira che chël püre caplan à. I à aldi, ch’al ess messé ste dui dis t’let chëst’edema, dea ch’al è tan debl y n’ë nia bun da ste sö.

La cöga ess cunté, ch’ai à bele cherdé dui iadi l’dotur y ch’al s’un jô vigni iade demez plüler cun la ria löna y ne dijô nia a jënt, co ch’ara stô col caplan. Mâ al curat essel lascé adintëne, ch’ara ne stess nët nia bun a col caplan.”

Insciö s’la cuntâres mefo les döes sorùs lisa y Mena y döta la jënt dl païsc se menâ piè l’caplan.

L’edema dô l’ân mâ plü udü dui iadi te dlilia a di mëssa y vigni iade êl plü inmalester. Spo ne l’ân nia plü udü. Al è ruvë te spitol.

Jënt dijô spo: “Ah pu, al fesc mâ na dërta cura; al è ñiamó jonn, spo se romëtel pa bëgn indô. Al sta mefo dagnora massa

daite; al messass impü rodé sëgn ch'al è ñiamó i dis lunè y tan bun tëmp”.

Mo in realté éra döt atramën-ter y l'caplan intëss savô pa bëgn avisa, ñi ch'al â y inè che è la gauja de chë ria maratia nia plü da vari.

Te spitol êl inè gnü l'veesco a l'ciafë y col vëesco âl albü na lungia discussiun. Ai è mâ vëi dui te ñiamena de spitol y l'ca- plan i â porté dant döt chël gran problem dl segret dla Cunfe- sciuun.

Tres danü tirâl ca la gran iniustizia che vëgn fata a jënt che n'à nët degüna colpa. Chësc gran problem sozial è la pröma gauja de süa maratia y al n'ë nia bun da gni lëde. Dé y nöt è chësc pinsier che l'tichi- nã.

Çiudi messâl pa bel vël ruvë te chël scich?

Cares è pa spo les respistes dl vëesco? Bel les medemes co chères che l'curat i â bele dit n gröm de iadi.

Inultima dijô l'veesco: “Siur Mattî, lascede passé chësc ca- resc de osta pasciun. I suratoli pö iö inultima döta la responsa- bilité”.

L'veesco, che è sënté dlungia l'let dl caplan, è spo luvé sö, i â dé la benedisciun a siur Mattî, i â toché la man i â ñiamó dit: “a's'udë! Ma coraje!”

Dô che l'veesco se n'ë ste, â

siur Mattî messé pité n pez dër dassënn, mo spo stôl dami y sentî plü coraje.

L'ater dé danmisdé gnôl i do- turs a l'vijité y messâ constaté, che siur Mattî è döt atramën- ter. Dala vijita da vigni dé mes- sâi constaté, ch'al parô, ch'al ess fat óta y è cuntënc tan che l'primar dijô n dé: “Siur Mattî, i se lasciun ji a ñiasa. Ailò él de buna aria y i ëis ñiamó ocajitun de tò la forza.

Insciö éra jüda. A Valdессot êl döt n n'atra aria y al se sintî bun. Tan debł êl impò, ch'al n'ë nia bun da di mëssa, mo al gnô fora in sorà y stô ores ailò a trà ite la bun'aria.

L'curat savô inè da l'cunsolé y da i fa la buna löna y insciö ài propi dütè indò ciafë speranza cun chël püre caplan.

* * *

Chi dis êl inè ruvë adalerch Rudi de Fopa. Al â ciafë n n'e- dema de series. Al damanâ go- nót dô, co ch'ara stô col caplan, mo a l'ciafë n'el mai jü. Sëgn ch'al aldî, ch'ara i jô dami, êl cuntënt.

In vëia de s.Mattî êl tan ro- metü l'caplan, ch'al s'â infidé de di mëssa y ara è jüda bun assâ. Al ciafâ instëss coraje.

In s.Mattî da doman aldî chi da Valdессot sonân la grana, dër dî, trëi iadi.

La jënt gnô fora dan porta y stô madér a scuté y se damanâ: “Ci é pa chësc? Al ne sarà mine pur l'caplan?”

Al ne nia passé ia tröp tëmp, che düc savô, ci che chël sonn dla grana significâ.

In s.Mattî da doman adora, in chël dé che siur Mattî à so santinom, l' ài ciafê mort te so let.

Al n'â nia plü chères faldes dala ria löna sólo frunt y incér la boëcia, mo al ê ailò sciöche al durmiss dër sauri.

Sön plaza de dlijia s'él abiné adöm n rode de jënt y pro chisc êl inèce Rudi de Fopa.

Can ch'al ruvâ adalerch l'curat, l'damanâi: “Co éra pa stada?”

Can che l'curat â n pü cunté y denant co s'un ji, dijôle: “Siur Mattî à sacrificé süa vita pur süa vocaziun y pur so dovr. Pur tudësch dijun: “Ein Opfer des Berufes”.

L'ater dé incundâ l'curat la sopoltüra de siur Mattî, che gnô tignida dô dui dis tla curtina dla cité, olà ch'al ê da èiasa.

A jënt i savôl mâ spo de morvëia, che Rudi de Fopa ê t'en iade spari y ingnó plü da udëi.

Sanbëgn, sëgn êl la jënt che baiâ indô dassënn de chël malfat a Valdesot y düc la savô plü lungia y plü nøia, mo degügn ne s'infidâ dër da di èi ch'al punsâ.

Rudi de Fopa aldî döt cant y

al ê sciöche na gran luvina i sbunfass ados y l'drücass sot n gran crëp ite. Süa cosciëenza metô man da foré tres plü sot y dui dis dô la mort dl caplan n'êl nia plü da udëi tl païsc.

An minâ ch'al foss indô jü sön so laur ite in Martelltal. Mo al ê suzedü val' d'ater. Al ê jü dal vicare a i di la virité.

Mo co ch'ara é stada avisa, n'ésun mai gnüs al savëi.

* * *

Dala sopoltöra dl caplan siur Mattî êl inèce l'veesco y dër tröpa jënt, inèce da Valdessot.

L'veesco à dit la mëssa pur siur Mattî y dala perdica àl metti laprò inultima: “N prou ionn à dé süa vita pur süa vocaziun, pur mantigni l'segret sant”.

Can che düc i sciurâ ega santa al mort, gnôl purmez Merch de Grüzena y dijô dadalt: “Dilan, siur Mattî, iö n'â nia la colpa dl malfat y à messé ij dô l'tru dla pasciun, y tö, siur Mattî, às çinamai dé la vita pur mantigni l'segret sant”.

Al ê gnüi chit te curtina y düc stô n pez ailò sura pinsier, çina ch'an aldî la usc de na té mëda, che dijô tratan ch'ara i tirâ l'ega santa sólo fossa dl caplan mort: “La virité é gnüda a löm, mo dui à messé ji l'tru dla pasciun”.

M.A.



Festa dles Antles a La Plà de Mareo - Foto: Pescoller Hans



T'auteón.

Regules dl tëmp

Cun l'altonn mëtel man chi mëisc, che à n "r" tl'inom y te chi mëiscne dessun nia se sënté sólo cortesc, sc'an n'ô nia ciafé romatisc o d'atri màis ales iames, ai nerf, ales lisöres o al cé.

• • •

Sciöche l'setëmber é,
ó inèe l'merz se mostré.

• • •

L'tonn dô la Santa Crusc (14.9) porta ñ bel isté dles vedles

• • •

Sce la ordùra madurësc dër tert,
ne gnarâl mai n gran frëit d'invêr.

• • •

Sce les ês se tira adora te pighêr,
vëgnel adora n rì invêr.

• • •

L'altonn cun tröp ñiarü
stopa cun la nëi inèe l'rü.

• • •

L'Sant al Cerf (1.9.) ô inè dí,
sciöche l'altonn arà da gni.



Otober bel y tlêr
porta prësc l'frëit dl'invêr.



Tröpes coches, tröc formiàs,
tröpa nëi y n bel gran frëit tö aràs.



Sta la fëia dì söl lëgn,
ôl ester lëgna y tröp fëgn (al vëgn n invêr frëit y lunch).



Él de novëmber les eghes che boll,
spo n'an dl frëit assà cina al col.



San Martin vëgn adalerch
col mantel blanch a tó alberch.

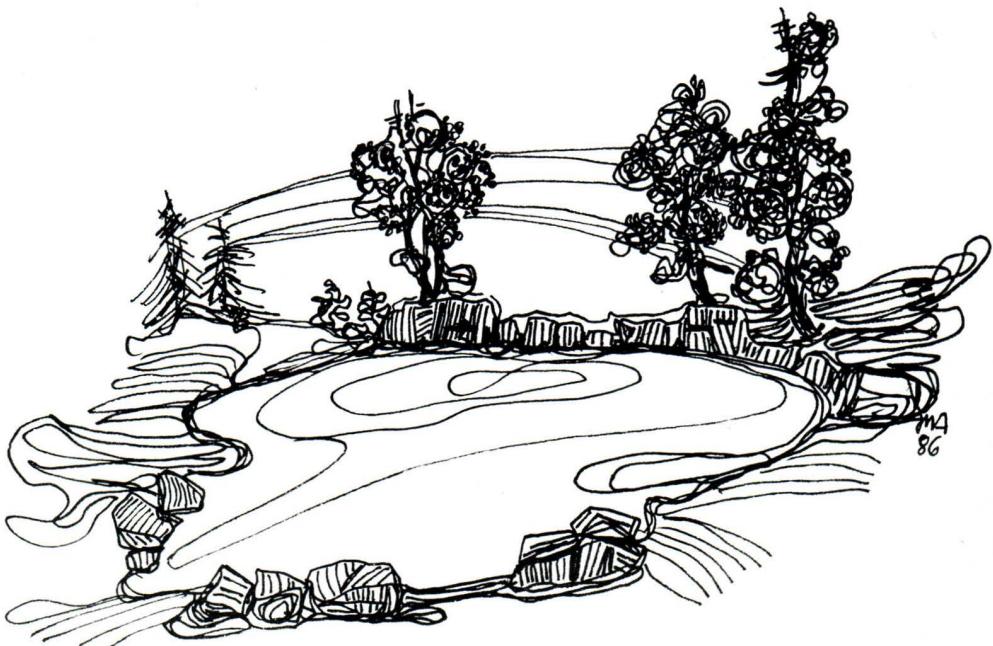


Toma la nëi tl paltan,
spo pórtera la fan.



La nëi da S. André
fesc ala blaa dër mé.

Lèch de nostes munts



Lèch Vërt de Fanes

Che che roda fora pur nostes
beles munts d'isté, röia bindièc
pro n bel lèch amesa n bosch
ite, amesa n bel pasco vërd de
munt ite o inanter crëp y rôes
sö alalt, olà ch'al n é nia plü
lëgns, olà ch'an alda mâ plü
l'sciüre sterch dles muntagnoles,
che sciampa te sües tanes,
can che val' prigo röia massa

daimprò; olà ch'an vëiga mâ plü
n pêr de variöi tl'aria sö alalt,
che fesc sües rodes tres plü in-
sö, che nosc edl ne vëiga nia
plü; olà ch'an vëiga alplü, alplü
çiamó val'lou blanch che
sciampa a s'ascogne.

A udëi n té lèch de munt stan
chic a i ciaré o an se sënta jö
dlungia y cunscidra l'ega bela

nëta y les ones che l'vent mëna, ch'al pê che döt väis inant, la-prò döta la natöra che é incëria y che l'ega tol sö sciöche t'en spidl.

I poec scrî y cianta, che i lèc de munt é i edli dles munts.

Na pert di lèc de munt arsësc cina a funz da d'altonn y s'im-plësc indô da d'aisciöda, mo d'invêr ési düè dlacià pro y cu-ris dala nœi.

Plü dadî dijôi che, can che la olp passâ suraia, pudoi inè mené taies suraia cun i ciavai.

Mo üna na cossa pôn dér des-sigü osseré. I lèc de munt é l'meter o la mosöra dla cuantité dles fontanes te nüsc païsc.

An pô di, ch'al é da 10 agn incà, ch'al plöi y nœi scialdi püch y da chël tëmp incà n'é gnanca i lèc de munt plü tan plëgns y na pert é oramai sta fora.

Y sëgn junse à scrì sö n pü chisc lèc de nostes munts y i mëtun man sönsom. Amesa l'grup dl Sella, plüllere cuntra l'Ju de Frara (Grödnerjoch), éle l'lêch de Pisciadù a 2564 metri sura l'mér. Dlungia éle la ütia de Pisciadù y dailò demez àn dér na bela üdüda fora pur les beles munts dla valada cina jö tles vals.

Bel bröm éle chësc lêch amesa chi crëp slauris dl Sela.

Plü dlungia l'Boé éle l'Lêch Dlacé, che porta chësc inom cun döta la rajun, ciudi ch'al é feter döt l'ann dlacé pro.

Tröc agn vëgnel cunté, ch'al n'ê gnanca da udëi ne.

Plü cunesciü é l'lêch de Boé. Da Ciaulunch sö van sö te na buna ora y spo él t'en iade dan da nos, sot an té gran crëp y al é veramënter sciöche l'edl dles munts, che slumina ca bel bröm, stlüt ite da üna na pert dai crëp y da l'atra pert dal vërd dla pastüra.

Da Corvara sö él na "funivia" che röia oramai sö dlungia

Incér l'lêch de Boé rodel val-günes liondes. Jö a funz dl lêch dessel inè ester ascognü n dragun, che bruntura dassënn, can ch'al é rî tëmp y moscëda l'lêch tan, che jënt, che é dailò dlun-gia, s'un sciampa.

Al vëgn inè cunté, ch'al é n iade tomé ite tl lêch de Limo ia in Fanes dui vidi y dô da dui agn él gnü fora dui bôs fora dl lêch de Boé. Chësc oreß di che chisc dui lèc foss unis cun n ca-nal dér lunch. Chi che la cunta, é ciämó in vita.

Spo junse ia da l'atra pert da Colfosch sö, olà ch'al é l'gran crëp de Ciampac. Ia delà da chësc crëp, tla munt de Pöz, él l'lêch de Crespëina, che é bel ponü ite nanter les peres da carëc y l'bel vërd dla pastüra dla munt de Pöz.

I scicà disc, che chësc lêch s'ë fat dan da dér, dér tröc mile agn dales gran dlaces, che curî dötes les munts.



Lêch de Limo

L'lêch de Crespëina é a 2337 metri sura l'mér. Inèc chësc lêch cunta de stries, cristanes y salighes, de salvans y salvanes, de draguns y dragunades. Val'mëssel estervëi, ch'al é ciamó aldédaincö datrai de té stries da n gröm de curûsc, che roda incëria.

Da gni dal Ju de Cier ca cuntra l'Ju de Ciampac vëigun l'lêch de Crespëina te na té picia val n pü ascognü y an mëss pa bëgn mëte averda, scenò sciampun dlungia ia.

Decà dal crëp de Ciampac êl dandaia, ciamó dan da 50 agn, l'lêch de Ciampac, formé dales morenes dles gran dlaces. Dan

da 20 agn êl mât plü n té rî lagòsc. An vëiga che l'ega s'à ciasfè n'avëna da s'un sciampé. Aldî àn, ch'an ess porvë d'la stopé sö. Mo sciöche ara é sëgn, ne sâi nia.

Spo fajunse n gran salt y jun ia in Valparola, olà ch'al é l'lêch de Valparola. Can che an passa dô strada pur ji ia in Falzares, l'veigun bel jö y al se fesc la gola de ji jö dlungia.

D'isté vëigun i tiers de munt incér l'lêch ia che pascentëia o armerësc y dà insciö n cheder de pêsc y de ligrëza y cumentëza.

Spo junse inèc n dé a i ciaré al lêch de Lagaciò, che é sura

la ütia de Lagaciò, inanter l'crëp de Lagaciò y i crëp de Fanes, a 2182 metri sura l'mér, ponü ite inanter barantli y ciers. Jö dessot tl plan vërd él ste n iade la curtina di soldàs cun na té picia capela, che sta ñiamó aldédaincö.

L'léch de Lagaciò é veramënter na perla nanter chi crëp spizà y defrunt ala maesté dl grup de Conturines.

Dui lèc manco cunesciüis pur na gran pert dla jënt de nosa valada é l'léch Lalé y l'léch Lalun; l'pröm tl bosch sot La Cruse dlungia la staziun dl lift d' La Crusc, mo impò tan dainciarà ch'al n'é pùc che l'ciasa sö.

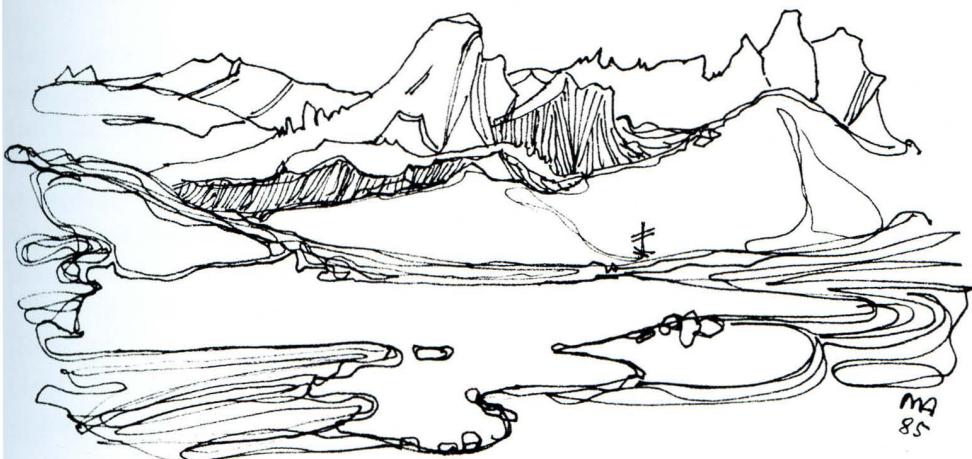
Al é amesa l'bosch ite, bel chít y ascognü y sciöche reservé

al bagn dles ganes y salighes de chi bosc da ciers y da barantli. Dlungia chël lêch sàl bun da palsé.

L'ater, l'léch Lalun, é na buña mesòra sura Pedraces, sö tl bosch sot Gardenacia y sc'al é ñiamó aldédaincö sciöche dan 30 agn, spo ciarel fora veramënter sciöche n lêch incanté, cun sües gran raïsc y lëgns da barbücia ite pur l'léch, che somëia striuns y stries tacà te morones ñina ala liberaziun, che ne vëgn mai.

Al n'é nia n gran lêch, mo n lêch de morvëia y al paia la mëia de ji a i ñiaré.

Sö Jù de Rit sura La Val êl n iaèe n té pice lêch, mo sëgn él corsciü pro y de té gran libeles jôra sura ia y ca.



Léch da Rina cun Pütia



Bel sönsom l'Gran Jù d'Alfa-rei (Moarberg), sura Antermëia, a 2400 metri zirca él na gran crusc, che chi de Lijun à metü sö in ocajiun de 25 agn de vësco de mons. Gargitter y püc metri sot la piza éle n té pice lêch bel bröm, che à dagnora süa ega, inèc sc'al é na gran sëcia. Da olà che l'ega ti vëgn purmez, chël ne sànnia.

Val'de té él inèc pro i lèc de Munt da Rina, nia tan dalunc da Col dal Lé. Te tröc libri (p.ej. inèc tl bel liber "Südtiroler Bergseen" de Menara-Rampold) dles munts vëigun les fotofrafies de chi lèc, che é inèc sönsom la munt y an se dama-na, da olà ch'ai ciafa l'ega.

Gonót vëigun jënt ailò dlun-gia che palssa y ciara incérch a nord la gherlanda di crëp da dlacia, a oriënt y a süd i crëp spizà dles Dolomites, y imprö-

ma de döt Pütia oramai dlun-gia.

A chël lêch i disc i tuđesc "Glittnersee".

De iuli y d'agost pôn spo os-servé les vidunderes da sas che jôra cun na dërta flötene sura l'lêch ia y ca y azica vigni tant l'ega pur pié les mosces che ba-la suraia.

Spo lasciunse chi versc y jun jö y ite pur la Val de Marou. Ailo éle trëi chilometri dô al Plan l'lêch dla Crëda cun so funz bel blanch dla crëda y ia dedô cun n bel panorama de bosc y de prà, di crëp de Senes, Nainores, Furèia dai Fers y Pares.

An i disc lé dla Crëda, ciudi che plü dadî gnôl tut fora crëda y raffinada y ruvâ insciö lunc y lerch.

Da sëra, can ch'al é l'enrosadöra, éle na morvëia a ti ciaré

a chël panorama dl lé dla Crëda. Chësc lêch é cunesciü dai ladins y dai furesti, che vëgn adalerch. Tl hotel che ciara sura l'lêch ite, el bel da ste y fa l'aurela cõrta.

Sura Pederü cuntra Fanes, formé dai gran dlaciuns dan da dër tröc agn, éle l'Lé Piciodel amesa n mér de barantli ite.

Al inviëia a ste chiè a ji jö dlungia y se senté sön chël banch y i ciaré spo alas ones dl'ega, che vëgn üna indô l'atra docà. Tratan tolunse ca l'rò da ciaré lunc y ciarun ia y sö pur les rôes de Col Beché y Banch dal Sé, olà che i ciamurc à so bel ste.

Ai se vëiga inè nos, mo ai ne s'un fesc nia dinfora y mangia inant l'erba bela vërda, che crësc sö pur les rôes èina da d'altonn tert y les prômes néis toma y ne s'en va nia plü èina al jügn dl'ann dò.

Mâ inant junse a chirì d'atri lêc, i plü bi tl régn de Fanes. L'pröm, inanter l'arena de Pice Fanes, é l'Lé Vërd, insciö nominé dô l'curù ch'al à la maiù pert. Chësc lêch é fetor la maiù pert bel plëgn, ciudi ch'al ciafa l'ega da Sas dla Crusc, piz dles Diesc y Lavarela, mo i l'à dan püè agn inè udü de setember bel öt, ch'i n'ê nia dër bun da capi, dea de chël, che bel in chël amm è l'lêch de Limo da chë sajun ciamó scialdi plëgn.

Al é da capi che l'Lé vërd à tröp da fa cun la storia dl régn de Fanes.

Söl Ju de Limo, che despartësc Pice Fanes da Gran Fanes, éle l'lêch de Limo. Chësc sarà un di plü bi lêc de nostes munts, amesa i barantli, l'verd dla pastöra y i crëp de Fanes.

Da bel tëmp sluminel sö bel bräm y i dà pêsc y ligrëza a düè chi che röia daimprò.

Tan de fotografies saràl pa gnuï fat da nosta jënt y da furesti sö dal lêch ed Limo, che savess da cunté tan tröp dla storia de Fanes da sëgn y da zacan.

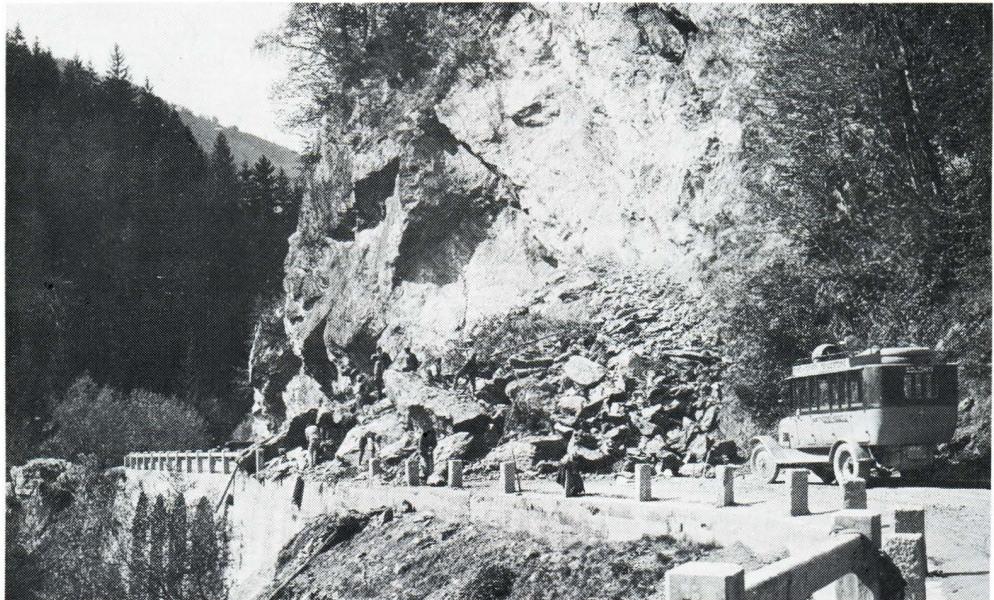
Nanter Sas dles Diesc y Lavarela éle l'Lé Parom dlungia la sëmena che cundiüsc da Pices Fanes söl Ju de Medësc jö La Ilà y S.Ciascian. Püè l'cunësc chësc lêch ponü ite nanter l'verd y les peres dla munt de Fanes.

Chësc lêch, magari plü co i atri, savess da cunté dla regina de Fanes, de Dolasila, Luianta y di soldàs de Fanes, laota dër dadî. L'mistere de so inom ne sunsi nia bun de stlari.

Mo i mëssun dé òta y ji te d'atres beles munts di Maroi.

Defata dô Fodara Vedla, da ji cuntra la Stüa d'Ampëz, zirca ailò olà ch'al é l'cunfin nanter Marou y Ampëz, éle d'aisciöda èina d'isté fora l'Lé da Casun.

Sc'al é n ann süt, é chësc lêch defata süt y scenò àl plü dí ega; mo de setember fora ne vëgnun nia plü möi da ji ite; scebëgn ch'al é ponü ite tan bel nanter i barantli scürsvërc y laite vëigun sciöche t'en spidl l'gran



Rô sôla strada defora da Longega - dadî

crëp dla Croda Rossa - Hohe Gaisl.

Sön chël tru che passa ailò dlungia ia, él suzedü dér dadi de gran veres di Maroi cuntra i Ampezagn.

Ia tla munt de Fosses, che é purdërt bele ampezana, sot al crëp de Croda Rossa, él dér n bel lêch, che i Ampezagn i disc "Lago grande" y scialdi dlungia él inèc "Lago piccolo".

L'lêch de Fosses, Lago Grande, é un di plü bi lêè dles Dolomites y savessa da cunté dla storia d'amur dl Gran Bracun cun la bela Sidonia dl ciastel Peutelstein söi crëp dan Fiammes, y spo dl famëi Landolo, che s'ê inèc inamoré dla bela

Sidonia. Sidonia é pö spo devëntada la grofa de Brach.

Ci che chisc lêc de munt ne savess da se di a nos jënt destabilizada dal sciësciütre dles mascinns y di auti, chël fossel inèc bel da punsé dô y scri n iade.

Mo ara é insciö, ch'i jun gonót dlungia ia y ne damanun gnanca dô, co ch'an ti disc.

Tl régn de Fanes él spo èimò da recordé l'lêch de Conturines y i lêc de Vamma nanter lastun y crëp, mo i dà èinamai inèc vita ales munts de pera.

L'ultimo bel lêch de nostes munts, ch'i oreßsun ji a odëi, é l'Lé de Fojidöra.

No düè ne cunësc chësc lêch, dea che da ji da Al Plan sön

Fojidöra pur ruvé jö dal lêch de Braies, vân dlungia ia zënza l'udëi, ciudi ch'al é ascognü sön Somamunt dô na costa.

Al é dér n bel lêch y al inviëia l'viandant da se sënté jö dlungia y a i ciaré al bel bröm de süa ega y a chi pici pësc, i frilli, che sciampa tan debota ia y ca y ne se lascia nia pié.

Cun chësc scrit uròi n iade nominé valgügn lèc de nostes munts y invié la jënt, che à la ligrëza da ji sö pur munt, da ji a ti ciaré y udëi so bel y aldi süa storia y süa musiga, che cunta de nüsc païsc y de süa storia y

süa jënt y spezialmënter dla grandëza y dla bunté de chël gran Dî, che s'à dé döt cant y uress che i ciarassun de l'mantigni y se tignissun dalunc da l'desdrüje.

Se'i fossun bugn de fa chësc, spo lasciassun plüle da na pert les lamentazituns y l'bau-dié pur cosses, che n'à purdërt mai porté cumentëza, mo tan gonót mâ discordies y veres.

I un tan tröp de bel y de bun; ciarun mo de impli fora nosc cör col bel y l'bun che é incér nos ia y se vëgn dé zënza paié.

M.A.



Fam de Michiel - Colac d'Antermëia

Che paia pa i iadi al Papa?

Jënt se fesc de morvëia, che l’Papa é bun de fa de té iadi pur l’monn tan lunç y sfadiùsc. Mo i savun, ch’al n’ë tanè che prëia pur vël: i proi te vigni mëssa, spo i amarà y chi che patësc ti prëia ca al Papa grazies, paziënza y forza.

Na vedla monia scriò: “Can che l’Papa é söl iade, sunsi dé y nöt incër vël ia cun mies preghieres y soferënzies; gion ofrésci sö düt pur so sucess.”

La gran pert de jënt à gion sc’ai pô udëi l’Papa te so païsc. Vël instëss ti fesc a jënt speranza y fiduzia.

Pur chi che à da critighé, vêlel la parora d’en jonn de 18 agn: “Ai critighëia pur la ria consciënsa ch’ai à.”

Meses les lëtres che röia ala radio vaticana, trata de scioldi. N n’atra monia scri: “Al é vëi che i iadi dl Papa vëgn a costé èers, purchël n’él tröc decuntra, mo n’él nia inè i regnanç dl monn tres sön tru?”

Che damana pa ailò, tan ch’ai costa? I nemîsc dla Dlijia salta düt dopl pur l’monn a somené sënn y discordia, ai pësta sot

la dignité dla porsona y fesc dann a corp y anima dla jënt olà ch’ai pô y olà ch’ai vëgn pro.”

N n’atra usc: èinamai catolizi spënn scioldi che é ultimamënter conseguënzies de dann pur vëi y pur d’atri.

Da S. Salvester p.e. vegnél sprinzé miliuns pur aria. Ci vëgnel pa dé fora pur luscio y ermes-ailò scuta jënt.

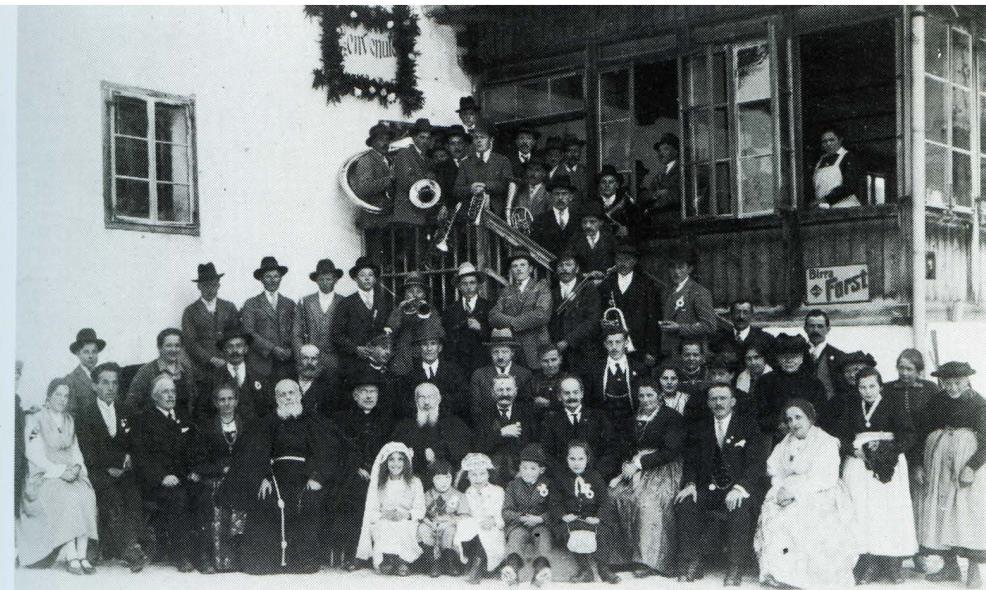
Pro l’Papa scomënciun a cumpedé y fa cunç.

Cun la vijita dl Papa él la püra jënt che ciasa ligrëza, jënt se sënt inalzà y cufurtà.

Pur les spësies che l’Papa fesc cun sù iadi, vëgnel gion baié te che païsc, olà ch’an n’ânia bria d’avëi fistidi pur i scioldi.

N n’atra usc scrî: “Nos un manco scioldi co te zerti païsc, mo nos ne brunturun nia, mo ciámó de plüi, i se cufurtun che l’capo dla Dlijia vëgn; an fesc èi ch’an pô.

”Olà che l’Papa vëgn invié a ji t’en païsc, va les spënores a cunt dl païsc. Datrai él inè l’Stato che s’interescëia y dëida paié.



Jubileu a Dadia dan tröc agn

Sc'ara jiss dô la orienté y la minunga dl Papa, gnissel spa-ragné tröc scioldi; al gniss fat trop plü scëmpl.

Cun l'fa sö podium y de bi altà, ô jënt mostré süa ligrëza y veneraziun pur l'raprejëntant de Cristo sôla tera.

Çi che vëgn spenü che l'Papa se tëgn sö tl post olà ch'al é in vijita pastorala, va a cunt dla jënt y de chi che va impara.

L'iade vëgn paié dai mass-media, da jurnarilscè y fotografs che l'acumpagnëia. Al é l'cuntrar co can che chi dla politiga é söl iade, chi mëss prove de instësc pur chi che va impara.

Pro i iadi dl Papa se strita un

cun l'ater chi di mass-media pur podëi l'acumpagné.

Al n'é dagnora de plü che fesc domanda, co ch'al ne side debujëgn. Dô na buna "scelta" n'en testel zirca 60 porsones pur stampa, radio y televijoun.

N iade al Estrem Oriënt costa pur porona 10 mile march.

Chi che socodësc l'Papa, ch'al adora pur vël, va a tichet lëde.

Düèc sà che l'Vatican à plütosc la meseria de mesi finanziars. Mo inèc les dlijies di posc, olà che l'Papa va, n'à inèc püch o nia desorora.

Valch se n'aprofitëia de n té jôre. L'Stato p.e. dà fora monëdes de recordanza y marcli.

La dlijia spagnola à podü ti surandé al Papa na bela soma de scioldi avanzà, mo l'Papa n'à nia pié dô. Al dess avëi dit, ch'an dô i adoré pur l'bëgn dla stampa catolica.

Al ne foss nia sauri da fa fora tan de scioldi che na vijita dl Papa à costé y vëgn a costé.

ac



Vijo dl Col
La Val



Jubileeo a La Pli - dër dadî



L'boscun dla colm é trat sö, spo i àn ciámó fat jö.

Foto: Hans Pescoller

L'avarizia n'arjunj nia

L'avarizia di Scozeji é proverbiala, sciöche an lì datrai invalgò.

N iade n'él un che ess urü savëi, tan che al costà l'iade cun l'fiegher da London y New York.

Chèl cuch de na secréterâ â atira capi, che al n'ess mai albü vaghé da fa n té iade. Spo ti âra respognü: "L'cost é in base al pëis dla porsona. N magherlin paia cotan manco co n dër panzüla".

"Vegnël inçè araté l'guant che an à indos?"

"Sanbëgn! Da ji descuz y in çiamëja paiasses pa bëgn manco.

Mo da rabi fora pur citêis ia tl'America messasses pa mâ se cumprè tan da se trà indos."

Ci che chë secréterâ ti â albü cunté dant al püre crotun, ê düt mâ invënté y vël â mâ podü s'un dé òta zënza savëi, tan che l'ia-de costâ.

P.Comploi.



Desmostraziun de fede de nüsc antenaç

Na storia de Sant Ojöp

N misionar d'Irland cunta

I sun ste 12 agn jö tl'Africa dl süd. Pur plü agn ài fat l'prou t'en païsc oramai tan gran co England.

Vigni tant jêi a ciasé mies bises tan destenüdes fora. Sön n té iade m'ài inrabié, i m'â purdü l'tru zënza savëi, olà ch'i è y olà ch'i jê.

Canta chël, mo ingnò ne n'él invalgò n fostü de na porsona, d'en chestian. Al è l'tëmp dla sëciora y mi ciavai plëgns de sëi, se stënta plan, plan, da trà l'gratun.

Finalmënter èi ruvé te na pícerá val pro na farm. L'païsc düt intoronn è burjé dal sorëdl, impò me parôl de odëi daimpròda na ciasa ch'i â spié fora, na poza d'ega. I m'â fat purmez al paur a ti cunté mia storia y l'â spo perié de podëi aberé mi dui ciavai y al me l' â cunzedü.

Dô n pér de parores m'ài dé da cunësce, ch'i è n prou catolich.

L'paur instëss è calvinist (protestant).

“Chësta va bun”, dijel, “te chë picia ciasa coraia él n lau-

rant da muri, tan ch'i sà, él catolich, magari ti ciareste purmez.”

Chësc ne me lasciâi di dui iadi. I è jü ite y udô t'en let n püre jonn che portâ i sëgns dla mort sôla frunt; i m'â fat purmez y ti à cunté ch'i è n prou catolich y ch'i gnê 150 Meilen dalunch adalerch.

Sön chësta s'alza chësc jonn sô cun l'ultima forza, slauri y i edli sot, y prô de scraié cun l'espresciun de n gran ringraziamënt: “O sant Ojöp, i savô bëgn che te me fajôs ciámó avëi n prou denant co muri, ch'al me dëides fa l'ultimo vare sön chësc monn”.

“Co è pa chësta cun s.Ojöp”, damani fora n pü curiùs? L'moribund me cunta spo cun püèces parores: “Ch'i è ciámó n té müt a ciasa ia in Irland m'â mia buña uma insigné y racomané de di vigni dé: “O S. Ojöp, prëia pur me, ch'i pôis fa n iade na buña mort”.

Da chël momënt m'ài dagno-ra recordé da di vigni dé chësta picia oraziun.

Cun 10 agn ài fat mia prüma



I èiantadùs da Longiarü 1940

santa Comuniuun y èina ai 15 agn jéi y survî a mëssa. Plü tert cun 21 agn sunsi ruvè tl'Africa y à tut pert ala vera di Zulu - Kaffer. Denant co ruvè demez da Irland êi jü in uniform da mia uma a la ciafé y a tò comié da vëra.

Süa ultima racomandaziun ê stada: "No pa te desmëntié la orazion a S. Ojöp".

Inant s'ê rovada la vera dl Zulu, iö â dé sö de fa l'soldà, mo i ê resté tla colonia. A l'di chilò: i foss ion jü a me cunfessé, mo l'prou ch'i ess abiné l'plü daim-prò, ê a Kapstadt, 500 Meilen dalunc. Plü tert sunsi rovè sön chësta farm olandeja y sëgn él trëi agn ch'i sun chilò, da püch

ài aldi, ch'al ê ruvè n prou tl distret, chël foss mâ 150 Meilen dalunc.

Scübègn mez püre, me sunsi metüi sön tru pur arjunje chësc post, pur pudëi indô n iade ciafé i Sacramënc.

Dô trëi dis d'en iade sfadiùs êi rovè al post, olà ch'i minâ de podëi lascé jö n gran pëis. Mo èi delujiun! Al m'ê gnü dit, che l'prou ê söl iade da ji a ciafé süa jënt y ch'al pudô ester demez èiamó magari n mëis.

Aspeté ailò cun la speranza ch'al gniss zruch?

I m'un sun mâ dé òta a èiasa. Inier sunsi ruvè chilò; odëis bëgn, èi figüra ch'i à; i sun püre dassënn.

Y sëgn odëis, che s.Ojöp m'à ejaudi Či grazia avëi n prou in chësc momënt!

Düta nöt ê l'prou ste pro l'muribond, l'à preparé, l'à cunfessé, y dedô ti àl dé l'Öre Sant cun l'ultima benedisciun.

Püch dô êl mort l'jonn, sües ultimes parores ê: "Giolan, S.Ojöpj, che te m'as daidé fa na buna mort".

Fina ala fin

L'ultimo invêr àn aldi, che Hedwig Pernthaler, la cöga de siur Franz Delazer, ê rovada sot n auto sön la strada dl marçé vedl a Pursenù

Dea ch'ara ê impormò dal prüm de setember inèa sö Kra-nebitt tla èiasa che so prou y vëra s'â fat sö cun so sparagn, êl rí da ciafé fora la identité dla porsona.

Inultima êl èiamo ste la tlé de èiasa che ara â pro ëra, olà ch'al ê l'numer lassura, che à stlarì la questiu.

Dô mëisc ê jü l'scrivan de chëstes lignes tl ospedal de Pursenù a la ciafé, ch'ara m'à udüi, âra fat n pü de sëgn, mo tan ch'i podess di, che ara m'à cunesciü pur na sigüda.

Al ê domisdê ia, na fancela ti

dê cun n caziü dal tee da mangé pur l'nês ite.

An lî plü gonót, ch'an prô ti ospedai de tigni in vita porsones cun mesi artifiziai. Ne fos sel nia mi lascé muri na té persona, ch'an mëss tigni in vita a na té moda?

La moral cristiana insëgna, ch'an n'à nia bria de tigni in vita na porsona cun mesi artifiziai, sc'ara n'é nia plü pro se instëssa y ch'al n'é nia plü spe ranza d'la trà in ester.

Al ne vëgn plö nia prolongé la vita, mo mâ trat in lunch l'prozess dla mort.

Fora tla Germania êl na so zieté, olà che tröc chir aiüt pur ne destrà no la mort massa in lunch, can che ara vëgn a chëres, mo a se la destrighé plü tosc snel y zënza pati massa.

N dutor dess avëi dit: "An ne pô nia ti lascé la trà in lunch la maratia dla mort ai "angili", ara alda tles mans di duturs tan inant ch'ai laora cun cosciëenza."

La parora greca "eutanasia" ô di "bela mort". Incö ô di eutanasia copé na porsona che ne varësc nia plü da süa maratia (o la cundüsc cun val' sort de mesi tan inant, èina ch'ara n'é nia plü da vari!!).

Dan 50 agn êl Hitler che fajô copé porsones che tomâ a pëis dl Stato.

Tla moral vëgnel desfarënenzié nanter aiüt da muri activ y pas-



I berbesc Sottas da Pecëi - Rina

siv. Activ foss copé l'paziënt che se l'damana, o daidé impara. Chësc modo vëgn stlüt fora dai cristiagn.

Passiv, chël é rumpi la cura y desmët les massaries che destira la mort in lunch, pro n moribund che ne se sà nia plü.

L'aiüt passiv a daidé muri pô ester lezit sot a zerti aspecè.

La dezijiun sta ai familiars, al dotur y al prou dl ospedal.

N dutur cunta: "Can ch'al ê èiamó jonn, âl da curé n moribund, che â pati tröp y ê da dis te let zënza s'un savëi.

Pur l'libéré orôl, sciöche vël minâ, ti fa na iniezium pur ch'al ess ruvë de pati.

Te chël che l'dutur tira sö l'aodla pur la iniezium, scarzâ l'moribund sö i edli y porvâ cun l'ultima forza de di: "Ôste me copé?" Dô da chësc ne n'urô chësc dutur plü savëi nia cun valch de té.

Soferènè y moribunç se taca ala vita cun düc i fis de so cör, inèe sc'ai la pënsâ atramënter cina ch'ai ê plü jogn y sagns.

Datrai se għira la mort un che é grave pur dis y edemes infora. Al ê sciöche l'püre y sü familiars messass impormò maduri pur la capi.

Lascé ia la vita plan, plan y azeté la mort, chësc adora n prozess lunch.

Tan inant che un se sà almanco vigni tant, él mitl da maduri.

Muri umann mör l'püre, sc'al é ste bun da se destanché. Chi-lò él Chélbeldî che giudichëia. Vël sà can che l'ora de vignun é ca. Nos ne savun nia, ci ch'al pô suzeder tl'anima dl moribund.

Purchël ne pô n dër Cristian nia odëi na bela mort a n'en indurmedi ia un.

Na bela mort se fesc un sc'al é les ultimes ores in cumpagnia de süi familiars, che l'tëgn tla man, ti süia ia la frunt y ti dà l'impresciun ch'ai l'acumpagnëia ia sön so ultimo vare.

La biscia rossa

I todësc disc "biscia foscia". La lana dla biscia rossa é chirida. An s'la tira indos pur vari da val'mal.

Sc'an disc de biscia rossa te val'familia, él miné na porsona che n'é nia garatada, a na porsona che i geniturs n'é nia sta bugn a instradé söl dër tru dla vita.

Dandaia ch'al ê families numerojes, podôl capitê ch'al ê inanter düc na té biscia rossa. Jënt mostrâ col dëit lassura.

Inèe sc'al se prô de fa l'pulito, can ch'al mët man d'la capi, ara ne i gareta mine atira. Al va dui



Jogn y jones da Rina dau 50 agn



Noza dl Mornà da Lungiarü dan dër tröc agn

vari inant y un indô y al ruvass a süa meta sce la jënt l'lasciass in pêsc.

Mo jënt ne i à nia crëta ch'al sides bun d'la fa. Datrai él inè cumpagns che l'rovina . Düt chësc y les critighes de jënt i tol l'coraje de fa de bugn progresc pur vari da so mal.

Insciö él sauri mitl, ch'al se lasce ji y ch'al pënsa: "sc'i ne sun nia bun de fa ascüsa ala jënt, me lasci ji y feji sciöch'i ô.

De te jënt messassun n pü laldé y i daidé inant söl dér tru, ch'ai n'à n gojo.

Pro les bisces rosses aratunse nos inè jënt de curù scûr, de tài ch'al n'en va a buf da èisa a èisa cun süa roba pur se davagné val'de se trà l'vire.

Ai à düt n n'ater caracter conos.

Datrai devënti violënè y ai é oramai da tumëi can ch'ai ô te sforzé sö süa roba.

Projënt jona pôn datrai osservé: fina che mituns y mitans vates scores basses, él düt normal, spo dingré ingrë ch'an röia plü insö, n'él de chi che müda guant y aspet.

An intënj i èiavëis, va cun jins da frances, val'un à na braia fa ta cun toè de burduns, almanco pêle insciö. Ai ô ch'an ti ciaries y sce jënt bruntura, ti sâl bel: biscia rossa.

Ester na biscia rossa pô inè ester n'aventüra. A düc i témpos él ste na té sort de jënt.

Te chi agn amesa i sessanta él i "hippies", n movimënt de protesta. Tl secundo y terzo secul dan Gejù él i "anacoreë" y i eremiè che tirâ l'edl de jënt.

Ai se tirâ zruch te n tô de tera, olà ch'al n'ê degüign y viô na vita solitaria. Fora de chisc él spo devënté i cunvënc. Fina che jënt ne s'ausâ a chësc modo de vire, él pur vëi bisces rosses.

San Francësch d'Assisi è inè un de chë sort. L'fi dl gran Bernardone se vistî t'en iade cun burduns y se periâ i avanc dla spëisa de jënt y fajô compagnia ai lebroji.

A jënt ti stêl sö l'flé a odëi val'de té. Ai l'aratâ t'en iade nia plü cis sciché o oramai mat. An ti tirâ de peres, oramai plü ross co insciö.

Ara â duré n pez, mo spo n'él inè d'atrai fis di benestanç d'Assisi che ti fajô dô.

Sc'an vëiga de té mori passân, ési zëenza sciöche bisces rosses inanter i blanè, mo sce nos jissun jö tl'Africa, fossun nos la biscia rossa. Al depënt dales zircostanzes: chilò sunsi iö la biscia rossa, ailò éste tö, incö iö, indoman chël ater.

Al n'é nia dagnora stlet sce na biscia rossa bradla adalcherch.

Val' bisces rosses inanter l'tlap de bisces blançès y rosses porta desvalianza inanter ite.

Na comunità mëss avëi tan de

forza vitala, che ara é buna de condü n pér de bisces rosses söl dör tru.

Tla Bibia él gonót l'baié de bisces y famëis. Gejù cunta de na biscia despartida dal tlap y s'à pordü fora, donca na biscia rossa.

L'famëi l'à trata dant ales atres 99, ti é jü dô, l'à fata lëdia dai spinac, s'la tutà söla sciabla y l'à portada pro l'tlap.

Insciö àldel da fa cun la biscia rossa.

ac

Yogn da La Val
Zacan



Dô l'laur fejun vëies

Na burta blastëma

Al è n dé de na gran bampa. Néures da témpesta se slariâ fora sura la munt. Diesc lauranç de bosch s'abinâ adüm les massaries sön bosch alt, olâ ch'ai â lauré düta l'edema y jê sëgn jö tla val.

Al è fin dl'edema y ai orô passé la domënia pro sües familles. Scebëgn ch'al è bele n parrei scûr avërt sö al cil, ne n'ai impò ne nia prescia da pié ia.

Dea ch'ai â nu les témpestes de chël post, ne se tumôi nia atira dal trani y dal tonn.

Ai s'à lascé dlaurela y importmò can che ara manaciâ burta, s'ài metü söl iade. Ai ne jê inè nia diretamënter a ciasa, mo ai â l'usanza de storije pro te na ütia de munt, olâ ch'al gnê dé ca val' da bëire.

Apëna ch'ai è passà ite l'üsc de ütia, metôl man l'tëmporal dassenn. Na ëra atëmpada â impié na ciandëra dan al cheader de s.Maria y dijô süa oraziun pur l' rî tëmp.

Ch'ara vëiga chi diesc ëi dan da ëra, i âra invié a perié impara.

Mo chisc ëi de bosch, tut fora un, ne i dê degüna atenziun, mo

deplü, ai s'la fajô avarëi das-sënn pur avëi süa ega de vita, scenò....in chël moment jôra n tacuin öt ia tl piz dl crist y de-stüda la ciandera che toma ia pur funz.

Tla ciagara cialdina êl devënte scûr y chit. Pur n secund gnê vigni tant l'luminùs dl trani che sluminâ incér la picia berçia.

Tres indô messâ la ustira impi i goti a chi cosci; ai ne zedô nia y la desmenâ inlunch.

Tla finada i tomel impô ite a un a dî: Mëssun ji, al é ora. Mâ chël che è sinzier ess urü stte indô, nia inultima dea che l'ëra l'â perié, mo al n'urô nia ester da manco co i atri nü y jê pur-chël cun vëi impara dal pice üsc fora.

La tempësta gnê peso y peso. Chi ëi jê jö pur la sfezüra y dea ch'ai â ciarié cotan, âi da fa da ste te tru pur ne sbriscé no te rü, che destira inlunch cun vera y scesciüre pur rovë spo a fini jö tla gran ega.

Al è un n splunder dl tonn indô l'ater, mo chi ëi, tut fora un, â metü man, dala despaziëenza, da blastëme. Ai â s.Pire

tl laur cun sü' chidli, sciöche ai dijô.

Ai â bele dî scambié chël dalles tlês cun la maesté de Dî stlopetâ sura les néures jö. Ai n'udô plü apëna les mans dan ai esli; mâ sce n trani extra lumiñis stizâ pur n momënt l'parrei dl tëmp, sciafiâi da s'un capi fora, tan lunc ch'al ê çiamó da ji.

T'en iade êl ste bel chit incër

vëi ia. Can che chël, che ne tolônia pert ales blastëmes di atri, s'ê descedé sön la tera mola, udôl sü' compagns destenüs fora ia pur tera, che ne dé degun patimënt.

Gnanca un s'armoiô. Düèc nü êsi sta tocà dal trani.

Al se recordâ mâ, che un di nü â scraié dassënn: "Sëgn fesc Dî prësc n "Volltreffer".

ac

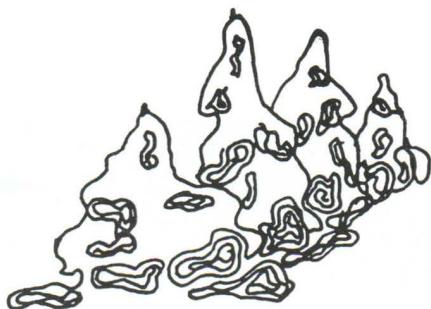


Conescëise osc chor de dlijia da Zagan? La Val 1920



Chi che à lauré, pô inè sojoré

Foto Hans Pescoller



L'ÎMMERÉP.

Regules dl tëmp

Regules dl tëmp pur l'invêr.

Dezëmber frëit y cun tröpa nëi
impurmët n bun ann, sc'al é vëi.

• • •

Sciöche l'dezëmber sona,
insciö bala l'jügn.

• • •

Na bela y tlêra nöt da Nadé
n bun ann ô mostré.

• • •

La nöt da Nadé cun ñiarü y nëi,
n'él nia la gola da d'avëi.

• • •

Traföi da Nadé,
da Pasca la nëi.
Nadé cun frëit y nëi,
Pasca cun trafëi.

• • •

Él de iener cialt y mol,
öta la bot y öt l'fôl.



Pëta sö les talpines adora,
döra l'invêr cina de mà fora.



Él frëit y süt de forà,
saràl d'agost cialt assà.



Santa Maria de forà
disc sciöche l'invêr sarà.
Él laota frëit y da vënt,
aràn defata l'aiscioða immënt.
Mo él bun cialt y bel morjel,
cumpra mà ciamó n mantel.



fam. de Sotciastel de Badia Zaca



Sö alalt èl jënt y tiers che sl vëgn

Foto Hans Pescoller

Garatada o nia garatada?

Georg ê ciamó jonn, mo nia cis daidé dala furtüna. Al depenjô y al ê bele dan gosté sön tru cun so cavalot. Al storjô pro t'en restaurant d'en hotel, olà ch'al savô, ch'al ê da chères ores püch movimënt. Al s'à comané n gosté y valch laprò y â atira paié.

Dô n pez ti jël purmez n furesto y ti dijò cun bela mainiera: "Purdenéme sc'i se bai ados; i s'inviass gion a bëire n sekt cun me. Pôi?

Savëise, i sun mefodér devënté pere, i à n möt y chësc oressi n pü festegé".

"Mia cungratulazion", disc Georg. "Sc'ara é insciö, bëiri gion n gote söl bëgn de osc prinz".

Georg tolô süa mapa da desegné pur ji dô al chestian valënt, che â na botsa de sekt sön mësa y na Schwedenplatte. L'Kellner â porté ciamó na botsa y â juté sö.

"Donca, sön mi möt", dijò l'pere. Ai alzà deboriada l'gote y buiô y se lasciâ savëi buna la bela purziun sön mësa.

Can ch'al gnê "l'Ober" purju-

té sö danü, disc chël che â invié y comané: "A me no plü, i mës ji a cumpré ciüf pur mia fomena. Portéme l'cunt".

Chësc à spo paié cun üna da cënt march y ti â dé cotan de val' porsura, spo âl invié Georg a mangé fora, a bëire l'sekt te botsa y s'â acomié cun i toché la man.

Georg ne s'â nia lascé di dui iadi. Al â fat plaza näta. Deperpo ti êl tomé ite de desegné sön na plata de papier, de süa memoria, l'müs de chël chestian valënt da les beles mainieres. Dit y fat.

Can che al à albü düt fat, s'âl tut la mapa sot al brac y se n'ê jü. Al ti â dé na sbürla al üsc y ê jü fora in plaza.

Lafora l'aspetâl la polizia de porjun. L'portier dl hotel l'â cherdada dô che l'Ober â messé constaté, che l'furesto â paié cun na zetula da 100 march falc.

Georg ê gnü ejaminé, â messé mostré ca döt ci ch'al â tles tases y te sües gofes. A vël ne i ài podü sot nia. La polizia s'â mât salvé l'desëgn dl müs de

chël che l'â invié a mangé y bëire cun vël.

Al l'â desegné tan avisa, che la polizia â ciafè l'criminal ciamó in chël dé t'en local dla nöt.

L'retrat, y chësc é l'bel dl fat, ti â porte al depënjadù l'vadagn de 5000 march; chësc é l'prisc, che ê gnü metü ala niza pur pié chël che â falsifiché la monëda da cënt march.

ac

fam. Alfreider -
Rina

Cëch da Insomaela

Al ê n fre de Tone da Insomaela, maridé sö Runch da La Val cun Maria dl André.

N n'ater so fre ê Vijo da Insomaela, chël che vardâ les vaëces da Cians y fajô de gran iadi i dis dal bel tëmp, da Al Plan jö y da La Pli ia, olà ch'al ê dër cunesciü pur l'mandl dal tëmp.

Vël passâ dagnëra dal bel



tëmp y dô dan dé o dui gnêl la plöa.

N iade o l'ater passâl inèc pur Surafurèia, Geiselberg, cina jö dala Windschnur y jê ciamó n toch ite pur la val cina a Heiligen Brunn. Dailò ciafâl n pösl da na té buna mëda.

Spo s'un dêl indô òta y ruvâ dales döes da duman a ciasa.

Ega ne buiôl normalmënter degüna, gnanca d'isté dal maiù cialt ne.



Sorega - S. Ciascian

Mo la dumënia dô mëssa s'tun cunzedôl na mesa de blanch ia in ñiasa da fûch dl Pider. Al dijò: "Incö n' en jüti pa indô jö na mesa". Sön urt dl gote terjôl ñiamó fora les ultimes gotes.

Un che ti ñiarâ pro, ti n'â in chël iade albüi paié la mesa. Spo se n'âl ñiamó cumané na secunda. In chël iade àl bëgn albü da fa da ruvé a ñiasa.

Can ch'ai arâ da d'aisciöda y da d'altonn, l'metôi a mené i ñiavai. Da fa d'atri laurs n'êl nia dër adaté.

So fre Cêch ne pudôi dl düt nia mête a fa val', dea che al n'ê nia "dér cöt", sciöche an disc.

Al cuiô adüm plümes d'alcia, can che ares se splumâ y les fiçiâ

jö t'en post a na zerta destanza ñua da l'atra.

Pur vël êl n urt, ulà ch'al chersciô föies dal tabach.

Al ê tan pursighité da "chël bur mé", che al ciafà gonót y al metô man de suié y scraié dal mé.

Datrai l'ciafâl finamai te dlijia tratan la gran mëssa. Spo gnêl atira purté fora da valgügn, cundüt ia in ustaria y lascé jö t'en let fina che al ti passâ.

Na pert de mituns se l'tumô finamai, mo al ne resulta nia che al ti àis val'iade fat val' a valgügn. Al messà tres ester valgügn a ñiaré sura de chësc püre cosce y l'patrun de Tofe ê so għirau.

Al s'astilâ sciöche n té piec müt y menâ ñinamaí la mascinn

da cuji o la roda da firé, sce val-gügn l'cumanâ.

La tragica fin.

In vöia dl'Imaculata domisdé él jü ia Santa Berbura a se di la corona, sà da di i sü.

Al è n dé extra meste y da n gran ciarü, che a momënè, n'u-dôn apëna püè metri danfora.

Da gni zruch a ciasa ca pur chi prà él ruvè fora de tru y â albü taié ia y sö cuntra Pic Pizat. Al è passé inant pur i prà di Biei y da Ciampëi.

Apëna che ai lâ albü manècia, él atira gnü avisé düt l'païsc y perié che jënt se metess adüm pur ji a l'chiri.

Impormò l'dé dô, amesa l'damisdé ia, da ciaré da Ciampëi sö cuntra la Rô y i prà de Biei, udôn na meja dejënt vistida da santùs, che passâ sö amesa i prà da Ciampëi ca, dlun panustran dadt.

Sö da Rü de Rià, apëna che ai è ruvà ca tl bosch, ài ciafè i prüms sëgns, ulà che l'pure cosce è passé.

Ai è ruva pro la spaternöra y sön na pera él na migula de pel, sëgn ch'al è tumé te rü. Mo da chë sajun ne gnêl degüna ega.

Chisc che chirî, è jüs inant y â passé fora l'bosch dles Lisüres y l'pré de Coltignùs. Fora dô la Corda, denant che ruvè a Plan de Cor, èsi ruvà pro l'fazurel da mu-cé, che â l'curù cöce.

L'prüm dé èsi ruvà zruch zën-za avëi albü ciafè nia y insciö in-

ce l'secundo dé, ulà che ai è bele cotan de manco da chiri.

Deperpo che ai chirî, ruvâ vi-gni tant pro té pici grüms de cu-nitli, sciöch'al ess urü fa blëita o fa füch (?)

Pur chi che chirî, él n sëgn si-gü, che ai è söl dër tru.

Da Plan de Cor demez ài afu-stié che al â albü ót fora pur chi Lëdi, cuntra Pic Cor. A chësta moda ài pudü se sparagné a chiri fora pur l'bosch de Salt.

Dal momënt che al n'è mitl de ciafè nia, â oramai düè lascé de chiri dô da dui dis.

Mo l'ghirau, patrun de Tofe, â dit: "Al mëss gni chiri fina che al vëgn ciafè".

Al â metü a disposiziun l'fant, che è laota André Cësta. Spo él ciámó Tone da Insumaela, l'fre de chësc, che n'è nia da ciafè, y Giuvani de Plans, probabilmüter so tot.

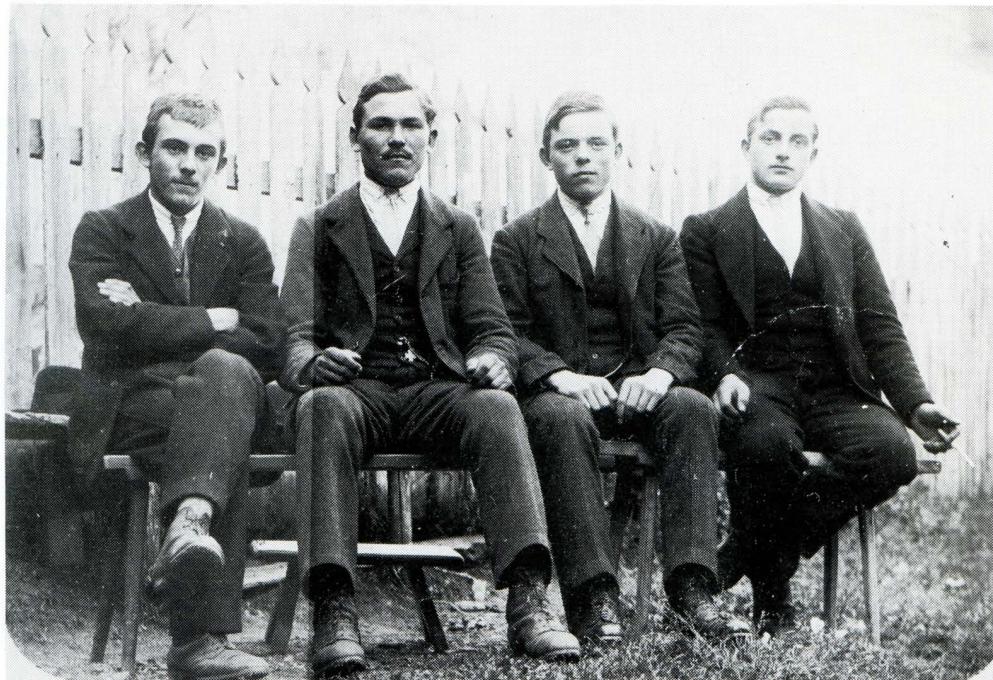
Ai è passà pur Ciampëi valga-mia adora, dër can che i nüsc è sön chëra de ji a mëte man de furlé. Ai à albü perié l'pere, sce al n'ess lascé ji ciámó un impara y al è jü nosc Rudi.

Insciö èsi pià ia da bosch fora y â passé fora l'pré da Jiadù. Da ji fora pur chi Lëdi s'ësi despar-tis y jë inant a na zerta destanza, a pér.

L'fré Tone ti jë dô ai atri trëi. Giuvani de Plan è jö dapé, él. Tla finada âl scraié: Al é chilò.

Spo èsi bëgn atira ruflà adüm inèc i atri trëi.

L'pure cosce è ailò t'en té büsc,



Jogn da La Val Zakan

sot an lëgn, descuz, in manighins che al trumurà sciöche na föia!

Al ê düt sberié sö y plëgn de botes bürnes sö pur i brac y sö pur l'müs. I èialzà âl sura l'lëgn y al s'â trat fora l'samare sciöch'al ess urüü ji a durmi.

Un â albü tut fora de ruchsoch na botsa de café pur ti la dé da bëire. Al l'â piada dô cunna ressa tan grana, che can ch'al â albü buiü fora l'café, n'ësi gnanca dër bugn d'i tò la bot-sa fora dla boëcia.

Un â albü n té munche de pan sëch da ti dé. Chël âl mâ atira albü ruté adüm. A udëi chël

spetacl, àl fre Tone metü man de rî y de pité tl medemo tëmp dala ligrëza y al ti gnê té gran legremes jö pur l'müs.

Intratan ch'ai ti cuiô adüim l'patüc y vistî sö l'pür cosce, l'â Giuvani de Plans damané: "Che él pa tres ste pro te denant che nos ruvassun adalerch".

"Al ê la uma pro me", ti âl respognü.

Da chë sajun êl dlacé y ñiamó degüna nëi. Iö me recordi instëss ñiamó che i prà da la Rô sö ê bi rosc. Al ê possibl, che al foss slisuré y bruduré jö n toch.

Sot al lëgn êl ñiamó n té pice fop, aulà che al â sciafié da s'ar-chité.

Atira defora metôl man i crëp de Pic Cor. Dailò demez â i catter cun 1 pür Cëch sciafié da ji pur chël bosch da pinè dër ërt jö cunra l'crëp cöce, daite da Piculin.

Al ê amesa l'danmisdé ia can che ai l'â albü ciafë. Fora in ustaria da Piculin êsi jüs ite y ti â fat purté na

buna jopa cialda y i atri s'â buiü n pü de val' Dedô l'ai cundüt sö te spitol, l'vedl spitol da Piculin, a ti fa lié sö les plaies.

Al ê resté ailò, mo al ê tan inmalora y fini che al ê mà plü vit trëi dis.

Al é gnü supuli a La Val, mo la crusc é bele gnüda tuta jö.

Comploi Pire



Sön munt da S. Ciascian



L'aisciöda da miladures i dà la man al invêr da nëi - Runch da La Val

Foto: Hans Pescoller

L'Schwabe che s'à mangé l'fié

Fina che nosc Signur ê ciámó sólo tera y jê da na citè a l'atra a perdiché l'vengele y fa miracoli, ti ê jü purmez n Schwabe, n bun cosce, mo n dër batulun, y l'â damané: "Ulà vâste pa, mi bun cumpagn?"

"I va da n post a al ater a purvé de fa cuntënta la jënt".

Ne pudessi nia gni cun te?" â damané l'Schwabe.

"Sce scee, tan inant che t'es bel pros y te dijes dassënn paternostri".

"Chël pôi bëgn t'impurmëte"

Dô da n strüf ch'ai jê bel deburiada dô n té tru fora, aldî sonan les ciampanes te dui païsc.

L'Schwabe, che la cuntâ n pü gion, â damané nosc Signur: "Ci él mo, ch'an, alda n té sonamënt?"

"T'un n païsc soni pur na festa da noza y tl'ater pur na sopoltüra", ti à respognü nosc Signur.

"Va tö ala sopoltüra y iö vai ala noza", â dit l'Schwabe.

Insciö ài inèe albü fat. Nosc Signur ê jü ala sopoltüra y à rusuri n mort. La familia dl mort

â albü tan gion, che ara ti â dé 100 Gulden.

L'Schwabe ê jü a noza a fa l'Kellner. Al portâ sö da bëire y da mangé; mangiâ y buiô cui atri y can che la noza ê stada ruvada, ti êl ciámó gnü de n Kreuzer purchël ch'al é ste tan bun da daidé.

Chësta ti â bëgn cis plajü y sëgn êl indô jü a chiri so compagn che gnê dala sopoltür.

Apëna ch'al l'â udü spizuran, scraiâl bel dassënn: "Ciara mo! I m'à pa davagné n Kreuzer! Ci àste pa tö ciafé"?

Na ligrëza âl cun chël Kreuzer, l'Schwabe, y na storia fajôl sö.

Nosc Signur se la riô mâ n pü y dijô: "Iö à bëgn ciafé cotan deplü co tö da ji ala sopoltüra".

"Tan àste pa ciafé"?

Chêlbeldî à dauri so sach y l'â lascé ciaré ite: "Ciara mo! Cënt Gulden!"

L'Schwabe â atira sciuré ite so Kreuzer te sach y â dit: "Fajjun na cossa sora pur trami dui. Al é plü sauri da fa i cunç".

Sön chësta êl bëgn ste intejo nosc Signur.

Sëgn êsi indô pià ia bel deburiada y dô da n strüf êsi ruvà pro n tlap de bisces.

“Va mo ia dal famëi a te perié n agnel”, â dit nosc Signur,” spo l’copeste, ti toles fora chël daite y te cöjes na buna marëna a nosdui. L’atra pert pôste bëgn ti lascé al famëi”.

Chël feji”, â dit l’Schwabe. Y insciö âl inèe fat.

Intratan che la cér cujô, gnê l’fié tres sö suraia y l’cogo porvà bëgn tan de l’druché jö cun l’cazü, mo al n’urô nia ste jö.

Spo s’él dessené. Al â tut n curtel y â taié sö té pici toè söna brëia y se l’â mangé.

Can che la marëna ê stada ariagnada sön mësa, â damané nosc Signur: “Olà é pa l’fié, ch’i ne l’vëighi nia?”

“L’agnel n’en n’â albü degun! “ê ste pronto l’Schwabe cun la resposta.

“Co essel pa sciafié da vire zënza fié?”

“I pô dé juramënt sön Chelbel-dî y düc i Sanè, che l’agnel n’â albü degun fié”.

Ci urô pa fa sön chësta nosc Signur?

Sc’al urô che l’Schwabe lassiass de dé juramënt falz y fa sö n té cajin, ne juvâl nia ater co zede y scuté.

Dô marëna êsi mâ indô pià ia y jüs inant deburiada. Spo êl suzedü, ch’ai aldî indô sonan les ciampanes te duí païsc tl made-mo tëmp.

“Ci él mo incö, ch’al é indô n té sonamënt”? â damané l’Schwabe.

“Al é indô na noza t’un n païsc y tl’atra na sopoltüra”.

“Ah, chësta va bun. Chësc iade väste tö a noza y iö ala sopoltüra”, â dit l’Schwabe al compagn, deperpo ch’al se punsâ: “Chësc iade ciafi iö 100 Gulden”. Spo âl ciamicó damané l’Signur: “Co t’äste pa tö astilé da rossuri l’mort”?

“I à dit: A inom dl Pere, dl Fi y dl Spirito Sant, lê sö!

Spo al dauri sö i edli y ê lovë sö, vël. Y düc s’un fajô gran morvöia”.

“Ah, bun, bun, sëgn sài sciöche i à da fa!”

Spo êl pié ia, vël, cuntra l’païsc olâ che al dô ester la sopoltüra. Al â bele incunté la purciun de-nant ch’ara ruvass pro la dlijia.

“Halt! Halt!” scraiàl bele da-lunc. “Aspetede mà n pü!”

Can che al ê ruvë dlungia, s’ê la purciun fermada y vël â dit: “Iö ressurësci l’mort iö, y sce i ne sun nia bun, pudëise me taché sö bel atira, zënza fa prozess!”

Chësta ti plajô bëgn cis ala familia y ala parentela y al Schwabe ti êl gnuì impurmetü cënt Gul-den, sce al ê bun de russuri l’mort.

La bara ê gnuìda lasciada jö y l’mede l’â daurida sö y â dit: “A inom dla Santissima Trinité, lê sö sëgn!” Mo l’defunto n’â degü-na prescia da luvé sö, êl.



Fam. Pezzedi da S. Ciascian

Sëgn essel prësc metü man de ciafè l'èialt, dala pôra, nosc dutur. Al à ciámó porvén secundo y n terzo iade cun süa benediscium, mo l'defunto n'à paganza la minima idea de russeri.

Sòn chësta s'è l'Schwabe tan dessené, ch'al à scraié: "See te n'òs nia plü vire, staste sciöche che t'es! A inom de mile malagn!"

Ad aldi de té blastëmes, â la jënt lascé olà che ara ê la bara cun l'mort laite.

Ai â bel atira tut l'falz dutur pur ji a l'taché sö. Al ê bele gnü avert sö la litra y trat sö l'cundané.

Intratan s'un gnê nosc Signur bel pazifico cuntra chi che jê ala

sopoltüra, dal momënt ch'al savô bele sciöche so compagni s'ess astilé sëgn ch'ai è pur l'taché sö y purchël êl jü bel atira verscio l'post dl suplizio.

"Oh, mi bun compagn, ci ch'al me toca chilò da udëi! Ci àste pa fraudé, che te messes sëgn te lascé taché sö"?

Sëgn êl ciámó gnü plü bestia l'Schwabe y à metü man de ti n di sö de vigni sort a nosc Signur.

"Tö ne te m'ás nia insigné dërt les parores dla benediscium, tö".

„Chël ài pa bëgn fat iö”, ti â dit l'divin Maester, “mo tö ne t'les às nia imparades dërt! Ôste me di sëgn, olà ch'al é jü a

fini l'fié dl'agnel, che mancià
can ch'i ên jüs a marëna?

Spo pudessi bëgn inète te fa
lëde dala cundana, mo zën-
za....?"

"Ah, l'agnel n'a veramënter
nia albüi n fié. Ci mineste pa,
ch'i te mënti dant"? dijô
l'Schwabe.

"Te n'ös mâ nia me l'di", â
dit l'Signur. "Lascete ite, che te
l'as mangé, spo ressurësci l'
defunto y a te te vëgnel scinché la
cundana a mort."

"Mo l'Schwabe â metü man
de scraié ci ch'al ê bun: "Impi-
chéme, impichéme! Chësc ô
me sforzé a di che iö m'à mangé

l'fié dl agnel, mo iö ti l'à pö dit,
che l'agnel n'â degun fié. Impi-
chéme, spo éra fora la storia!"

Can che nosc Signur â àldi,
che l'Schwabe se lasciâ plü
gion impiché co di la virité, âl
comané de l'tò jö de litra y ê jü
a ressurî l'defunto.

Sëgn ch'ai ê mâ plü restâ susc
i dui compagns, â dit l'Signur
al Schwabe: "Al é mi, ch'i se de-
spartiumse. Cun nos dui ne bü-
ttera nia da ste adüim! Denant
co di la virité, te lasceste plü
gion taché sö tö! Y fossel bun
ch'i gniss vigni iade a te delibré
dala mort, sce ne t'ös nia muri
tl sanch y ji a l'infér. Mo denant



4 nozes d'arjënt a La Val

unse ñiamó da se parti nüsc scioldi.”

Spo â nosc Signur juté fora de sach i 200 Gulden yâ metü man de fa trëi pertes impara.

Can che l'Schawabe â udü chësc, dijôle: “A ñi moda fejte pa chilò trëi pertes a ester ch'i sun mâ dui da se parti i scioldi?”

“Al é pa bëgn dërt inscio”, â repognü nosc Signur.

“La prüma pert é pur me, la

secunda pur te y la terza pert pur chël che s'à mangé l'fié dl'angel.”

“Ahaa”, â scraié sön chësta, l'Schwabe, cun na dërta ligräza: “Chël sunsi iö ste. I pô dé juramënt sön Chëlbelde y düè i Sanç”.

Sëgn s'âl spo scuré adüm sü scioldi, inèc la terza pert. Al ti à ñiamó dit bel giulan a so bun compagn, l'à saludé y inmalora düt cuntënt.

P.C.



Pidrô zacan

La miù pera

Fora in Germania, ulà che L'Aar rogor ite tl Rhein, él na té picia munt, nominada la Munt dla Čiora.

Bel sòla piza él, ciámó aldé-daincö, les rovines d'en ciastel.

Chësc ciastel é gnü fat sö da n Grof dér benestant y tl medemo tämp dér nà buna porsona. Al é garaté n beliscimo ciastel y l'scior â na gran ligrëza impara.

Al s'la cunfortâ bele da passé ailò sü vedli dis amesa süa jënt, che ti urô bun sciöche an pere. Al è gnü invié n grüm de parenté y d'atra jënt.

Al à bele lascé impli chi gran goti y buiü dassënn.

L'Grof â metü man so discurs: "Ciaredé ci bel post ch'al é chilò. Tan bel ch'an vëiga fora dlunch. Dlunch incëria de bi païsc y jënt che laora.

Nosc ciastel é gnü fat sö sterch cuntra l'nemich. Al resta tres davert pur vigni amich. Pur i purseghità él na protezium. Pur chi che é zënza ciasa y zënza nia él n alberch. Cun chësta intenziun y cun chëra de pudëi me gode in bela pêsc ciámó mi ultimi dis.

"Sce, sce", dijô i mituns, "l'ciastel é garaté polito, ël. Sce chisc trëi zocleri chilò jö à da



Dui sciafërs: Mariangel de Calalt y l'Pice de Tor



Can ch'al somëna, ciarel al cil, da ula ch'al vëgn la benediscium

Foto: Hans Pescoller

se lascé sö cuntra nos, urunse pa bëgn i tò a cunt. cun n té ciastel pudunse alzé les cûtes bel sciöch'i urun.

Gnanca chi da n murin o chi che passa dô n tru chilò te nosc teritorio, ne gnarà scunà!

Düè canè, zënza tò fora val-gügn, gnarà pro a paié contribuè pur aumenté nostes richëzes. Insciö gnarà nosc inom tumii y cunesciü lunc y lerch, ñina tla Schweiz".

"Ad aldi té parores êl ste pur 1 bun Grof sciöche l'sanch se foss fermé y l'cör ti jiss in toè.

"Ah, insciö la punsëise os? Malan de pacaj! Aspetede mà, i ô pa begn s'insigné.

Spo âl smardé ia pur tera so gote plegn de vin ch'al ê jü in tan de spidic.

Sciöche chësc gote é jü in tan de toè, insciö dessera inêe su-zede cun mi bel ciastel, che é mia ligrëza y me plësc tan", âl scraié.

Spo âl atira fat gni düta süa jënt y l'à fat tra jö fina ales fun-damëntes y à maledi la man che l'ess indò fat sö pur tichiné la jënt.

"Al é trö mi na ruvina co n ciastel fat sö pur tichiné jënt, âl dit, "y se lascé ajié l'bun inom".

P.C.



Clara Maria (Oriana) maridada
Tlisöra



Jones da zacan

Na storia dalunc o na buna man

Dui dis êl ste l'inom Angelina
Jeres tles plates dl Brasile scri-
ta dô.

Instant êl gnü docâ d'atres no-
vités.

Tl Brasile porta vigni mae-
stra che insëgna, side inèc mâ
tles mëindres scores, l'titl pro-
fessera.

Angelina insignâ a S.Ignaz
t'en post dl'America dl süd, olà

ch'al ê jënt dala maiù meseria.
La gran pert dla jënt laora sön
les pratories, olà ch'al vëgn
pianté bambësc, sorch y plan-
tes da zücher.

Ailò ne vëgn i lauranç nia paìà
cun scioldi, mo can ch'ai à dé
jö trëi perts de ñi ch'ai à abiné
adüml cun l'laur, pòi se tgni la
quarta pert pur la familia.

La maestra Angelina â bele n
pü nu sciöche ara jê pro söl

paîsc de campagna, can che ëra se lasciâ trasferi dala gran cité Recife fora te na püra vila.

Impô orôra savëi, sciöche ara jê pro in realté. "N pér d'agn la tignarài bëgn fora", se punsâra, dô che ara â lauré ailò n pér de mëisc, y se sintî de ester a bun post.

I mituns ti â pié sö n gran amur y fiduzia a süa professera, tan che Angelina, che ê instëssa tra ta sö da möta zënza geniturs, capi sëgn de plü, ci ch'al urô di, orëi bun a zacai.

Tröc di süi scolari ê dër sbiri, plëgns de boria y â tres la boëia daverta.

Plü gion essi tres mâ soghé al palê, che ê l'jüch nazional dl Brasiile.

Da can che Angelina â lascé fa ite na çiasadafüch te scora, che purater ê fata de blot arjila, pur ti dé na marëna a süa picia jënt, n'en falâl plü gnanca un a scora.

Datrai n'él un su che s'un stê demez. Al ê chresciü sö snel l'plü vedl di scolari y inçè l'plü intelighënt.

Angelina pudô datrai l'adoré pur fa çiaré sura ai mëindri tratan ch'ara se dô jö cun i maiùs. Iao ê so inom.

Al â ligrëza cun i libri. Al gnê inçè datrai cun parores rebeloses, ch'al â plü sigü cuiü sö sön plaza.

Iao â metü man da ste plü gonót da scora demez. N dé â süa

uma tralascé l'om y süi dui fredësc plü vedli. Da chël dé inant rovâi mâ plü adüm tra de vëi da sëra a durmîte chë püra baraca.

Ci che vignun fajô ia pur l'dé, ne savòi no un no later tra de vëi.

Iao â aldi cuntan ch'an podess davagné val'scioldi te cité da puzené çialzà, porté cufri y fa d'atri scüf.

Al é ste fora pur de plü edemes, mo spo gnêl indô zruch plü desfat jö y cun na maiù fan, co ch'al ê pié ia.

Angelina s'à studié fora n modo pur l' fa ste ailò pro i atri scolari. Ara ti metô vigni dé na buna sona de pan da doman te so pult.

Che Iao â odü chësc pan, âl ligrëza y se fajô bindebò de morvëia, mo al ne savônia, sc'al podô se l'tò mâ inscio a prudëzes. Al se l'â impò tut tla man y çiarâ düt gram ia dala professera.

Ara ti â dé sëgn cun i edli y metô l'dëit sôla boëia, ch'al dess scuté.

Da chël dé inant êl inanter vëi dui na inteja adascusc. Mo dô trëi dis manciâl indô. Sanbëgn che l'Angelina l'â mancia.

S'âra porvé debann?

In chësc domisdé êl na bampa lorënta sura s.Ignaz. Ara incundâ tëmp da plöia. Sc'al ê spo dedô dütes les sëmens plënes de paltan tacùs, gnêl pur val'edemes stlüt les scores.

Angelina â ortié na té möta te çiasadafüch a fa fiich pur la ma-



rëna. Dî êra stada fora y can che ara gnê, scraiâra: "l'fornel fiûma tan dassënn".

La maestra comanâ da fa ji ite aria te fornel cun na frascia, imprüma Olinda, spo n n'atra möta, deboriada.

Can che Angelina ñiará dô, êl la ñiasadafüch sciöche na poïata.

"Olinda, olà éste pa?" scraiâra mesa desperada. Ara ê ciumpedada te val'de morjel; al ê Olinda che ne se savô nia plü; la tirâ sö cun düta la forza y scherzâ sö la finestra cun düta la forza pur avëi aria.

Te chësc momënt àldun n gracium. L'èiamin d'arjila se destacâ y tomâ jö söl têt de stran y l'scherzâ tres.

Na flama saltâ sö y düta la ñiasadafüch vardô.

"Fora, Fora", scraiâ Angelina, brançâ Olina pur lguant y la strëflâ alaleria fora de se.

Inant s'êl abine sön üsc mituns che sburlâ y scraiâ. Angelina tirâ ti prüms y sburlâ zruch chi ia dedô.

Secunç alalungia êra nanter scé y no, tratan che flames nöies brodlâ da ñiasadafüch sö, n füm mat.

Al gnê scraié y fat pöde, mo jö te vila n'êl ñiamó degügn che se n'â anadé.

Ara saltâ da finestra ite tl füm, tirâ a se i mituns y i sburlâ da finestra fora y spo se rangiâi instësc.

Angelina sintî t'en iade ch'al ti gnê scûr. Ara orô se tigni y tomâ jö inanter döes proches. Defora s'un sciampâ i mituns dlun scraiân.

Da alt jö saltâl un fora de na brüscia. Al ê Iao. Al ê dan la ütia che vardô.

“Olà é pa la professera?” ti scraiâl ados ai mituns, che pitâ. La professera ne n'ê ingnò da udëi. “Laite”, mostrâi un o dui.

Iao ê salté ite pur chël üsc che vardô, mo tosc êl ste na ôna lorënta che l'â òt zruch. Al provâ de ji inant y porvâ de se fa aldi y scraiâ: “Professera, professera!” Degüna resposta!

Iao porvâ de ji inant sön dui-cater, tl fium inanter flames che saltâ sö, sintî te vigni proca, cîna ch'al l'â ciasada dô na proca jö.

Iao tirâ la professera a strefl ia da finestra, l'alzâ sö y l'aldî ciamó toman jö defora sön la cortesc...ciamó n pêr de scrais, spo nia plü. Finalmënter gnêle la jënt dl païsc y portâ Angelina fora dl füch, che gnê tres maiù. Ai se dê da fa cun la professera.

La baraca che vardô, ne n'ê nia plü da salvé.

“È i mituns dütè al sigüi”, ê la pröma domanda de Angelina, can che ara ê gniûda pro se in-stëssa.

“Dütè é a post. Ti às pô tö in-stëssa salvé, professera”.

Angelina ciarâ intoronn, sciöche ara oreß damané valch.

“I mëss ester gniûda da ne-scia laite. Che m'à pa metü al sigüi? Iao àn ciafè mort sot al plaftorn che ê tomé ite.

Čiamó dala sopoltöra de Iao, olâ che degügn de s.Ignaz ne falâ, se damanâ Angelina: “Čiu-dì él mo indô gnü zruch da nos Iao? In chësc dé ciasfara respo-sta: “Pur chë sona de pan, che Angelina ti scincà vigni dé ada-scusc dai atri...!”

ac

Cun i grif t'let

Na ciasa vedla in döes perts, cun döes families laite, êl ulâ-chemai tl païsc plü dadi.

Sön Čiablun n'êl finamai üna in trëi pertes y dailò êl laite chi dl Cësta, la vedla familia de Fe-lize y ciamó chi de Sepl usti.

Dl 1924 s'â Felize de Čiablun lascé fa sö na bela ciasa nöia y inultima ê mâ plü restâ chi dl Cësta tla vedla, mo bela berçia, che ai à inèe vëi fat sö sciöche na ciasa nöia cun l'tëmp.



Mëssa noela dl siur Ulrich Fistill a La Ila ai 12.7.1992

Na té èiasa in trëi pertes êl inèe jö in Costa da La Val. La ite êl la familia de Nazio, dl Plonr y inèe chi de Lenze.

Chisc ultimi s'â albü lascé fa sö tla finada na bela èiasa, mesa de mûr y mesa de lëgn, sönsom la vila, incér l'1910, àn albü inresci fora.

Tan dî ch'al é ca, ne se recorda plü degügn. Al sarà dagnéra almanco 100 agn ca. Fina che chi de Lenze, Frenes, ê èiamó tla èiasa vedla, viô ailò na té buna mëda.

Vigni dumënia, d'isté y d'invêr, jêra a messadora pur les cinch da duman.

Pur ne jumé nia la mëssa, se fajôra bele da sëra les trëces y

les curî jò cun na ciüra pur les preservé dala stlaina.

Can che al ê da ji a durmi, jêra t'let cun la gunela, i ñialzà tl pé y d'invêr finamai i grif!

Pur ne sgrafedé nia sö massa la litira, se ciulâra n burdun incëria, ai ñialzà.

De nöt messâra inèe pudëi durmi y palsé fora dales fadies.

Co jêra pa spo da duman da se descedé dala dërt ora?

N becher, che ara â mä bria de trà sö y l'lascé ji jö, chël n'âra nia. Sce ara n'â nia tan da s'un cumpré un, sce ara ne vagâ nia o sce al ê tan dadî, che al n'un n'ê nia èiamó, chël ne sà plü degügn da di.

Mo la buna mëda ê dër prakti-ga y sciafiâ inèe zënza n té traghët modern.

La sabeda sëra se tulòra l'gjal t'en cést, se l'purtâ sön èiamena y l'metô jö apé de litira. Püch dan les cater da duman gnêl munter.

Imprüma luvâl sö y dê na picia svatada cun les ares. po tirâl n salt sön urt de litira y metô man de èianté dassënn!

La mëda, che à sonn lisier, se descedâ attira. Ara luvâ sö, bel

vistida, sciöch'i savun, se dê na picia sferiada cun n pü d'ega ia pur la müsa, pur che la mëssa valess bëgn, sciöch'al ê a chi tempi la minunga.

Can che ara â albü delibré i grif dai burduns, s'impiâra na té picia linterna y piâ bel plan sö cuntra Ciampesi y inant pur Biei y dlilia vedla, bela cuntënta.

P.C.



Fréines da La Val burjé jö 1940



Chi che pô furlé, à inêe laurë

L'mandl zënza cör

Al ê n iade set fredësc che n'ânia plü l'pere y la uma y gnanca na sò ne.

Spo messâi vëi instësc fa i laurs de èiasa y chësta ne i plajô bëgn nët nia y insciö s'ài punsé de se maridé.

Mo ailò te so païsc n'èl nia jones pur vëi y insciö s'ài albü baié de ji tl furesto y s'un chiriuña.

L'plü jonn messâ ste a ciaré dla èiasa, ch'al ne gniss mine no ite valgëgn y can ch'ai gnê indò zruch, t'in cundijöi pa bëgn inè a vël dër na bela.

Vël ê bëgn ste intejo y insciö èsi pià ia i atri sies, dër cun la buna lüna. Söl iade èsi passà dlungia na té picia èiasa ia, amesa n té gran bosch y dan porta êl n té pice mandl vedlisciemo.

Al i â cherdé adalerch y â damané: "Oe, olà jéis pa tan debota y tan cun la buna lüna?"

"Jun a se chiriuña bela jona pur nos y pur l'fré che é resté zruch a èiasa".

"Au, os prosc mituns, iö sun inèe chilò tan su. Toléne inèe üna pur me, mo n pü na bela".

I sies mituns ê mâ jüs inant vëi y se punsà: "Ci ô pa ciámó impianté n té vedl grisc cun na bela jona?

Da ji inant èsi ruvà te na cité y dailò ài ciafé set sorùs ciámó dër jones y beles, bel sciöche ai s'les dejidrâ.

Ai les â tut dütes set, inèe üna pur chël che è resté a èiasa.

Da gni zruch èsi indô passà dlungia la ütia dl vedl mandl ia. Al ê bele dailò dan süa porta ch'al i aspetâ y scriaiâ dadalt: "Chelbeldî se salüda, os prosc mituns. I se diji dër bel dilan, ch'i mëis cundüt tan na bela picia jona".

"Indere, ara n'é nia pur te. Ara é pur nosc fre plü jonn che é reste a èiasa. Ti l'un impur-metüda"

"Ah insciö; impertuda", àl dit valgamia soz.

"impurtëde se pôi bëgn inèe iö, sc'al é mâ de chël".

Spo al tut na té picia maza blançia y â grufuré zacotan de parores da striné: "Abra cada-bra, fornacis ardentis".

Sëgn i âl aziché düè canè, mituns y mitans, cun la picia ma-



Jones d'Antermëia
zakan fies dl Michiel

za, tut fora la plü jona. Spo êsi düc devëntà statues de pera grijá.

La plü jona dles surùs â l'mandl frisc cundüt ite te süa ütia. Ara messà la tigni nëta y fa düc i laurs de èiasa.

Ara ê bëgn cuntënta y laurâ gion, mo ara â tan fistide, che l'pice mandl muriss val iade.

Spo restâra bela sora ailò te chël gran bosch, pro i tiers salvari. Pursura chësc âra baié n iade cun vël y al ti â dit: "Ne ste mâ no a te fa pinsiers de chësc

vers. No te tumëi ch'i möri. Al n'é nia possibl, dea ch'i sun zënza cör.

Y sc'i ess impò da muri, spo lasci mia maza magica sura porta.

Cun chëra àste madér bria d'anziche les statues de pera, spo él indô tües surùs y i sies mituns liberi y insciö ciafeste indô cumpagnia bel sciöche t'ôs.

"Olà àste pa lascè l'cör, sce ne te l'as nia pro te"? L'â dama-né la picia jona.



Chi che à metü sö la colm dla èiasa, se mirita l'past dla colm

Foto: Hans Pescoller

“Mëssté propi savëi düt”? â dit l’pice vedl. “Bëgn, bëgn, sce te l’as propi d’li de l’savëi, spo pôi bëgn tl di. Al é te mia cûtra da let.”

L’dé dô, can che l’pice mandl grisc s’en ê jü ite pur chël gran bosch scûr, â la prossa müta cu-jî fora n grüm té bi ciüf sólo cuntra da let, aciò che l’cör dl zbergl ess na migula de ligrëza.

Can che l’pice mandl ê ruvè a ñiasa da sëra y â udü dñic chi bi ciüf són süa cutra da let, âl metü man de rî y dijô: “T’es bëgn cis na prossa, bela müta! Mo al é mâ ste na cuinaria. Mi cör é....al é.....”

“Ulà él pa? Dijéme1, ulà ch’al é”, urô savëi la prossa müta.

“Al é tl üsc de stüia”.

L’de dô, can che l’pice berba se n’ê indô ste, âra fat na bela gherlanda de ciüf y l’à tacada sön üsc de stüia.

Da sëra, can che l’pice vedl ê indô ruvè a ñiasa y â udü chësta bela gherlanda sön üsc de stüia, âl damané: “Ci à pa chësta bela gherlanda chilò da signifi-ché?”

“I ti l’à fata a to cör”, â respon-nü la picia jona. Spo ti êl indô sciampé da ri al zbergl. “Ah, mo na prossa picia maradëta éste bëgn purdërt”, âl dit. “mi cör é pa düt t’en n’ater post co te stüia”!



Da na noza våra pro cocchesî!

Sön chësta à la bela jona ciafè dër la ria lüna y â dit: "Eco, pere, n cör eis vos y insciö pudes-ses inè muri, spo restassi chilò sora, abandonada da düc!"

Sëgn ti à dit da nü l'pice mandl, ci ch'al ti â bele albü dit denant n pêr de iadi. Mo ara l'à d'li de savëi, ulà che al â cör.

Spo ti l'âl bëgn dit a forza de tantes: "Dér dalunc da chilò, t'en post desert, ulà ch'al n'é degügn, él na dlisia dër grana y vedliscima, sarada cun portes de fer.

Düt incëria él n canal dër lerch y dër sot, plëgn d'ega y degun punt che passa suraia.

Tla dlisia él n vicel che jôra sö y jö. Al ne mangia nia y ne bëir nia, mo purchël ne mörel impò ne y degügn n'é bugn de l'pié.

Tan dî che l'vicel vîr, mëssi inè iö vire, ciodi che tl vicel laite él mi cör".

Ad aldî chësc patüc âra indô ciafè dër la ria lüna, la prossa müta, dal momënt ch'ara ne sciafiâ nia da ti fa na ligrëza al cör dl zbergl.

I dis ti savô bëgn daspavënt lunè, can che ara ê mâ a ciasa sora y chësc suzedô bëgn feter vigni dé.

Niade che ara ê dailò dan süa ütia sentada sön banch, él ruvë adalerch n té bel jonn che rudâ pur l'monn. Al l'à saludada dër bel y vëra inè.

Dea che ara ti savô tan na be-la y ciarâ ca tan da urëi bun, ti él jü n pü plü purmez.

Ara l'à damané, da ulà ch'al gnê adalerch y ulà ch'al ê pur ji.

"Ah, bela jona", ti âl respo-gnii, "i à tan la ria lüna".

"A ci moda pa?" l'à vera da-mané.

"L'pere y la una é bele dî morè. Spo ài ciomo sies fredesc.

Chisc se n'é jüs a chiri na prossa jona y me n'ess inè chiri tüna a me, mo ai n'é mai plü ruvâ adalerch y sëgn sunsi sön tru pur ji a i chiri".

"Ai, mi bel jonn", ti â dit la müta, "spo n'aste veramënter nia bria de ji plü inant! Sëntete mâ jö sön banch n pü, ch'i te porti pa val'da mangé y da bëi-re.

Spo sài pa bëgn inè da te di val'."

Chësta ti â bëgn tan plajü al pür jonn. Na miù n'essera pudü t'in fa chësta prossa jona che ti dé inè, tl medemo tëmp, buna speranza.

Intratan ch'al mangiâ ci ch'a-ra ti à albü porté sön mësa, âra metü man de cunté: "Iö à ciomó sies surùs.

Sëgn ne les ài nia plü purdërt. Tü fredesc é gniüs te nosta cité y se n'à ciafè tüna porom. Ai m'â dit a me, che ai â lasce l'fre plü jonn a ciasa y vël n'ess inè urü tüna.

Spo fossi iö stada chësta. Mo da passé chilò dlungia chësta picia ütia ia, ne i âra nia buté.

Chilò élè n zbergl y chësc urô me fa ste chilò da vël.

Insciö s'ësi gnüs a romù y vël à incanté düc canè cun süa ba-chëta magica.

Veighëste, ia dô la ütia él descend statues de pera. L'pice vedl n'à degun cœur tl piet. So cœur, sciöche al m'à dit, doss ester t'en vicel che ne pô mai muri purchël. Al é bëgn n spa-vënt, tan gran che....”

Can che ara â albü cunté sö düt chësc patüic, àra metü man de pité bel da plan, la prossa y bela jona.

L'müt ti à albü ascuté pro cun grandiscimo interesse y inultima àl dit: “Spo cunvëgnel ch'i väis a chirì l'vicel. Magari sunsi bun de l'piè”

Chësta foss bëgn na belisci-ma cossa, èra”, â dit la bela mü-ta.

“insciö gniss indô mies surùs y tü fredësc delibrà dal incante-jimo y deventass indò jënt sciö-che denant.”

Intratan êl gnü da sëra y la müta â messé ti chirì n ascogna dù al jonn, denant ch'al ruvass adalerch l'zbergl.

An ne pudô nia savëi, èi inten-zjuns ch'al â a udëi n té jonn ailò insciö t'en iade. Canch'al è ste sön chëra da ti di aruveder, ti àra ciámó auguré tröpa furtü-na y la benedisciun de Dî.

Söl misdë à l'jonn metü man de ciafë n gran apetit. Al s'ê



Heimkehrer dla 1. vera mondiala da S.Martin y Antermëia

senté jö amesa na bela erba y â metü man a despochené fora a udëi ñi che la prossa müta ti â albü metü ia.

“Oi, ñi bun patüc”, âl scraié, “chilò pôra bëgn gni adaldé.

Sce al é ñiamó valgûgn ch’ô mangé, dessi mâ se fa purmez.”

Sön chësta âl aldi bradlan ia dô vël. Al s’ê ôt a ñiaré y al ê n té gran bò cöce.

“Sce i ne me fali, sunsi invié a marëna”, â dit l’bò. Spo s’ê l’gran tier punü jö dlungia chësc jonn y â metü man de mangé dassënn.

Can che al n’â albü assà, s’âl ñiamó bel liché ia la müsa cun chë gran lëinga. Al â dér bel ringrazié yâ ñiamó dit: “Sce t’as debujëgn d’aiüt val’iade che t’es dér al prigo, spo pënsa mader a me y chermede, tl pin-sier.”

Can che al â albü dit chësc, êl luvé sö y se n’ê spari amesa té brüsces ite.

L’jonn â albü cuiü adüüm düt cant ñi ch’al â avanzé, s’â metü so ruchsoch söl spiné y ê indô pié ia bel cuntënt, dô na té mangiada.

Dô da valgunes ores de bundernamënt ite pur chël gran bosch, âl indô ciafé fan.

Al s’ê senté jö danü te na bela erba y â indô metü man da despochené fora.

Al â ñiamó tres patüc da mangé in abondanza. Sëgn âl indô scraié: “Sce valgûgn à fan da mangé, dessi mâ se fa purmez.

Chilò n’él pur düè.

Al â atira aldî mosscedan te chères brüsces y al ê gnü fora n té gran purcel salvare.

“Al m’â soné che valgûgn ess cherdé y sce iö sun miné, o valgûgn d’atri.”

“Vi mâ ca y lascete savëi bun chësc patüc”, â respognü l’jonn, spo ài naota dé na buna mangiada trami dui y can ch’al â albü mangé assà, l’purcel salvare, âl dér bel ringrazié y â dit: “Sce t’as val’iade de bujëgn de aiüt, spo cherdeme mâ me, ch’i vëgni pa bëgn a te daidé!”

Spo se n’él indô trat ia amesa chères gran brüsces ite.

Dô ch’al â albü cuiü adüüm so patüc, ê inè l’jonn indô luvé sö pur ji inant.

Al ê i dis lunç, mo tla finada êl inè gnü da sera y l’pros müt â indô ciafé fan danü. Al s’ê fermé y â ñiamó destenü fora düt cant ñi ch’al â ñiamó y â cherdé da nü: “Sce al foss ñiamó valgûgn che uress mangé cun me, dessi mâ se fa purmez. Al é tres ñiamó val’ da mangé!”

Chësc iade aldîl svatan sö tl’aria té gran ares y al ê propi gnü na dërta ambria sciöch’al foss passé na neura.

Al ê n té gran bestiun d’en vicel y al â dit: “Al m’â soné d’aldi cherdan a cëna. Pur me ne saràl pa bëgn no plüi resté val”!

“Ciudi pa nia”, ti âl dit l’jonn. “Lascete mâ jö y mangia cun



Lauranè da Soregia da S. Ciascian

me, ñi ch'i un ñiamó chilò". L'gran vicel ne l'â nia albü lascé di dui iadi.

Al s'ê lascé jö ia pur tera y â dé na buna mangiada cun l'viandard y can ch'al n'â albü assà, âl dit: "Sce t'as val'iade bujëgn d'aiüt, cherdeme! "Spo s'êl indô alzé sö tl'aria y se n'ê joré inmalora.

"Ostro, ñi prescia ch'al à albü chësc gran vicel. Al ess dessigü salpü da me di, de ñi vers ch'i mëss ji pur ruvè pro chë gran dlilia. Da su, zëenza urafica, stënti da la ciafë sö.

Pur l'terzo iade â l'jonn cuiü sö sües tlaucures y è indô pié ia. Dea ch'al è ñiamó grana dé, urôl ñiamó ji n toch.

Dô da püch tëmp êl bel ruvè tan inant ch'al udô la gran dlilia dër dalunc. Al jê mâ ñiamó tres inant, ñina ch'al è ruvè pro chël gran sfussé, olà ch'al n'ê degun punt da passé ia.

Dea ch'al â metü man da gni scür, s'âl chirin post da se lascé jö, Da ji düt l'dé apé êl bëgn stanch sëgn y al s'ê atira indur-midi.

De nöt n'êl nët nia frëit y al â durmi fina ch'al luvâ sö l'surëdl.

Sëgn ti ñiarâl a chël gran sfusse plëgn d'ega y zëenza n punt da passé ia y se punsâ: "Sce al foss chël gran bò chilò cun na dërta sei y se buiess sö düta l'ega, jissera bëgn inè da passé ia zëenza punt".

Apëna ch'al s'â albü punsé chël, êl bele ailò l'gran bò y à metü man de bëire cun na dërta sëi.

L'jonn ê spo passé ia y ê ruvé dan porta dla gran dlisia.

Ara â te gran mürs grosc y portes de fer dër pesoçes.

"Malan de laur", se punsâle. "I n'â gnanca na luvira pro me. Ah, sce al foss chilò chël gran purcel salvare cun sües gran zanes! Chël foss dessigü bun de runcé fora n büsc, êl!"

Apëna ch'al se l'â albü punsé, êl bel ailò l'purcel salvare.

Al â metü man de runcé cun sües gran zanes stersces. Al ê tosc tomé ca na té gran pera y sëgn gnê bel inçè les atres, üna indô l'atra, fina ch'al é ste ciavé fora n té gran büsc da pudëi te dlisia.

Sëgn êl jü ite l'jonn y udô l'vicel joran intoronn te dlisia. Mo al jorâ tan alalt, ch'al ne savônia co fa da l'pié.

Spo se punsâle: "Sc'al foss chilò chël gran vicel, chël me l'piass mâ sauri, êl".

Tl medemo tëmp jôral bel dal büsc ite, l'gran vicel. Al à mâ atira albü pié l'vicel che â l'cör dl zbergl tl piet y ti l'â spo dé al bel jonn. Vël se l'â metü ia bel te ruchsoch deperpo che l'gran vicel s'un jurâ inmalora.

Cun gran ligrëza se n'êl atira indô dé òta pur ji zruch dala bela y prossa chestiana. Dea

ch'al savô avisa l'tru, êl bel ruvé apost cotan denant che al gniss zruch.

Spo ti l'âl cuntada avisa ala bela müta, sciöch'al l'à fata y che l'bun patüc da mangé ê tan ste da d'aduré.

Ala prossa müta ti plajòra bëgn tan y ara ti â atira fat da cëna al bel chestian, denant ch'al ruvass adalerch l'zbergl.

Spo l'âra fat ji sot litira ite cun l'vicel y l'â curi jö polito, che l'pice mandl ne pudess mine no l'udëi.

Defata dô ruvâl adalerch l'pice vedl y al baudiâ ch'al ê tan püre, dea che so cör ê jü mancia.

Chësc âl aldi l'jonn sot litira ite y al se punsâ:

"A me instëss ne m'âl veramënter fat nia de mal, mo al ne sciafiâ bëgn gnanca ne. Mo cun mi fredësc y sües chestianes âl bëgn lauré burt assâ, dal momënt ch'al à fat statues de pera dinfora. Mia chestiana s'âl spo inçè salvé a vël. Spo pôl bëgn basté".

Sëgn â l'jonn metü man de druché l'vicel te süa man.

"Oh, tan ch'al me drüca", â scraié l'pür vedl, "müta, i möri!"

Y francamënter êl tumé jö de scagn y ê mort, dea che l'jonn â albü druché massa tl vicel, zënza se n'anadé y l'â sufié.

Can che la prossa müta ti â dit, che l'zbergl ê mort, êl gnü fora de so ascugnadù.

La bela jona à tut jö la bachëta blançia che ê sura üsc de stüa y ê jüda fora ad aziché vigni statua de pera, sciöche l'pice mandl ti â albü insigné.

Spo êl t'en iade indô ailò i sies fredësc cun les sies surùs de vëra.

Sëgn êl spo dé ca na festa: n abraciamënt y'n bajamiënt de vigni vers, ch'i n'ëis gnanca na idea ne! Picia jënt!

L'pice vedl ê mort oramai y degügn ne foss pa sta bugn de l'russuri. I fredësc y les surùs no naota, ch'al i â bëgn tichiné assà da i fa deventé pera.

Sëgn se n'ësi spo jüs dütè canç bi cunténè y â fat sö n nozun, sciöch'an pô bëgn s'imaginé.

La jënt plü vedla dl païsc dijô, ch'ai ne se recurdâ mai na noza tan grana y tan bela.

Mo dea ch'al n'ê ingnò ste n scioz da tò ca, à i fredësc imprüma messé ji a perié a noza, sciöc'al vëgn ciámó fat aldédaincö. Ai jê mâ inèe da chi ch'ai n'ênia parenté y dütè ti dê ca val', dër gion.

Insciö êsi spo viè n grüm d'agn bi cunténè, zënza mai strité.

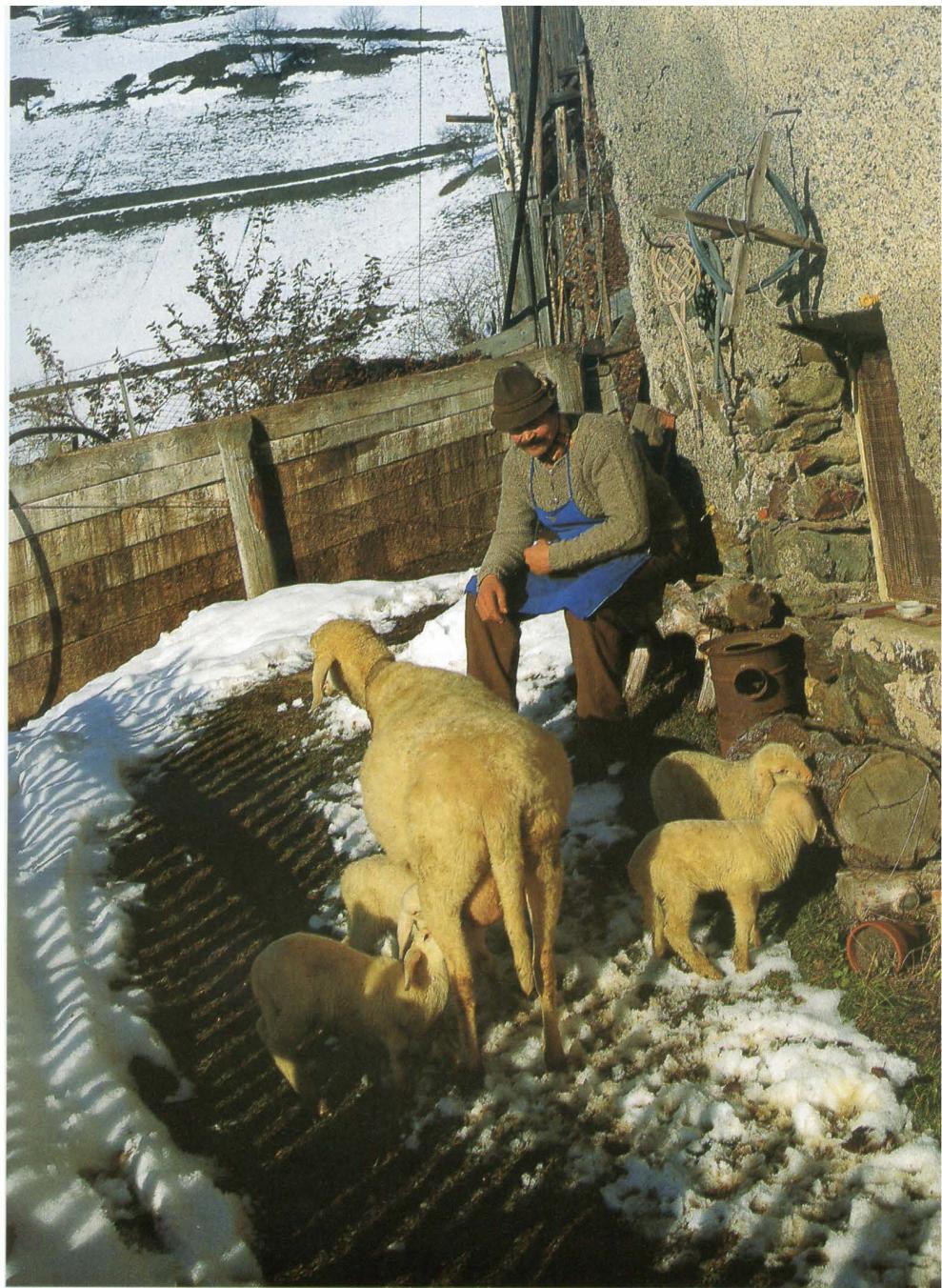
Vigugn â ciasfè da laur y cun l'tëmp s'ài dütè fat sö na té picia ciasa, ulà ch'ai se daidà un cun l'ater, dea che vignun à albü imparé n n'ater ert.

Al é muradùs, tistleri, zumpradùs, moleri y manuai. Ma electrizisè n'él degügn, dea che laota n'ëra nia ciámó stada ciafada sö la forza electrisc.

P.C.



Fam. Paul Verginer - Kessl - S.Martin



Na biscia da 4 agnî: ligrëza pur vigni paur y vigni famëi

I trëi dejideri

Ai cunta che dër dadî rudâ Chëlbelde incérch sólo tera imanié só da vedl petler a udëi sciöche la jënt s'astilà.

Sce al l'fesc èiamó aldédaincö, chël ne sàni nia.

Al è ruvé t'en païsc y s'ê fermé dan la èiasa d'en dër ricun. Al à perié d'en pü de val' da mangé y da bëire. Dea ch'al è prësc da sëra y n pescimo rî tëmp, âl inèe perié de n post da podëi se lascé jö a passé la nöt.

L'scior è gnü fora dan porta dlun cuinan y à dit: "Da tec n'èste nia, vedl petler. Mineste che chësta sides na ustaria o na èiasa di vedli? Iö te diji, che chilò él da ji inant o da dè òta. Spazete mâ, denant ch'i chërdi l'çian, tö stroligo y lere dales giarines y ne ste mai plü a me passé ite la porta."

L'püre petler â bëgn albü trat n gran süst ad aldi té parores da n té crotun y â porvë de cinderne inant, dlun ciacantan.

Spo, dô na té picia èiasa só sura chëra dl ricun, n'él ste un che â cherdé só l'petler dea ch'al s'un menâ piçé.

"Olà òste pa èaimó ji insöt cun chësc tëmp, püre berba?"

"I ne sà nia ulà ia. Na fan y na sëi ài ch'i sta a tumé ia pur tera".

"Vi mâ só da me. De èi che t'as ciafë dal vijin n'âste pa pesoch da porté. I à instëss la meseria, mo n tò de pan, n gote d'ega y n sach de müstl da te pone lassura ài èiamó, sce t'es cuntënt impara."

"Os sëis n pros berba", â dit l'petler. Iö vëgni só, iö, y che Chëlbelde se benedësce", â dit Chëlbelde.

Al è jü só tla picia èiasa. L'pros berba ti â dé da mangé y da bëire y l'petler â inèe n pü pudü palsé deperpo ch'al mangiâ.

Dal momënt ch'al n'è nia èiamó ora da ji a durmi y l'bur tëmp â albü lascé dô, pur la interzesciun de Chëlbelde, s'ësi èiamó sënta sön banch dan porta a s'la cunté n pü.

Al è gnü fora na bela sëra nia frëida, cun na bela lüna colma.

Inèe l'cil è bel plëgn de stëres.

Intratan che chi dui stê ailò dan porta a s'la cunté bi pazifichi, è l'ricun sön vider de süa èiasa, asvaçé cun trami i brac sön n té bel gran plumac y na té gran pipa tla boçia, che ti èiarâ pro.

Al â metü man de brunturé cun vël: "Sëgn èiara madér chësc macaco cassö.

N'âl pa invié chël stroligo d'en petler a ste suranöt? Spo n'âl vël instêss nia da i dé. Val' plü de stupido ne savessi. Mo iö à dagnora dit: "I riè cun i riè, i leri cun i leri.

Purdërt ne fossel gnanca da tò sö de té jënt ne. Ne te pôs nia savëi, sc'al é un che é gni a spiculé. Dedô pôl ciámó gni adalerch cun süa pande ad arubé y ti taché fîch al païsc....Ci cuntament ch'ai à chisc cassö! I mëss bel n pü mëte averda, ci ch'ai à tan da se cunté."

"Tö t'es n bun cosce, tö", dijô l'petler al pros berba. "Tö te miritass de ciafë na gran furtüna, sciöche al i capitâ datrai a extra de buna jënt. Mi pinsier é, che te pudesses te damané trëi dejidêrs pur to bëgn y pur l'bëgn de tüa anima. Mo de tüa anima messaste pa bëgn ciaré l'plü. No ch'ara ti jiss sciöche ara ti é suzedüda al feur de Co-stadedoi."

"Co ti éra pa jüda a chël?" â damané l'bun berba.

"N'àste mai aldi chësta storia?"

"Noo, dal bun nia".

"Pro chësc feur ê ruvé n iade san Pire sön so müsc é l'â perié sce al ti l'es infuré, mo al messâ mëte sö nü fers impé de mâ catter.

Purchël pudôl se damané trëi dejidêrs. Can che chësc macaco d'en feur â albü infuré l'müsc, s'âl damané:

1. che süa botsa dal ega de vita foss tres plëna;

2. che chël che jê sön so lëgn da pér a ti n tò, messâ ste lassö fina ch'al ti dê l'permescio de gni jö;

3. che degügn ne pudô ji ite te süa stüia, tan inant ch'ai ne jê nia dal büsc dla tlé ite.

A chësta mainira â albü l'feur na vita dër lungia, dea che al ê ste bun d'impizé sö la Mort sön so lëgn da pér y ne la lasciâ nia plü gni jö.

Al malan ti âl dé na ciaria de striches n iade, ch'al s'â albü scaprizié da ji te süa stüia pas-san da büsc dla tlé ite.

Mo l'miù dejidêr, chël dl'eterna salvëza, ne s'â l'bun feur nia plü damané. A chësta moda ne murîl mai y s.Pire ne pudô mai l'tò sö da vel.

Cinamai l'malan se l'tumô chësc feur. Al ti â saré la porta dl'infér y â paré ia l'ridl, ch'al ne pudess mine no ite.

Insciö mëss l'pür feur tres ru-dé intoronn zënza pêsc.

"Oh, can dala pistola", ti êl sciampé da di al bun berba zën-za ch'al savess che ch'al dailò dlungia vël sënte. "Chësc é n malan d'en scich, êl.

Chilò s'âl bëgn falé dessënn chël pür feur. See iö ess da avëi na té grazia, ch'al me gniss n té Sant pur i pîsc, uressi pa bëgn m'audé val'de dërt. Mo chi prighi ne sarà pa bëgn no, ëi".



Él iagri o bilderi o lauranè de bosch.

“Chël ne pôste nia savëi”, â dit l’petler. “Madér nia s’audé val’ tan damat sciöche l’Doro y la Lena â fat canch’ai â albü na vijita dal Angel de Chëlbelde.”

“Ci êl pa suzedü in chël iade?” â damané l’pros berba. “Al ê dui da na gran meseria. Ai periâ dé y nöt Chël-

beldî ch’al i daidass fora de chësta meseria.

Dea che un y l’atra ê de buna jënt, s’â Chëlbelde punsé d’i daidé. Al ti â fat gni jö so angel sólo tera. Al i â saludé y â dit: “Chëlbelde, nosc gran y bun Signur, s’â punsé de ejaudi vostes oraziuns. Pudéis se damané

trëi dejdêrs pur ruv   fora de vosta meseria, mo al ne pud   nia se trat   de scioldi o campagna, dea che sce ch  sc foss pur osc   tl, spo l'esses bele ciaf  ...dadi. Ch  sc m'  l met   a se di nosc Signur.

S  n ch  sta    dit l'Doro: Ci me j   pa a me, ch'  l me v  gnes ejaudi tr  i dejidêrs, sc'i ne p   nia me dejidr   ci ch'i   . Ci    pa na porsona z  nza scioldi? N scioldo falz che ne v  l nia, vögnera aratada da j  nt.

Spo damanete mefo ci che te mines, mo sot a t  ia responsabilit  , sce t'  s da rest   ded   mal-cunt  nt.

S  n ch  sta    l'Doro daman   s  ua vedla: De ci unse pa l'pl   debuj  gn?

I   aratass na munt pl  na d'or cun n t   gran m  r inc  ria o pl  tosc n cassabanch pl  gn de scioldi, ol   che an pudess tres n t   fora, can che an n'adora.

A me me gnissel inm  nt, che te pudess b  gn in  e me lasc   a me n dejid  r. I    b  gn in  e i   tan peri   y sospir  , ch'i    propi ciaf   i jen  dli da plaies.

T  , Doro, p  s dagn  ra ciam   te dejidr   ci che t'  s, t  .

“Va bun ass  . Les   res    gon  t pl   scicades co nos atri. Spo damanete m   s  gn, ci ch'  l te v  g  n inm  nt!”

“I   me comani n belissimo guant, tan n bel che degüna   ra n     iam   mai alb  n tal, gnanca la imperad  ssa dla Ruscia ne”.

Ap  na che la Lena    alb   dit fora ch  sc dejid  r,   ra t'en iade stada vistida cun l'pl   bel guant, pl  gn de diaman  , perles, or y arj  nt.

Al slumin   tan, ch'  l faj   propi m   ai edli a ti   iar  .

L'Doro s'   dessen  ,   l. “Chi-llo sce t'  ste daman   val'da stu-pida, ch'an n'    n  t nia de bu-j  gn. T'esses almanco intup   a te daman   1000 de t   guan  , spo essun pud   n'en vène valch y gni pro scioldi. Ch  sta    bel m   na superbia,   ra”.

“Ah, malan de ciorlo! Ciam   m'un di s   purch  l ch'i sun tan bela. See i ne te s   nia bela a te, ti s  i pa b  gn bela ai atri. Va dai corni t   purcaria!”

“Eh, diau de na stria, scrai   l'Doro d  t dessen  : “I uress b  gn che ch  sc guant te jiss tres ite”.

Tl medemo mom  nt ti    j   l'bel guant tres ita ala Lena y ara    ciaf   n m   tan gran, che ara    met   man de scrai   ci ch'ara    buna, dal m  . Ara salt   fora pur l'pa  sc sci  che na mata y d  c rufl   ad  m a ud  i, ci ch'  l suzed  .

La Lena ti    dit, ch'  l    so om la gauja d'en té m   y scrai   d   ai  t. I paurs ti    atira salt   ados al Doro cun la britula y manaci   d'l sbritul  , sce al ne faj   atira n mitl.

“Fala l  ida bel snel da n t   m  , ch  sta p  ura coscera”,    dit



n té gran paur, “scenò te stran-guri”.

Sön chësta â l'Doro metüi man de se tumëi y al s'un menà bëgn instëss pièé che süa buna Lena messâ tan pati.

Spo âl atira dit: “A inom de Dî me damani che les soferën-zes de mia Lena àis na fin”.

Insciö êra inèe suzedüida y la püra coscera â bëgn tan gion che ara ne sintî plü t'en iade degun mé.

Mo inèe l'terzo dejidér é ste dit fora. L'bel guant n'ê nia plü ste da udëi y l'pür Doro n'â albü da chël momënt incà plü degü-na pêsc sön chësta tera. Da Sön munt da Rinajënt se ciasfâl cui-nades

tan granes, ch'al n'ê gnanca plü vit cis dî ne.

“Purchël, bun berba”, à dit l'petler, “Sc'i esses inèe os da pudëi se dejidré val’, metede averda, ci ch'i se damanëis, che ara n'àis da se muié dedô. No stede a i fa dô a chisc macachi. Jënt da tec â mâ tres val’ de mal y de ingiüst tl èé. Ai baudia demistrù, ci ingiüstizies ch'al é, ci perdites ch'ai à fat y é da-gnëra malcuntënc. Al n'é de trëi sorts:

1. de chi che ne sà nia y ne sâ da fa nia,
2. de chi che n'ô savëi nia, che desprija l'savëi y l'ester dl'ert,
3. de chi che savess y pudess fa val'de dërt, mo ai ne l'fesc nia y ne se cümerneïa nët nia pur l'bëgn de süa anima.

"Aha, sëgn ài capi", à dit l'pros berba. Sce jö pudess me dejidré trëi cosses, me dejidrassi:

1. dan da vigni atra cossa, de ruvé dessigü a paraïsc,

2. sanité y cumentëza tan dî ch'i à da vire,

3. sc'al n'é cuntra la orienté de Dî, me dejidrassi na té picia ciasa dal momënt che la mia manacia prësc da tumé adüm".

"Vüsc trëi dejidêrs i plësc a Chëlbelldî", à dit l'furesto", y iö sun sigü, ch'ai gnarà inèe ejaudîs."

Sön chëra êsi spo luvà sö i dui berbesc y se n'é spo jüs a durmî.

L'ricun jö dessot â ascuté pro y intenü vigni parora, ch'al à al-

di yâ atira metü man de fa sües osservaziuns: "Al n'é gnanca da s'imaginé no, che na porsona tan vedla sciöche chël petler pô gni cun rajonamënè tan kindisch. Mo, sanbëgn, da gni vedli vëgnun inscio.

"Alter schützt vor Torheit nicht", disc l'tudësch.

Tl momënt che l'ricun ê inèe sön chëra de s'un ji a durmî, udôl madér t'en iade, ch'al gnê n gran luminùs dla picia ciasa dl vijin, deperpo che les atres ê dütes scüires.

Al n'é nia na lüm de ciandères o de val'sort de füch y gnanca l'luminùs dla lüna ne, mo n luminùs tröp plü bel lisier.



Sön munt da Rina



Al i gnê inmënt d'udëi pursones dër luminoses che rudass incér la èiasa. Ares se muiô cun na zerta armonia, tan lisiera, sö y jö, sciöche ares jiss sö pur na litra che n'ê nia da udëi. N iade êres sön têt; n n'ater iade sö i mürs y sö pur i vidri y tl medemo tëmp êl n gran chit.

Sön chësta â l'ricun metü man de gni bel plan, plan, nervös y uramai se tumëi.

Al s'â metü tl cé, ch'al foss val'spiriti che rudass intoronn.

Spo s'âl n pü signé y s'â inè vël lascé jö a durmi. Mo al n'à pudü durmî oramai düta nöt nët nia.

Da duman adora, can ch'al metò prësc man de gni dé, n'âl degüna pésc y al ê atira indô jü a ciaré da vider fora.

Bel te chël àl udü l'vedl pe-
tler passan dan da süa èiasa ia,
dal momënt che vël ê inè luvé
adora.

“Ciara, èiara”, â grufuré
l'rich, “chësc é bel inè adora
impé.

Chilò mëssel ester val'd'ex-
tra. Al à inè n sach sólo sciabla
y inîr n'en n'âl degun. Chësc à
dessigü rablé düt adüm èi ch'al
à ciafë sö dal vijin y sëgn s'un
vale, bel adora, deperpo che l'a-
ter dorm èiamó. Scuncia l'dërt.
Sc'al à urü l'lascé ite, sce...a me
pôl bëgn ester anfat. Chilò n'ai
iö nia da me fiçé ite.”

Intratan êl gnü dé. Al ê inè
luvé la fomena dl rich y ê jüda
ia da vider a ciaré fora a udëi
ci tëmp ch'al ê.

L'èiarü s'ê n pü desfanté ia y i dui stëntâ a crëi a su edli.

La picia ciasa dl vijin ê sëgn na bela gran ciasa nöia de vigni vers, cun la medema forma de chëra da denant.

“Somiëi o éra veramënter insciö”? s'â albü damané l'ricun. “El francamënter deventé realté l'dejidér dl vijin? Che foss mo ste chël vedl petler? San Pi-re o dl düt Chëlbeldî instëss! Ci bestium ch'i sun ste a ne l'la-scé nia ite inier domisdé”!

“Mo sce t'âs fat na te cossa, scé este ste na cröcia tan grana che”...â dit la fomena. “Spazete y raiti dô bel atira. Präi por-denanza y mostrete valënt im-para....Ah, mo väigheste, al é bëgn impò n vero spavënt pur nos atres ad avëi n om tan stu-pido”!

L'rich â mâ atira cherdé l'fant: “Tone, arjigneme ca l'èiaval bel snel, ch'i à prescia da i salté dô a chël petler, denant ch'al me sciampes massa da-lunc. Mëtemel for dan stala.”

“Intratan s'â l'rich metü ia n tacuin bel plëgn de Chi da Picu-

lin cun sü ciavai
scioldi y ciarié ite n ruchsoch
plëgn de bun patüc da mangé.
Spo el pié ia
cun n dër desfratamënt. Al â
passé fora l'païsc y s'ê metü sö-la
gran strada.

Ara n'â nia albü duré dî, ch'al
â albü apié l'vedl petler. Spo
s'astilât sciöche al ne l'ess mai
albü udü denant.

“Oh, bun dé, furesto”, âl dit,
can ch'al ê ste dlungia. “Bel tan
adora sön tru? Vâra bun? Ulà
ia bel tan adora? Ci àste pa ailò
te chël gran sach?”

“Bun dé, bun dé”, â respognü
l'viandard. “bel dilan dl salüt”.

“Te l'arâs bëgn stleta das-sënn, pür pelter. Àste almanco
n pü de scioldi?”

“Sce, sce! Bel dilan. I sun
cuntënt”.

“Mo èi che t'âs te chël gran
sach, fossi curiùs de savëi”.

“Ah”, â dit l'petler insciö pur
na cuinaria, “chilò laite él mâ
les preocupaziuns ch'i ti à tut
jö an té pür cioch”.

“Ah, chësta bëgn é da ri”, â
respognü l'rich che ne cherdô
sanibëgn nia. “I ne sun pa nia
curiùs de savëi ci ch'al é laite.
I me dejiderass mâ val’.”

“Ah, insciö? Os sëis inèc un
de chi che se dejidraval? Chë-
sta va propi extra bun, ëra. I à
bel avisa trëi dejidêrs tl sach.

Chël che s'i dejidra, i ciafa
inèc, mo al mëss inèc tò l'sach”.

“Ah, dà ma ca, dà ma ca! Iò
l'toli bëgn iö”, y l'rich tignô be-
le fora la man pur pié dô l'sach.

“Chilò àste inèc n tò de pan
y na liagna. Insciö väigheste in-
èc, ch'i n'â nia l'avarizia, sciöch
ai la mët fora chi che m'à na
dërta invidia. An alda mefo
tres: crotun dala malora. Mo i
sun pa bëgn na dërta pursona
che sparagna y tägn ordine
dlunch.



Chi da Piculin cun sü ñiavai

A chi che à debujëgn, i dài gion val”

“A düè”?

“No, a düè no. Chël n’ë bëgn nia possibl, ël, â dit l’vedl. “Iö à dagnora aldi dijon, che da Chëlbeldi infora né degüna cosa imposcibl”, ti ê salté tl discurs l’rich, che â bele l’sach tla man.

“Èl mo süa orienté, che düè mëss gni daidà?”

“Oh, mi bun amich”, â respongnü l’petler, “chësc é da intène spiritualmënter, ël. An dess perié pur düè, inèce pur chi ch’an ti à l’sënn!”

Sëgn â l’rich ôt so ñiaval pur s’un gni indô zruch a ñiasa.

So èé plëgn de dejidêrs, che

al ti gnê immënt de gni ciurn, sciöche n murin da vënt, olà che düt jöra sot l’antermöia fora.

Çi fossel pa sëgn ste da se dejidré? Scioldi àl bëgn assà y cun chi pudôl fa na bela vita. Sanité ne i manciâl gnanca ne.

Cumentëza? Ah, chël no ne païâl pa la möia de se dejidré.

L’uomo n’ë pa impò na mai cuntënt, se punsâle.

Tl medemo tëmp fajôl ji l’ñiaval dër debota y ti caciâ ñiamó i fers tl vënter a ester ch’al fumâ bel insciö sö sciöche n ñiamin.

Fora d’en sarëgn êl ciumpedé te cizé y ess prësc sciuré jö l’ñiaval cun chël gran sach.



Monica Daporta
Mazchel Longiarü

"Te messasses bëgn te rumpi l'col, diau de ciumpedun", â dit düt dessené l'gran rich.

Y bel impaca ê l'èiaval plunfè ia pur tera y s'â rot l'col.

Un n dejidêr se n'ê bele. Y l'ricun â ciamó ciafè n maiù sënn.

Sëgn restâl t'en iade apé.

Al ne passâ degüign, ch'al ess pudü cherdé aiüt y ciaré sö l'èiaval. Spo ti âl mâ naota tut demez la sela y la loatstrich.

Al â metü düt cant sura l'gran sach ia y se l'â ciarié sólo scialbla.

Mo al n'ê ruvè lunc, che düt i gnê massa pesoch. Al à metü

man de suié sciöche n'purcel
dala gran fadia y dal gran cialt
che l'sorëdl petâ ca.

Spo âl dit: "Sce al foss madér
bel a ciasa chësc malan de pa-
tüt y mia fomena sentada sôla
sela, chël diau de vedla, che â
messé m'impize a ti salté dô al
petler".

Sëgn êle bele dui dejidêrs
"zum Kuckuck".

La sela y düt èi che alda laprò
se n'ê t'en iade sta sparîs.

"Oh, manco mal", â dit l'gran
avarun y â trat n'gran flé.

Pur furtüna ch'al n'ê nia gnü
cun l'terzo dejidêr, scenò bëgn
fossera pa jüda mal dessënn.

A ciasa stê sua fomena senta-
da sô bel rudunta sôla sela cun
la scuriada tla man zënza savëi
a ci moda.

"Che düt väis "in cracau": mi
om, so ciaval cun düt la sela
sce al é mitl de capi, èi ch'al ê
suzedü t'en iade, fora de nia",
dijôra.

Mo vëra êl bëgn anfat èi che
se dejidrâ, che al ne suzedô nia.

Tratan êl indô ruvè a ciasa
l'ricun.

Urëi o no, âl messê delibré la
buna coscera da chë chestele y
insciö se n'êincè ste l'terzo de-
jidêr.

La bela ciasa nöia dl vijin cun
l'surëdl che ti sluminâ lassura,
fajô n spaco tremendo y ê la plû
bela dl païsc.

Düt curiùs â sëgn l'rich dauri
sô l'sach a udëi èi ch'al ê laite.

Ne l'essel pô mai fat! Al ê la
meseria dl vijin y chëra âl sëgn
vël ciafè.

Pire Comploi



Çi che chësc é, ne sâi nia....

Advënt de na pursona sora

Al è l'ultima domënia d'Advënt. Plan, plan, toma i floè dla nëijö sólo tera. An ne i alda nia, mo ai stopa la tera sciöche cun na cûtra blançia de lin.

Les strades é ötes y mât l'vent sciüra da n'ciantun a l'ater y fesc brodoré y joré i floè de nëi y les ultimes fëies sëcès da n'mûr a l'ater.

Sora se sint inè la buna, vedla uma. Ara é sëntada sön n'scagn bel morjel da plumac dlungia finestra y ciara fora.

Defora él frëit y inè la stüa é malscialdada y la püra buna uma vedla tremura bindicé dal frëit, che chël vedl mantel dej-lise, ch'ara à indos, n'é nia bun da paré demez.

Sora y arbandonada se sintera sciöche inè les atres domënies d'advënt.

Sanbëgn, altrò feji festes d'Advënt incéreh tles ciases.

Inè vëra à tigni Advënt cun so cör, zënza gherlanda y zënza ciandères impiades. Ara è pô ausada a ester sora, dër dessigü, mo de té dis sciöche incö se sintera ciamó plü sora.

Al ti vëgn inmënt che l'cör se

stlüji adöm....na té gran legrema ti rogoarel jö pur l'müs.

Dalunc adalerch àldera l'sonn dles ciampanes d'Advënt, sciöche ares uress la cunsolé.

In pinsiers va zruch a chi agn, che ara è ciamó jona, olà ch'ara viô ciamó te familia. Ailò él bel a ester adöm d'Advënt cun i familiars a ti ciaré al luminùs dles ciandères sólo gherlanda d'Advënt.

Sëgn ne sintera nia l'bujëgn de chë cumpagnia y ara se lascia dosora sól scagn.

L'luminùs dl sorëdl i lascia lerch a l'ambria dla sëra. Ara ne sint gnanca plü frëit. Chësc vëgn dai pinsiers a ci che é ste y passé.

Sciöche na gherlanda de fotograffies passa i agn dlungia ia y ci che ara à pudü vire de bel y de burt, se dour só dan sii edli.

La vita cun so om y cun sii mituns! Dô cinch de bi agn cun so om, gnôl la prüma ria prô dla vita. Na ria maratia cundüjô so om te curtina y spo êra sora cun sii mituns, ch'ara tirâ só zënza l'aiüt de furesti.



Na bela sëra sö sot Pütia - l'inrosadöra

Al gnô la gran vera y sciöche tan tröc d'atri, messâ inè so möt plü vedl ji te vera a scombate pur la patria. Mai plü ne pudôra l'u-dëi, mo col cœur che sangunâ, éra stada buna da soporté inè chël gran mé.

La gran fede te Chëlbel'dî ti à dé la forza de soporté chë crusc y inè les atres che â da gni.

La fia plü jona, che è mefodér jüda fora dla scora, è de natöra dér debla. Cun la meseria, che è laota, n'âra nia ciascune les forzes, ch'ara ess adoré. Na maratia plü lungia ti à tut dötes les forzes y inultima la vita.

Chësc è l'terzo gran sacrificie, che la uma, cun les legremes ai edli, metô söl alté dla vita.

Sëgn restâl mât plü na fia, che daidâ la uma olà ch'ara sciasciâ y la daidâ inè porté les crusc.

Na gran inflaziun dlutâ l'ultimo sparagn y al gnô l'dé, che la püra uma messâ vène la picia ciasa, che è süa y ji t'en ambiënt furesto, olà ch'ara gnô tutu sö col frëit y olà ch'an ti ojô l'spiné.

Ares viô inscio sores, arbandonades y tralasciades, t'en monn furesto, cina ch'al gnô l'dé che Elisabet, inscio âra inom la fia, se maridâ. Al è ste na maridaia, che n'âra nia buté, mo Elisabet ne se baudiâ mai.

La uma cun süu edli da uma y so cœur y sëntimënt da uma, cun sciöche de plom. Ara n'é nia buna da lové sö y inscio dijera cun süa usc debla: "Mâ inant!"

cuntënta, che Chëlbel'dî gnô inè a se dô l'ultima fia cun chël pice viadù, che i è nasciü, ad abité tla ciasa dla cuntentëza.

Sanbëgn che chësc pëis i drüçâ tan dassënn söl cœur dla uma, sce-bëgn che ara l'â plü ion ia da Chëlbel'dî co pro chël om cröde. Inè chilò savôra da porté l'cresc dla pasciun.

Insciö restâ la püra uma ciamó sora sön chël scagn. A punsé dô a döt, chël che è suzedü, i gnôl n'jème dai slef che trumurâ.

Tratan chisc pinsiers êl veramenter gnü scür.

Ma n pice luminüs, che gnô da l'atra pert dla strada, ciarâl da finestra ite. Al è luminüs de na ciandëra d'Advënt de na familia ia da l'atra pert dla cuntrada.

La püra uma è stançia y ara è mât plü buna de punsé: "Ah pu, eh! Al è pö Advënt".

Ara ciascuna ria löna. Ci âra pa ciamó d'aspeté sola tera? Ci può dô pa ciamó l'œur strabacé i porté?

Te chël àldera zacai che tlocura a porta, dér daplan. O êl mât na imaginaziun? Che ô pa ciamó insnöt gni a la ciascuna.

Ara ô luvé sö y ji a daurâ. Mo les iames ne i tégna nia plü; ares è sciöche de plom. Ara n'é nia buna da lové sö y inscio dijera cun süa usc debla: "Mâ inant!"

La porta se dour sö, al è valgûgn che vëgn te stüa y bel ia da vëra, bel plan, plan.

La püra uma ô damané: "Che éste pa tö?" Mo chë pursona fesc n sägn, ch'ara dess scuté y va bel ia dlungia, alza la man y la strai-ha bel plan, plan, ia pur la frunt y i èiavëis grisc, sciöche na buna uma a süa müta, ch'ara ti ô bun, y disc: "I te mëni a ciasa!"

Cun la usc debla disc la mëda: "Ah eh! A ciasa...a ciasa; mo indere olà pa?"

La püra uma sint la man buna cialda de chë pursona furesta y pënsa: "Aih, tan dî él mo ca, che zacai é sta tan bugn cun me y à fat tan bel cun me?"

Al i vëgn immënt, che la man de chë porsona l'alzé sö, tres plü insö. Al i vëgn immënt de udëi n

luminùs, che vëgn tres plü daim-prò...y al i sà bel!

L'ultimo pinsier é: "Al sarà l'luminùs d'Advent...al à pö da gni".

Spo n'él plü nia.

La vijina, che gnô vigni dé a i porté l'lat, ê inè l'ater dé da du-man dan porta y tlocurâ, mo de-gügn ne dô respota. La porta n'ênia sarada y insciö jôra ite.

Ia da finestra êl la püra uma sëntada sön so scagn, col èé dan-jö y les mans tl gremo, morta.

Insciö àra zelebré so ultimo Advënt y é jüda ia in l'ater monn a zelzbré l'dér Nadé.

M.A.

Val'da rî

Lena y Iaco oress se maridé.

Lena damana: "Sc'i se maridun, óste spo lascé da fumé?"

Iaco: "Sanbëgn".

Lena: Ôste lascé da bëire y da ji al'ustaria?"

Iaco: "Chël ói lascé."

Lena: "Y èi óreste pa spo ciamó lascé?"

Iaco: "L'pinsier da te maridé."

• • •

L'unico fi ô se maridé.

La uma: "Ci, cun chë möta?"

La só: "Na bela figüra n'àra bëgn nët nia."

La mëda: "N' él nia chë cöcena?"

L'jurman: "Ci superbia ch'ara à."

L'berba: "Na creatüra debla".

La cujina: "Y laprò n'àra gnanca n scioldo ne."

Mo l'nüic disc: "Mo üna n'ara mefo impò dër na buna. Ara n'à degüna parentela."

● ● ●

Signur Tichetach va cun la ferata. Al à inèe n gran cufer, ch'al ô mëte sön scafa di poç. Mo al á metü l'cufer massa mal y inscio tomel jö y bel avisa söl pè de n té möt.

Chël möt mët man de scraié y pité: "Au, au, ci mé"! y salta ia y ca dlun scraiàn.

Signur Tichetach scraia ñiamó deplü al möt: "Mët atira l'dëit tla boçia - ôste atira mëte l'dëit tla boçia..."

Spo se lascia sö la uma: "Ciudì pa l'dëit tla boçia? Ciudì pa chël. Minëise, che 1 dëit tla boçia l'varëscses?"

"Chël no", disc Tichetach, "mo spo lascel da scraié tan!"

● ● ●

Tl restaurant.

Te chësc ü, ch'i m'ëis porté, él bele ste n punjin".

L'Kellner: "Fesc nia, fesc nia; purchël ne se l'aratunse de plü no".

● ● ●

A Roma.

Signur Habacuch s'à purdü la spaternöra a Roma y trëi dis dô vál dal curat de chë dlisia a damané, sce degügn n'à lascé ailò na spaternöra.

Chël curat respogn: "Na spaternöra s'ëise purdü? Chëra ne caiasafrière mai plü. Punsede madér n pü, tan de prossa jënt ch'al roda sëgn da chësc iubileo a Roma."

● ● ●

Tomësc va cun so compagn a l'ustaria y se comana na Coca-cola.

So compagn i ñiara dassënn y disc: "Ci n'él pa purdërt cun te? Åste metü man da fa astinëenza?"

Döt cun la ria löna respognel: "Scee; ñiudi che na sëra ch'i sun ruvë a ñiasa, udôi mia fomena dui iadi. Sön chëra ài lascé de bëire."

● ● ●

Tobia, che â feter dagnora scialdi sëi, ô ji da Balsan a Cardaun cun la ferata. Mo dea ch'al ê scialdi trat, vál dui o trëi iadi nia tla

dërta ferata.

Finalmentér él un dla ferata che l'sbürla ite tla dërta ferata.

Al röia a se sënté defrunt an curat. L'curat vëiga, te èi püra situazion che so vijin de ferata é y i ô atira dé na buna leziun. Al disc: "Savëise pa spo, olà ch'i ruvëise, caro jonn?

Diretamënter al'infér".

"Oh, craut salamander", bruntura spo Tobia, "spo ne sunsi ciámone nia tla dërta ferata:"

• • •

Te tribunal.

L'vicare disc a düè i testemoni: "I prëi i testemoni de mëte bel averda a mies parores y domandes y de porté dant mât cosses ch'i èis instësc udü o aldi y nia cosses ch'i èis aldi da d'atri. Bëgn spo, signur Trapola, os sëis nasciü ai 14. d'agost 1936?"

"I crëi bëgn, iö", respogn l'testemone.

"Ci ô pa di chësc, i crëi bëgn iö"? damana l'vicare.

"I l'à mât aldi da d'atri."

• • •

L'vicare ala sciora Tichi: "A èi cunesciôs pa os, sciora Tichi, che osc om è cioch?"

"Al â porvé de me bajé, siur vicare."

• • •

"Os sëis bele na desëna de iadi chilò da me pur gauja dl bëire", disc l'vicare, "da èi vëgn pa chësc?"

"Dala sëi, siur vicare."

• • •

L'vicare: "Al é bele tan dî, Tartarel, ch'i sëis astilé bëgn y ne s'ëis nia plü lascé incolpé de val. Co s'é pa sëgn gnüda chësta idea de se tò chë roda da raité, che è ailò avërtä sö pur mûr de curtina?"

Tartarel: "Ara é stada insciö, siur vicare. Chë roda è tan tralasciada ailò sö pur mûr de curtina, ch'i minâ, che so patrun foss mort."

• • •

N dotur de medejina, che insignâ inèc tla université, â scrit n dé sön tofla dl'aula: "Professer xx lascia al savëi, ch'al é gnü nominé

dotur personal dl ré.”

L'ater dé, can ch'al ruvâ te aula dla Université, udôl ch'al ê writ laprò, pur ingleje: God save the King (Idî salves l'rè)

● ● ●

L'dotur: “I ne pô madér nia capi, ñiudi che osta fomena à söl spiné de té maçes de sanch impornü”.

L'om: “Chël pôi bëgn atira se di. Dô che ara é püra, se pònера sôla tlé de ñiasa.”

● ● ●

L'om: “I sun dër sura pinsier pur mia fomena. Ara ne respogn plü a degüna domanda y fesc sciöche ara n'aldiss nia”.

L'dotur: “Purchël stede mâ bel zënza fistide. Chëra n'é nia na maratia, mo na scincunda dl cil.”

● ● ●

Te na familia êl gnü al monn la sesta sò, spo él l'unico fi de sis agn che i taca la müsa al pere y disc: “Pur na televijun n'él mai scioldi, mo pur val'de té él scioldi assà.”

● ● ●

Un dla banca disc a so compagn: “Mi pere dijô dagnora, ch'al é n gröm de trus pur ruvé pro scioldi, mo mâ un su é onest”.

“Y chël foss?”

“Aha, gnanca tö ne l'cunësces.”

● ● ●

Indô vacanzes? Mo sëgn sunsi bëgn curiùs, ñi gaujes che t'as sëgn da porté dant, signorina Mizi, dô che t'esjüda cater iadi ala sopoltöra de to nëine”.

“L'nëine se marida indò.”

● ● ●

“Pordenede, mo ëise udü chilò incërch n polizist?”

“Noo, chël n'ai nia udü”.

“Ah, spo dede mâ ca osc tacuin”.

● ● ●

Cun düta scerieté damana l'avocat al testemone: "La sëra dl 17. sëis jü a spazier col ñian? Ne sëise nia ste chit invalgò tratan l'spazier?"

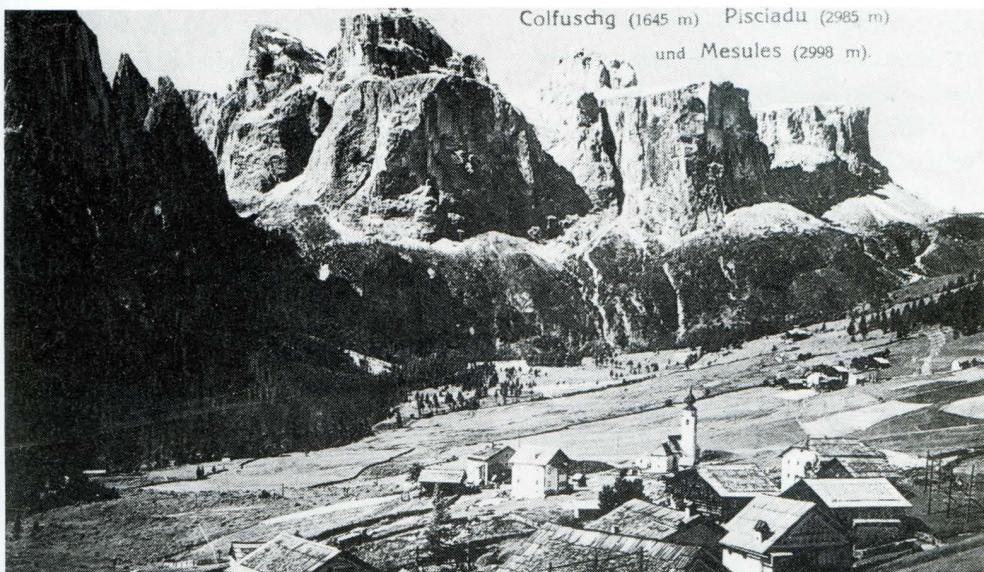
"Mo, siur avocat, ne sëis mai jü a spazier cun n ñian?"

• • •

Tratarel disc al jonn, che é pur maridé sëua fia: "Rich n'àste nia bria de ester, che chël sunsi iö. Bel n'àste gnanca bria de ester, che chël é mia fia. Mo na porsona onesta, aldisste bëgn da ester."



Musiga da S.Martin dan tröc agn, a Piculin



Colfosch zacan

Aodanzes

De chël che é sotescrit a chësc artichel y nia a inom de Ert pur Ladins y gnanca a inom d'atri.

A düè i ladins oresss l'sotescrit aodé cotan plü cuntentëza, cotan plü umilté y cotan plü diplomazia da fa, da scri y da baié cun d'atri.

Al sta tan tröp, co che un disc val'o scrî val'pur gni capi y aze-té dai atri, in cunfrunt al ater, che oress di y scri l'medemo y ne vëgn nia capi y azeté.

Al n'ê n iade un che urô pié mosces, spo ti âl metü na bot

d'ajëi y l'resultat é ste, ch'al n'en n'â pié gnanca üna sora ne! Chësc ti âl cunté a so a mich y ci à pa fat chël? Chël ti à metü ales mosces na gota de mil y atira n'él tantes incëria, ch'al à podü les desfà t'en colp su! Tan tröp vêl la diplomazia.

Can ch'al gnô insigné la filosofia, gnôl dit che la politiga é la sciëenza dla possibilité y no dla nezescitë. Al vëgn dit y scrit gonót: Ara mëss ester insciö, an mëss fa insciö!

Mo nia ne mëss ester (ater co la mort), mo tan tröp pô ester.

Y sägn scrî chëstes lignores completamënter da mia porsona infora, scebëgn ch'i foss inè iö n raprejëntant de n'associa-

ziajun culturala, sciöche dötes les assoziaziuns culturales de nosta valada, che à te süi statuè spezialmënter nominé, che ares é culturales y apolitiches (nia politiches!).

I n'à nët nia ion, ch'al vögn da trai dit y scrit da val'porsona, che les uniuns culturales ô chësc o chël ater.

Al dess gni nominé, èi uniuns culturales che ô èi che val' scritur de val'articli ti mët dant a jënt. Al n'é nia düè che la pënsa sciöche un o dui!!

Sc'i orun che d'atri se pronunziëis avisa cuntra nos, mëssunse inè nos se pronunzié avisa cuntra i atri! "Si capisce!"

I arati purchël, ch'al n'é dl döt nia dërt, ch'al è uniuns culturales che fesc dassënn politiga sot al mantel dla cultura. No fajede chël, sc'i urëiss gni respetà, zënza ne podunse nia plü se crë!

Vignun pô avëi la idea politica ch'al ô, mo nia vignun ne pô se fa raprejëtant di atri! Ah, chël no!

Raprejënté i atri tla politiga pô chi che à ciafé la maiorité dles usc te na eleziun politica y inè ailò él dërt da s'informé pro d'atri.

Sce un ô scri o di süa idea politica al publich, n'el nia dërt, sc'al l'fesc a inom dla uniun o assoziaziun, èiudi ch'al l'fesc cuntra i statuè de süa uniun o assoziaziun y spo à düè la rajun da dubité sce i membresc é inè de chë idea.

An alda pa bëgn gonót dijòn: Pu, èi mina pa chël, èi mina pa chëra? Chël o chëra ô baié o scri a inom d'atri? N'un pö mai traté de chël!

Savëise chi che é dër gonót plü malcunténè? Chi che é tla gran abundanza y che n'à de massa.

An liô impormò laota de jügn de chi gragn, che jô danfora a na desmostraziun cuntra les cultes; un de chi arobâ jö al Stato y provinzies desënes de miliardi de lires. Chësta é sanbëgn inè na prô de èi ch'i à scrit dessura.

Chi dla Jugoslavia, che é sciampà laia y é chilò da nos a chirí aiüt, é cunnténè de vigni piacia cossa y al ne i vögn nia inmënt de fa desmostraziuns; y a chi dl'Africa, ch'al ti é salté n iade tl èé de s'abine na schira y salté fora pur les cuntrades de Balsan dlun scraiàn, chi è inè mât baià sö da un o dui che à a disposiziun adascusc i miliardi te gôfa.

Sanbëgn, indô na prô de èi ch'i à scrit plü insö.

Te nosta provinzie da Balsan aldiissun da ester plü co cunténè. I un bel les medemes rajuns de düè i atri y al ne se mancia veramënter nia! Inè culturalmënter podunse s'armöre sciöche i orun avisa! degügn ne se mët nia te tru.

Valgëgn che n'é nia cunténè, messass n pü sinti sciöche ara è laota sot al fascism...Mo al pê propi, ch'ai oreß ester laprò..!

O, ne se recördëise nia plü, ch'i un albü agn alalungia l'Landeshauptmann, Dr. Ing. Vijo Pupp, che è ste denant y dedô assessur cina ala mort?!

Čiamó dedô unse albü n assessor tl Guern da Balsan tla pursona de Dr. Hugo Valentin, che é tres èiamó deputat tla Provinzia y raprejéntant di ladins y à püch manco da di co n assessur.

Can che ara se trata de problems ladins, vëgnel dagnora cherdé pur lascé a savëi la minnunga y i dejidêrs di ladins.

Implü unse da dô la vera incà dagnora albü n Vizeobmann dla S.V.P. Chësc desmostra dërtrop.

Can à pa i taliagn albü n Landeshauptmann? Y chi é pa cotan de plü tla provinzia co nos ladins.

Al vëgn scrit, ch'ara jiss mâ insciö nia ert d'abiné da Roma infora na lege, che assigurass n assessor tl Guern dla Provinzia.

Mo sëgn ne sàn bëgn nia plü, sc'i se desmëntiun tan atira la politiga de Roma cuntra la Provinzia da Balsan y sanbëgn incè cuntra nos ladins.

N'ess nia Roma albü l'ocaijun da desmostré, ci ch'ai cunta tan dassënn a valgëgn! te chisc ultimi 50 agn a chi ladins tles atres provinzies? Sc'al ne foss nia Balsan dlungia, fossel cis de püri consci.

N'él nia prësc 50 agn, che la vera é jüda fora y èiamó tres prô

Roma d'agaié vigni lege pur döta la provinzia y valgëgn ladins mina èiamó, ch'ai se cunzedess atira döt cant a nos ladins. Pu no, no!

Y al n'é èinamai de chi che scraia pur urëi se destaché da Balsan.

Ailò fossun veramënter sciöche n té pice iat dal artigöi zënza uma, che scraia dô aiüt, mo degügn ne l'dëida, cina ch'al ne vëgn l'valtù a se l'cené. L'esperiëenza y i fac disc deplü co les èiacules.

Ciudi ne s'infidëis pa nia, o oramai nia, da baudié, brunturé, lamenté y critighé cuntra chi che ne i dà gnanca les rajuns plü elementares ai ladins che é sot a de vëi? Chël i sà ala gran pert di ladins tan de morvëia.

Co oresses pa, os valgëgn, che i ladins dla provinzia da Belluno vëgnes cun nos, sc'ai alda tres mâ baudian, brunturan y critigan pursura Balsan y la S.V.P.?

Pro n patrun, de chël ch'al vëgn scialdi mâ baudié y brunturé, n'oress pa degügn cis ste.

Al é vëi y no dijede de no, al é vëi ch'al vëgn somené massa descordia y malcuntentëza tla polaziu.

Al sta scrit: "Chi che somëna vënt, ciasa tëmpesta."

Èl pa dërt, sc'an s'infida massa da spudé tl tai, olà ch'an mangia fora?!

Aldédaincö èl pa jënt che é cotan plü madüs co che valgëgn mi-

na, jënt che ne dlot nia plü ëi ch' al vëgn spudé fora da d'atri; jënt che sà da punsé dërt inè cun so ciurvel y ch'an n'à nia bria de i mëte n dëit tla boëcia.

Mo ai ne lascia nia aldi döt cant tla stampa, tla radio o tla televijun y ai à rajun, ñiudi ch' al é madér fa rî sanch y discordia, che fesc mal a düc.

Tres de plü aldun dijòn: "Sc'ai se lasciass n iade in pêsc.

N'un albü plü co assà dala opziun, spo él gnü la vera y sëgn la desmëni bele indô cun mëte sotessura families y viginanzes y païsc y valades."

I oress mëte laprò: "Tl'ega chita vëigun ñina a funz y l'ega paza é da tosser.

Purchël oressi aodé a düc plü cuntentëza. Oh, i ne savun pa nët nia ëi ch' al vëgn induman. I sëgns n'é nët nia bugn.

Ñiudi pa tan malcunténç? Chël che é sann, à 110 dejidêrs, mo chël che é püre, n'à mât un su, y chël é da vari.

Döt chësc ài scrit a mi inom y nia a inom d'atri y l'à scrit tl Callënder ladin, ch' al sides impò deplü che l'aldi.

I m'â punsé: I à i agn, che an ne sà nët nia, can ch'an toma ia y purchël oressi ñiamó di a chi che li, ch'ara che é mia persuasiun y minunga y uđüda.

N té jonn me periâ, ch' i fajess n cheder. Al dijòn: "I sëis vedl y spo ne sàn nia can ch' i morîse".

Al à pa bëgn rajun.

Al à ciafè l'cheder y sëgn pôi muri...haha!

I crëi d'avëi cotan de esperiënza. I sun ste cun na desëna d'atri pro i pröms dô l'ultima vera sön Passo Sella y söl Ju de Frara (Grödnerjoch) a scombate, no cun ermes, mo cun discusciuns, ch'an ciafass altamo na scora ladina y maestri ladins.

Daidé s'à mât Balsan y no chi plü inscio, che tignâ mât indô!!

Tignisse pro l'juramënt solene de nüsc antenaç, spo jarëise dô l'dér tru. No fajede tan, ch'i restunse susc, ñiudi che ailò sarunse de püri cosci.

Ci che la vedla Roma fajô laota dadâ, fesc inè chëra da incô: "Divide et impera".

Plü cuntentëza, ladins, y manco lamentaziuns! Ara va pô bun. Ciaredé mât, al é ñinamai families ladines intieres, ñinamai di paurs, che pôji al mêt a s'la gode! Ci orëiss pa de plü? Ciudi pa ñiamó baudié?

Tl'ultimo ann dl lizeo unse n iade ciafè l'tema dl poet Rainer Maria Rilke da scri:

"Feiner Knabe sagt unfeinen Dank;
er spuckt in den Brunnen, aus dem er trank".

Cun chëstes parores stlüji chësc artichel y sc'al vëgn fat "contra" tla stampa o ti atri mezi de comunicaziun, dessel mefogni fat. Iö ne respognarà nia!

Nia purmal y stede bëgn.

Morlang Angel

Cronich

Danfora oress l'Calënder ladin indô i di cëntymile ôtes dilan, impröma de döt a chi che dëida scrì l'calënder cun articli y stories, che nostra jënt à ion y lî ion. Dî se l' pâies.

Di dilan uressi inè a chi che i lascia fotografies al calënder pur les ilustraziuns. La maiù pert n'é nia metüdes ite pur l'text dl calënder, mo pur i dé plü saù da lì l'calënder y spo mëssun di, che vigni fotografia è inè n tô de storia de nostra valada.

Mo savëise, ci ch'i oress perié düc chi che porta fotografies pur l'calënder? Prëi tan bel, scriede laprò l'inom dl proprietâr dle sfotografies, ch'i sàis a che ch'i pô i les dé zruch. Y spo él dër important, ch'i scriëis laprò, ci che la fotografia raprejëntëia, ch' an pôis inè scrî chël, zënza él jënt che se dessëna y chël no n'uressun! Prëi tan bel.

Y spo n pü de cronich. La maiù pert vëgn bele scrit tla plata ladina y ñiamó plü tles atres plates da vigni dé y purchël vëgnel chilò mâ metü a papier les cosses plü importantes y plü de valüta, ciudi che l'calënder vëgn tignì sò da tröc y dô da agn él interessan da recordé zertes cosses.

Co é pa ste l'tëmp? Dessigü da ester dër cunténè pur la gran D'invêr él ste pücia n4ei, mo chë tanta che ê bele gñüda dan Nadé dl ann denant, chëra à tignì fora döt l'invêr, che é ste scialdi lungh, mo nia dër frëit y gnanca meste.

Na migula de nëi fajòl feter vigni edema y dedô gnôl indô selt y chël ê dërt pur chi dai schì.

Tan de furesti co d'atri agn n'él impò ne nia ste. Aah, an cunësc, che les 7 vaçes grasses tol jö de pëis y al n'é nia plü tan de scioldi pur incërch.

Mo, ne sunse nia inè nos cotan de gauje cun müsc prîsc, che azica les stères?? "Impü de mosöra", dijòl n iade n té berba, "ôl inè ester da ji al infèr".

D'auri fora él spo gnü cotan de nëi, cis sò alalt, mo oramai él tröp tert y ara à fat dër bun pur les funtanes y eghes y les campagnes.

Döt l'invêr à albü purdërt dër tröp bel tëmp y sc'al ê n tan de frëit, våra inè da fa nëi ñina ch' al è ega, mo sc' al ti gniss pa n iade tut massa ega a nostes munts, spo vegnëra che la natüra se vindichëia.

L'aisciöda é mefo stada sciöche la maiù pert chisc ultimi agn. Al ne pluvô nia tröp, mo l'sorëdl ne se lasciâ nia cis udëi y l'èialt nia cis sintì, èina l'ultima edema de jügn. Ailò spo àl metü man l'dér isté y l'gran cialt. I dis da èian, sciöche an i disc ai dis plü èialc dl'isté, chi dis da èian à döré èina ai ultimi d'agost. An mosorâ dér gonót chi 29, 30 y inè 31 gradi de èiaöt al'ambria y de nöt ruvàn gonót sö èina ai 23, 24 y 25 gradi.

Chi che ê ziti de chël vers, se n'à sintì scialdi, spezialmënter jënt ved-la.

Mo chël mëssun inè recordé, che n iade al edema gnôl n dér tëmporal cun de dërtes dramades. L'tonn é inè ste da tumëi l'ann passé.

Söl èiastel de Tor àl dé jö y impié, mo la Feuerwehr é tan atira stada danman, ch' ai à podü salvé la gran pert, sc'an cunscidra l'gran fabricat dla tor y tan daimprò che les majuns é.

Inè la sajun dl turism da d'isté é stada plü cöpta y plü megra, mo spo ê mâ impò feter düc cuntënè, ch'ai pô vire bun y se gode inè de beles vacanzes te düc i continënè dla tera.

I artejagn à albü dér n bun ann y inè i paurs à podü se fa ite n bun nüz y ai ê cuntënè.

L'altonn n'é nia plü ste sciöche i ultimi agn, mo ai pröms de setember àl bele metü man cun nëi y plöia y n iade o l'ater inè cun brojes, mo generalmënter él bëgn ste da nio y da plöia y da té pices nëis, mo nia frëit. Dainré n iade se recordun, ch' al ê èiamó èina amez otöber sön valgügn sorasc de bi ciüf alaleria, sciöche l'ann passé.

Da Gnissant él bëgn ste mol, mo nët nia frëit y insciö àn podù infurni les fosses tles curtines.

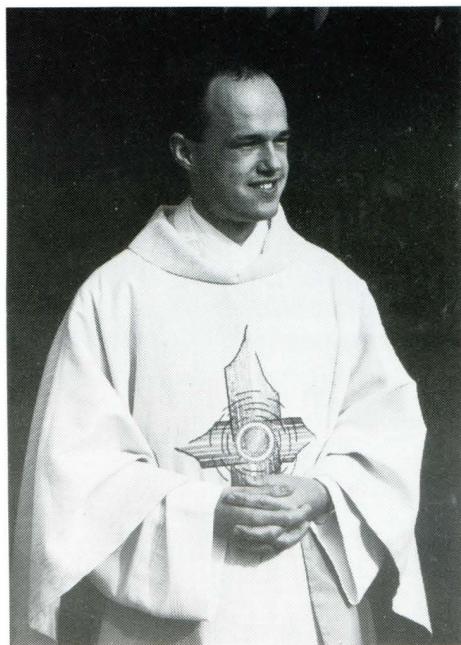
Mo la plü bela notizia, ch'i un da scrì te chësc calënder, é la mëssa noela de siur Ulrich Fistill da Funtanac da La Ila, che é gnüda zelebrada ai 12. de iuli 1992 a La Ila.

Aldédaincö éres tan rares les mësses noeles, ch'ares vëgn fates dér beles, sc'al n'é invalgó üna. Insciö él inè gnü fat dér grandios dala mëssa noela de siur Ulrich Fistill, che é ste coten de mëisc denant diacon y à lauré tla cöra da S.Martin.

L'Calënder ladin ti augütra a siur Ulrich düt l'bun, n gröm de ligrëza y dér tröp suzess y i ladins dess l'daidé inant cun la oraziun, ch'al adora èiamó de plü sëgn te so gran y bel laur. Ad multos annos!

Çi ch'al é suzedü y nch'al suzed vigni dé tl gran monn, chël udëise bëgn scrit tles plates da vigni dé y udëis tla televijiu.

Coraia tl ost dl'Europa él döt mudé. L'comunism é gnü completamënter detronisé, mo al à lascé indô dér de gran plaies, che é tan ries da



**Siur Ulrich Fistill,
Primiziant**

vari. La jënt de chi païsc, olà ch'al ê n iade la dictatur, n'é nia ciamò buna da s'ausé ite tla democrazia y spo se mëni vera nanter vëi. Vigni picia popolazium ô se gorné da sora y mina insciö de fa dërt, mo ne fesc nia dërt y purchël se copi jö y se desfesc instësc, sciöche an vëiga tla Jugoslavia. Peso él ciámó, sciöche ai tichinëia jënt y plü co ater ciámó ères, mituns y jënt vedla y insciö éle te chi païsc de gran meseries y al n'é miliuns che mëss lascé sües ciases y sü païsc y sciampé ca ti païsc dl'Europa zentrala.

Tl'Europa zentrala él spo lové sò l'gran problem di furesti y al n'é miliuns, ch'al foss bun da i da i dé ciasa, laur y da vire.

Da pert de nüsc païsc vëgnel bëgn daidé dér tröp de vigni vers, p.ej.da l'Austria!, mo gonót ne i vëgn chisc aiüìc nia lascià purmez ai plü püri.

Ester sunsi bëgn t'en püre monn, cun döta nosta scicaria y cun dötes nostes mascinns.

Mo, i arati, che la gauja sunsi impü düèc canç: I pwrdicun trö massa y i perium trö massa püch! Inèc pro les funziuns plü santes periunse massa püch y fajun massa teater y comedies!!

L'ultimo ann êl te **45** postè dl monn vera! N'é nia chësc n spavënt!?

Dan püè agn dijô na scira de té jogn y jones: "Vera ne gnaràl mai plü". An à bëgn na picia esperiënza dla vita.

Al é dërt, sc'i savun n pü dla situaziun dl monn monn y reconesciun inèe nostra responsabilité y ne stlüjun nia i edli dan la realté.

Te nostes valades stünse ñiamó bëgn, mo al é inèe dërt da punsé ai atri. I ne savun pa näti nia, sciöche i l'un induman.

Ñiamó döt l'bun a düìc canè y al Calënder ladin, che al pòis ruvé te vigni familia dla valada y inèe fora decà.

*pur l'Calënder ladin
Morlang A.*

Nosc contribut por fá mëindra Osta munt de fistidi por l'frabichè

L' NÜ LOCAL DE MOSTRA!

T en local de mostra cun deplü de 500 mq de largöra Ves podëise chirì fora Ostes platines, dadi somiades, por bagn, ciasadafüch, stighes, porte, sorá y cianô. Plates "cotto", peres naturales, ermo y granić in gran lita!
Sëise gnüs coriūsc? Gnide a nes ciafè!

Material da frabichè - Ceramica

BAUMEX

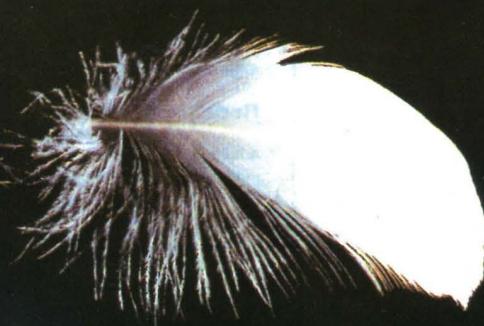
39031 Bornech - Strada da S. Laurënz 41
Tel. 0471/85451 - Telefax 0474/21068



HOTEL X

die feine Art seine Gäste zu betten

BETTWÄSCHE
BETTÜBERZÜGE
FLACHBETTEN
DAUNENDECKEN
FEDERBETTEN
POLSTER
MATRATZEN
FEDERNREINIGUNG
KÜCHENWÄSCHE
BADEWÄSCHE
TISCHWÄSCHE



multiwerbung bruneck / arphoto bruneck

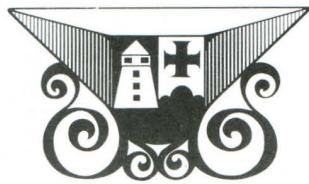
HOTEL TEXTIL ENGROS

ANDREAS-HOFER-STRASSE 5

39031 BRUNECK

TEL.(0474) 84428·FAX 84425

Castlunger Alfred & Co.



S. MARTIN

**Zona Artejanala Nr. 58
Tel. 0474/523400 - 523119**

Fej laurs de fer batü a man
por ciases privates, hoti y botëghes; feriades de finestra y
de porta, crusc da mort, de
bel patüc por infornì la ciasa
y por scincundes. Fej inè
massaries de fer por paurs.



RENDEMETZ S.r.l.
G.m.b.H.

ÖRI DA SCIALDÉ DL'



Agip

PIDRO - BADIA (BZ)

Tel. 0471/843133 - 843170

CANCHE ARA SE TRATA DL BAGN



Sön na mostra con na
largöra de 1000 mq
Ves mostrunse n gröm
de poscibilites.
Baiéde cun nos
o cun Osc monter.
Nos sun partner.

 **INNERHOFER**

COMERZ AL INGROS POR INSTALAZIUNS
DE BAGNS

Bornech, Strada Dante 1
Tel. 0474/85133

Entscheidungen für's Leben



FORDERN SIE UNSER
PROSPEKT MATERIAL AN!
Tel. 0474/54257 Fax 0474/54455

*Wichtige Entscheidungen
treffen wir nur gemeinsam.
So auch für unsere neuen
Fenster - Qualität aus
dem natürlichen Rohstoff
Holz, in der Form, Farbe
und Ausführung unserer
Wahl für die Gemütlich-
keit und Wärme, die wir
suchen.*

*...sind es doch Entscheidungen
für's ganze Leben*

SÜDTIROL
FENSTER



PUZENÈ LE GUANT DA **»Albert«**
TEL. 501067 - AL PLAN DE MAREO



SIËIA Y
COMERZ DE LIGNAN
DE VIGNI SORT DE
LIGNAN DA FRABICHÈ

BAUHOLZ^{KG}
d. CLARA FERDINANDO

LUNGIARÜ - TIES nr. 2
39030 San Martin de Tor (BZ)
Tel. 0474/590090 - 590108 / Fax 590090

... OSC OTICHER TLA VAL DE PUSTER

- Odlá y linses a contat
- Odlá dal sorëdl, da jí cun i schi y sportifs
- Microscops y luples
- Ros da ciarè lunc
- Staziuns meteorologiches
- Aparaç da fá jó y azessors
- Svilup de fotografies
- Test dla odüda cun computer - gratis

BORNECH - TOBLACH - TÜRESC



BRUNECK - TOBLACH - SAND IN TAUVERS

Butëga

SPORT KOSTNER

Kostner Walter & Co. Snc

Curvara

Tel. 836117

**Articli de sport – CONFEZIUNS
Folieć y Suvenirs**

De vigne sort de roba – Mangiarìa



**RESTORANT y PIZZERIA "LA MAJUN" a LAILA
Tel. 0471/847030**

DITA



TISCHLEREI

MIRIBUNG PAUL - PIDRÔ / LA VAL

Zona artejanala - Tel. 0471/843288

**De vigni sort de mebli sön mosöra
stöes - ciasadafüchs - ciamenes**

Osc partner por le fabriché



EDILFER OHG

frêdesc SARTORI

Materiai de fer
y
materiai por frabiché

39030 S. Laurënz - Str. Bornech, 5 - Tel. 0474/44555



Motorrad - Verkauf PUMPES A INIEZIUN SÎS ELETTRICHES

**GROHE
MARTIN
ELEKTRO · DIESEL**

39031 BRUNECK · Schornweg 4

☎ 0474/85420 · Part. IVA: 0067 334 021 2

Die gute Werkstatt



olivetti

Firma

Luigi Marchetti s.r.l.
Bornech, Str. San Laurenz 13
Tel. 0474/85536
Fax 0474/21309

MASCÎNNS DA FOTOCOPIÈ

TELEFAX

CASSES DA REGISTRÈ

COMPUTER

MATERIAL POR OFIZE

MEBLI POR OFIZE

AUTOTELEFÔNN...

Cun le rendimënt
de na gran ciasa

J.Plaschke



- chitares elètricas
- y acustiches
- ampliadù por stroménç
- por vigni rendimënt
- implanç por ciantè
- box
- orghi
- batteries
- stroménç a flé
- vidores
- acordeons
- basc
- notes
- inçé tropa eletronica
- y trôc tòc da cumpre dô

J.Plaschke
BORNECH
STR. ANICH 2 F
TEL. 0474/31130

Der grüne Tank...

Glasfaser verstärkte Kunstharzschicht

Wand aus **4-5mm** Stahlblech

Wand aus **4-7mm** Stahlblech

Kontrollraum mit einem Überdruck von 0,4 bar

Natürlich führen wir auch Tanksanierungen (Hülle) und Tankreinigungen durch.



...schon seit 40 Jahren.

So lange stellen wir nämlich schon Qualitäts-Tanks her. Das war lange bevor so viel über Umweltschutz gesprochen wurde. Deshalb war auch der erste Doppelwandtank in Südtirol ein Kammerer-Tank. Der Tank mit der 4-fachen Sicherheit!

KAMMERER TANK

39030 Kiens • Tel. 0474/55317 • Fax 0474/55061

GATTERER



DRAPAMENTA
POR ABITAZIUN

Str. Zentrala 34 - Bormeck

GATTERER



BLANCIARIA

Str. Zentrala 64 - Bormeck

GATTERER



MEBL

Str. A. Hofer - Bormeck

GATTERER



CORAN & MODA

Str. Zentrala 35 - Bormeck

BRÜNING BRIXEN

Butëiga Nöia

Electro DAPOZ



Mascînns por čiasa
Radios y aparaccí TV
Impianc TV a satelit

Al vëgn ince fat reparaziuns sön chësc čiamp

LA ILA: Tel. 0471/847005

**SPORT
EDOARDO**

LES MIUS MARCHES
por l'sport - y l' tëmp lëde

MODA TIROLEJA

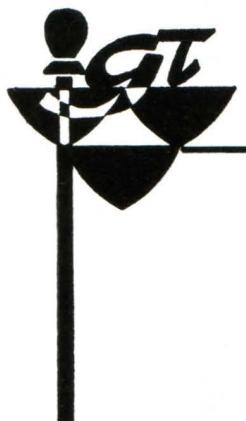
INPLÜ

Skiservice

**Ćialzá da ji coi ski
Bob - Snowboards**



**Imprést de ski
Alpinsurf
Liöses**



Canche urëis dorturé sö la čiasa, sciöche:

- depénje les talares
 - fa bela la falzada
 - o ince méter ite d' atri func
 - y fà stramëses de plates de ghips
- cherdède la firma de

GUIDO TAVELLA

LA VAL - Tel. 0471/843116

PLONER Snc

de Ploner Pio & Co
39030 Pederoa 162
Tel-Fax 0471/843120

- fej laûrs da spangler sön têt*
- met sö finestres de têt*
- fej bandles por l' ega ćialda*
- fej vasches de ram por ciüf*
- desdlacia condütes dal' ega*

Sport Tony

LAILA

Tel. 0471/847026

Confeziuns - Guanć "Trachten" - Roba da mangé
Articoli de sport - Chertes y Folieç



PASTICCERIA - KONDITOREI

R. WINKLER

BORNECH - Strada de Cité 9
Tel. 0474/84635

Tortes desvalies por noza - complì i agn - sant inom
"Confetti" por noza - batejimo - crejima - próma comuniun

C. AMBACH

OHG
SNC

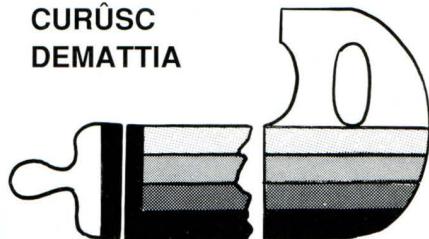
BUTËGA ELECTRO-TECNICA BORNECH

Strada Zentrala nr. 62 — Tel. 85 2 39

Se pîta

Aparaç dla Radio y Televijun de marches talianes y forestes - Hifi - Magnefons - Mascins da lavé y frigidaires - Plumac electrisc y aparaç da assüié i čiavéis - Soprësces - Mascins dal caffé - Aparaç electrisc da to jó la berba y duc i atri aparaç electrisc - Videoteca + Videofilm (venuda y imprést)

CURÛSC
DEMATTIA



Material por depenjadûs
y artisć,
por caroziers
y industria



BORNECH, Tel. 0474/85595
Str. M. Pacher nr. 8

PATRUN: WILLI PLANK

Consëis da n profesionist

HEINRICH FRENA & Co.

BORNECH - Strada Europa 20 - Tel. 0474/85718

- ufize de consulënza assigurativa
- raprejentanza de compagnies primaries nazionales y esteres d'assiguraziun:
- ZURIGO Assigüraziuns (Soc. Svizra)
- SAPA S.p.a. Assigüraziuns
- ARAG Assigüraziun de protezion giuridica por auto - familia - dita
- VITA (Compagnia de Sigüraziuns sólo vita) (Soc. Svizra)

TOLÉDE CUNSEI DA NOS PUR ESTER SIGÜSC DE ESTER BUN ASSIGURÀ

ELECTRO OHG/snc

RADIO MAIR - Bornech

Tel. 85247 — Strada Zentrala nr. 70

BUTEGA SPEZIALISADA POR:

Radio
Televijiùn
Impianç stereo



Mascinns da lavé
Dlaciadoies
Forgurés a gas y electrisc

Gran lîta de disc compact y cassëtes de musiga

VIDER Y PORZELANN
MASSARIES POR ČIASA Y ČIASADAFÜCH, HOTEL Y USTARIA
PATÜC DE ČIASA
COSSES D'ERT POR LA ČIASA
ARTICLI POR SCINCUNDES

K. NEUHAUSER

BORNECH - Tel. 85 2 97

PEZZEI CHRISTIAN

BORNECH - Strada Michael Pacher - Tel. 85811

ARTICOLI DE GUMI Y DE PLASTICA:

Ros de gumi por bagnè l'urt — Manti, gormà, mancëces
y stivà de gumi — cioi a cone (Keilriemen) — Anì de
gumi por mascins dal lat — Condles, bozes y copes de
plastica — Tovaises de mësa — Tapeç de plastica y
ros de plastica y ros pur la condüta da l'ega.



J. Schönhuber srl
GmbH

39031 BURNECH · Tel. 0474/85425

LA BUTËGA SPEZIALISADA:

- pur bel porzelann, pur spidl fin y arjënt ütl pur ciasa,
- pur patük da ri da fà belaîta.

L'HOTEL SERVICE

a prîsc bâsc, bona qualité y in gran lita.

Tasces
Manèces
Articli da
scincunda
Aubreles

CORAN
ESCLUSIF
Y BEL

Cufres
Döt fat con stil
sportif
classich
funzional

staudacher

Butëga dal coran
BORNECH - Str. de Cité 50 - Tel. 0474/85361

studio 3b / M. Brunneck



TÜRENWERK KIENS

G.m.b.H.

S.r.l.

ÜSC - PORTES

Tel. 0474/565225 - Fax 0474/565105

Castlunger Carlo

Feur artistich

San Martin de Tor N. 18 - 39030 (BZ) - Tel. 523234

Fej laurz de fer batü, de ram y de latun
scioche löms, ores de metal laurè,
cintönes por guanc da Zacon y tan de atri
pici laurz de artijanat artistich

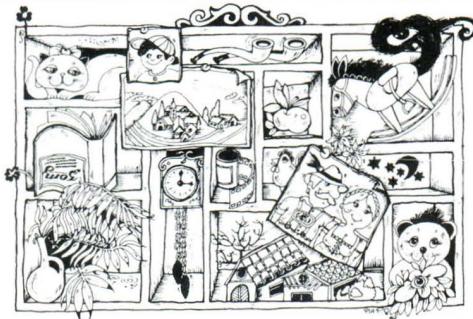


Tescere d'ert

G A I D R A

de Iaco Schuen & Co. OHG/snc

PEDEROA



VISITATE

BESUCHEN SIE
SPORT - SOUVENIR - FOTO
HANSI

S. VIGILIO DI MAREBBE - ENNEBERG
Tel. 50 12 55

articoli sportivi - Sportartikel
abbigliamento sportivo - Sportbekleidung
articoli da regalo - Souvenirs
giocattoli - Spielwaren
articoli fotografici - Fotoartikel
artigianato locale - Heimische Kunst

Letûrs dl CALËNDER LADIN,
penséde an proverbio "latin":
Düć chi che ne fej nia retlam,
vëgn tost y sauri desmentiá.

Für
eine gute
Fernsicht



BRÜNING BRIXEN



Bruneck
Stadtgasse

Mode mit Durchblick

Aktuelle Brillenmode führender Marken.
Klassisch, jugendlich, sportlich.



BRÜNING BX



Bruneck • Stadtgasse

Butëga dai ćialzá

A. Falk - Arpadus

Bornech - Str. Zentrala, 28 - Tel. 85500 - dlungia le "Stadt Caffee"

Ćialzá por pici y gragn
buna qualité
de bogn prisc
A s'odëi

Nos sun
bele incö
söl tru
dl progrès por le daugní

TL' AGRICOLTÜRA

Cadrí LECA-BLOCK
prefabricá por silos orizontai
Solëtes LECA y materiai d'impliamënt por func de stala

POR COSTRUZIUNS

Materiai LECA por muradöra esteriora o por smaltadöres
solëtes de pera doia te de plü sortes
solëtes cun plates, materiai da costruziun y d.a.

POR SISTEMAZIUNS ALALERIA

Peres da revestimënt por plazes, strades y i.i. te formes desvalíes
cordonades
eleménç de petun por la sistemaziun de sperses lëdies

TLA TECNICA AMBIENTALA

Filtri por öri minerai - ÖKOSTAR
implanç por despertiziun
filtri por grasc - ÖKOSTAR
de pices serenades

LECABLOCK

39030 GAIS/Borneck, Industriezone, Tel. 0474/54113



Lí ô dí:
s'informè, s'istruí, ponsè dô,
se devertí, passè le têmp lède,
ester susc y impò avëi
compagní, imparè laprò...

A s'odëi te biblioteca

Istitut Cultural Ladin “Micurá de Rü”
San Martin

La biblioteca é daverta dal LÖNESC al VËINDRES
dales 10 ales 12 y dales 15 ales 17.



Banca
di Trento e Bolzano
Banca
de Trent y Bulsan

LA ILA BADIA: Zënter 116
SAN CIASCIAN: strada Provinziale 22

L'miú dal lat

dai mesc da munt
dla Val de Puster y Badia/Marô





Das Dachsystem

Welche Form der Architektur Sie wählen, für welche Dachform Sie sich entscheiden — aus der vielfältigen Palette der Wierer-Dachplatten ist für Sie Ihre Form, Ihre Farbe dabei. Für alle am Dach vorkommenden Details liefern wir das maßgenaue Zubehör für Ihr »Dach aus einem Guß«.



Division der Braas Italia AG

HAUPTVERWALTUNG

39030 KIENS (BZ)

Tel. (0474) 565331 - Fax (0474) 565385

PRODUKTION UND VERKAUF

39030 KIENS (BZ)

Tel. (0474) 565308 - 565384 - Fax (0474) 565636



**TECNICA
Y LERCH
MULTIPLICHE'
CATER**

Fujines autorisades:
F. ROTTONARA - La Ila
A. VALLAZZA - Pidrô



MOSER

F/I/A/T



CASSA DL SPARAGN

Söles ondles dla cultura